

banka ve

EKONOMİK yorumlar

YILLIK DERSLERİ • EKİM 1990 • YIL : 27 • SAYI : 3 • 4000 LIRA (KDV DAHİL)

Yurtdışı Mevduat / 5
Ekonomik Göstergeler / 19

Ekonomik Yorumlar 5

Özün Akguc
Prof. Dr. Erdoğan Akin
Deniz Gökçe
Emman Ulagay

Emtaya Piyasası / 29
Doç. Dr. Mehmet Bolak

İtalyanın Ekonomik
Gelişimi: Kamu Terorü
Erişim / 37

James M. Buchanan
Nikun Can Aktan

İyi Bir Sorunma
U. Başındani / 49

Dr. Nilsen Altıntaş

Para Politikasının
Para ve Ticaret Politikası
Erişimdeki Etkisi / 53

Doç. Dr. Nurdan Aslan

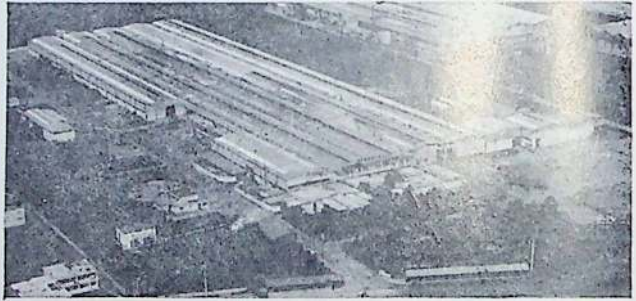
Ekonomik Olayları / 61

Waldemar Küküs

Türkiye Ekonomisinde
1989 Yılındaki Gelişmeler ve
1990 Yılına İlişkin
Bekleyişler

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No.27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

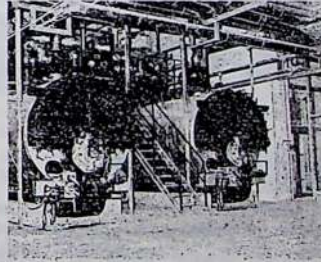
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLARI
2. ENDÜSTRİYEL TIP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT/GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU UÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atö basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekışli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atö basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. ISI SANTRALI YARDIMCI TEÇHİZATI Kondens deposu, Ekonomizer, Siklon, Degazör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HIDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANTİLATÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplım basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, aksiyonl ve radyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Ataköle İstima Havalandırma Klİma ve Sİhni tesisatın

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Bakanlıklar

Taksim

Küçükyalı

Tel: (4) 117 60 30 - 31

Tel: (1) 149 03 62

Tel: (51) 46 07 54

Fax: (4) 117 60 32

Fax: (1) 143 71 41

Fax: (51) 19 34 45

Diş düşmanı tartar'a ve diş çürümelerine karşı güc

Özel formülünün etkisi klinik deneylerle kanıtlanan İpana Anti-Tartar, diş taşlarına ve diş çürümelerine karşı güçlüdür. İçerdiği Florid ile diş minelerini sertleştirir, diş çürümelerini önler. Bileşimindeki özel maddeler, yeniden diştaşı oluşumunu en aza indirger. İpana Anti-Tartar, günlük kullanımda diş çürümelerini de önleyen ideal "özel bakım" diş macunudur.

Tartar (Diştaşı) Nedir?

Tartar dişler üzerinde, özellikle diş ile dişetinin birleştiği bölgelerde biriken kireçleşmiş tabakalardır.

Tartar "periodontal" hastalıklara neden olur:

- İstenmeyen ağız kokulan oluşur.
- Dişetleri çekilir, iltihaplanır, sık sık kanar.
- Dişlerin direnci azalır, sallanmaya başlar.
- Diş çürümeleeri hızlanır.

Tartar, ayrıca, dişlerin görünümünü de çirkinleştirir.

Tartar (Diştaşı) Nasıl Önlenir?

Tartar, diş hekimleri tarafından temizlenir. Ancak, zaman içinde, dişlerin dişetiyle birleştiği bölgede yeniden tartar birikimi başlamaktadır. İpana Anti-Tartar, bu birikimi geciktirir, en aza indirger. Diş çürümelerine ve diştaşlarına karşı güçlü İpana Anti-Tartar, her gün, düzenli olarak kullanılmalıdır.

Unutmayın!

İpana Anti-Tartar özel formülü, güçlü etkisi, farklı tadıyla, günlük ve özel diş bakımı için geliştirilmiş, çağdaş bir İpana ürünüdür.

Siz de, her gün düzenli olarak İpana Anti-Tartar kullanın, diş minelerinizi sertleştirin, diş çürümelerini önleyin, diştaşlarından arınmış, sağlıklı dişler kazanın!

diş macununuzu biliyoruz

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kennan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansın • Halük Ceyhan • Prof. Dr. Lâtiif Çakıcı • Mehmet Gün Çalika • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bilend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlülöğlü • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halük A. Kabaalioğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Erten Özgür • Tuncay Özllhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezh Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde «Türkiye Ekonomisinde 1989 Yılındaki Gelişmeler ve 1990 Yılına İlişkin Bekleyişler» tartışılmaktadır. Yapılan açıklamalara göre; 1989'da büyüme hızı % 1.1 olarak belirlenmiştir. Hızmetler dahil toplam üretken sektörler bakımından ulusal gelir artırmamış, özellikle tarım kesimi gerileme göstermiştir. Ulusal gelirdeki artışın devlet hizmetlerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yatırımlar ve konut yapımı, ihracatın ithalatı karşılama oranı gerilemiştir. Fiyat artışları % 69 dolayında gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın % 75 oranı göz önünde tutulduğunda, fiyat artışlarında yavaşlama görülmektedir. İşçi dövizleri girişinde bir önceki yıla göre bir milyar dolardan fazla artış olmuş, turizm sektörü duraklamaya girmiştir. Emisyon 3,9 trilyon artmıştır. 1989'da hızlı bir parasal genişleme görülmektedir. Genelde mevduat ve kredilerin artış hızı da geniş boyuttadır.

1990 yılına gelince ... Program'da büyüme hızı % 5.7 olarak hedeflenmiştir. Sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının % 23'lere çıkması öngörülmektedir. İhracat hedefi 12,8; ithalat hedefi ise 17,8 milyar dolardır. 1990'da dış ticaret açığı daha da büyüyecektir. Döviz bunalımı söz konusu değildir. Fiyat artışlarının yıllık ortalaması % 54, yıl sonu itibarıyla % 42 olması hedeflenmiştir. «Açık Oturum»a katılan değerli konuşmacıların görüşüne göre; 1990 yıla ait hedefler oldukça «pembe»dir; bekleyişlerin ne olacağını, konuşmacılarımızın yaptıkları ilginç açıklamalarında bulacaksınız.

Her zaman olduğu gibi, Dergi'de yer alan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini umuyoruz. Bu arada «Politikamızın Ekonomik Analizi: Kamu Tercih Teorisi» başlıklı çeviriye okumanızı özellikle salık veriz. Özel izninle yayınlanan bu yazıyı, 1986 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi James M. Buchanan kaleme almıştır.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ MART 1990 YIL : 27 SAYI : 3 400 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1990 İÇİN YILLIK ABONE : 43.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 24.000 TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.000.000 TL, Ön Kapak İç 600.000 TL, Arka Kapak İç 500.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 400.000 TL, Tam Sayfa 350.000 TL, Yarım Sayfa 200.000 TL, Çeyrek Sayfa 100.000 TL, Renk Farkı 250.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Yapı Kredi Çemberlitası Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Piyerloti Cad. Anadolu İş Hanı No. 39/7, Çemberlitası - İstanbul, Telefon : 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 27 Mart 1990 • SAYISI : 6000

ekonomik göstergeler

	1987	1988	1989		
			Ekim	Kasım	Aralık
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2998.5	3689.3	5634.6	5957.3	5976.9
Banknot Miktarı (milyar TL.)	3018.3	4485.1	8233.9	8188.5	8365.4
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	3438.7	5142.3	6387.5	5715.0	6699.1
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1406.6	2081.9	2819.3	2038.4	2564.6
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	18565.1	28972.4	40443.0	41886.7	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	5179.0	6528.8	7180.5	7302.7	
Tasarruf Mevduatı	6929.2	12711.3	20938.5	21901.5	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1512.1	1878.7	2929.0	2954.9	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	5417.1	10382.6	18009.4	18946.6	
Mevduat Sertifikası	1392.1	1251.1	1684.7	1828.7	
Resmi Kuruluş Mevduatı	2237.3	1485.8	2240.7	2104.0	
Bankalar Mevduatı	2035.8	3263.2	2135.4	1915.8	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	791.6	3732.1	6263.2	6834.0	
Döviz Tevdiatı	5598.1	9411.3	12917.2	13292.2	
Toplam Krediler	18700.6	27750.7	37934.6	38898.3	
Tarım	2758.6	4498.1	5236.7	5399.2	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2312.7	3967.9	5488.5	5714.8	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	686.1	931.6	1312.5	1366.0	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	1539.1	2426.7	2394.6	2764.7	
Denizcilik	59.7	91.4	102.9	101.7	
Ticari, Sınai, Sair	11353.1	15934.9	23339.4	23569.9	
PARA ARZI (milyar TL.)	6593.0	11243.3	16786.1	17225.2	20358.3
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	751.9	1274.2	2002.5	2072.8	2140.8
Tarım (Genel)	654.0	1073.9	1914.7	1993.4	2019.8
İrnat Sanayii (Genel)	755.0	1345.5	2010.9	2073.2	2157.7
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	2767.2	4848.3	7566.8	7903.7	8182.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	3194.4	5636.8	8861.1	9057.0	9373.6
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14163.1	14339.7	12663.4	14208.0	
Dışsatım (FOB)	10190.0	11662.1	9054.2	10248.5	
İşçi Dövizleri	2021.0	1755.0	2476.0	2805.0	

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmi Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (5) Para arzı (M_1) dar tanımlıdır.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1989 - 1990

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda, Türkiye ekonomisinde 1989 yılındaki gelişmeleri ve 1990 yılına ilişkin beklentileri tartışacağız. Dilerseniz ben, önce 1989 yılındaki gelişmeleri anahtarları ile sunayım.

türkiye ekonomisinde geçtiğimiz yıl göze çarpan gelişmeler

DİE'nin elimizdeki son ulusal gelir tahminine göre, 1989 yılında Türkiye'nin büyüme hızı % 1.1'dir. Bu konuda DPT'nin tahmini biraz daha yüksek, % 1.8. Genellikle DİE'nin tah-

KATILANLAR :

- **Prof. Dr. Erdoğan ALKİN**
Öğretim Üyesi
İ.Ü. İktisat Fakültesi
- **Dr. Deniz GÖKÇE**
Öğretim Üyesi
Boğaziçi Üniversitesi
- **Osman ULAGAY**
Ekonomi Yazarı
Cumhuriyet Gazetesi

YÖNETEN :

- **Dr. Öztin AKGÜÇ**
Öğretim Üyesi
İ.Ü. İşletme Fakültesi

minleri karşılaştırmalara, değerlendirilmelere esas alınmaktadır. Elimizdeki en son ulusla gelir tahminine göre büyüme hızı % 1.1 olarak belirlenmiş durumda. Gelir tahminlerine baktığımız zaman 1989 yılında özellikle tarım kesiminin önemli boyutta gerileme gösterdiğini görüyoruz. 1989 yılında tarım kesiminin yarattığı katma değerde bir önceki yıla göre % 10 dolayında bir gerileme olduğu görülmektedir. Sanayi kesiminin büyüme hızı % 2.6 olup büyük ölçüde madencilik ve enerji sektörlerinden kaynaklanmaktadır. İmalat sanayiindeki büyüme hızı % 1.4 olarak tahmin edilmiştir. İnşaat sanayiindeki büyüme hızı % 2.1 - % 2.2 olarak saptanmıştır. Hizmetler sektörünü de katarak

üretken sektörlerle baktığımız zaman, aslında geçen yıl sektörler toplamı itibariyle ulusal gelirin artmadığını, hatta binde yedi gibi ufak bir azalma olduğunu görüyoruz. Geçen yıl, ulusal gelirdeki artış, devlet hizmetlerinden kaynaklanmış gözüküyor. 1989 yılı için devlet hizmetlerinde % 6.6 bir reel büyüme tahmin edilmiş, bu Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla'da binde altı gibi bir artışa yol açmıştır. GSMH'da % 1.1'lik artış da dış alem faktör gelirlerinden kaynaklanmaktadır.

Yatırımlara ilişkin elimizde çok ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Genellikle göstergeler yatırımların yavaşladığı hatta gerilediği yönündedir. 1981, 100 alındığı takdirde, 1989 yılında yatırımlar 106 olmuştur. Halbuki bir önceki yıl, 1988 yılı için yatırımları endekslediğimiz zaman 108 gibi bir rakama ulaşıyorduk. 1988 yılına göre, yatırımlarda bir gerileme söz konusudur. Bunu, bir ölçüde konut yapımına ilişkin inşaat ruhsatlarına ait göstergeler de kanıtıyor. 1988 yılının ilk on ayında 56 milyon m² inşaat ruhsatı alınırken bu, 1989 yılının ilk on ayında 52,9 milyon m² ye düşmüştür. İnşaat ruhsatlarında yüzölçümü olarak bir gerileme gözükmektedir. Yatırımlara ilişkin bir diğer gösterge Kalkınma ve Yatırım Bankalarının kredileridir. Kalkınma ve Yatırım Bankalarının kredilerinde bir önceki yıla göre önemli bir yavaşlama olduğu görülmektedir. 1988'de % 85 olan kredilerdeki artış hızı, 1989'da % 46.8'e düşmüştür. Ayrıca ithalat rakamlarına baktığımız zaman 11 aylık verilere göre yatırım malları ithalinde bir gerileme olduğu göze çarpıyor. O itibarla, bu konudaki yorumlar, genellikle yatırımların yerinde saydığı hatta bir ölçüde gerilediği şeklindedir. DPT'nin hazırladığı Kaynaklar-Harcamalar Tablosu'nda da yatırımlar bir önceki yıla göre azalmış görünüyor.

Fiyat artışlarına gelindiğinde, geçen yılın fiyat artışlarının çeşitli endekslere göre % 69 - % 70 dolaylarında gerçekleştiği görülmektedir. 1988 yılında, fiyat artışlarının % 75 dolayında olduğu dikkate alındığında, geçen yılın son aylarında bir önceki yıla göre fiyat artışlarında bir yavaşlama gözüküyorsa da yine de fiyat artışları ortalama olarak geçen yıl %69 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bütçeye baktığımız zaman, 1989 bütçe açığı en son rakamlara göre 7 trilyon TL dolayındadır. Yılın ilk onbir ayına ait dış ticaret rakamları elimizde. Buna göre ihracatta binde sekiz veya binde dokuz gibi çok az bir kıpırdanma görülüyor. Buna karşılık ithalatta hareketlenme var. İthalatta % 10'un üstünde artış olmuştur. İthalattaki hareketlenme sonucu, dış ticaret açığında önemli bir büyüme göze çarpıyor. Yine ilk onbir aylık rakamlara baktığımız zaman, 1988 yılında 2,7 milyar dolar olan dış ticaret açığı, bu yılın ilk onbir ayında 3,959 milyar dolar olmuş, 4 milyar dolara yaklaşmıştır. Bunun doğal sonucu olarak ihracatın ithalata karşılama oranı da % 79.2'den, % 72.1'e doğru bir gerileme göstermiştir.

Elimizdeki dış ödemelere ait on aylık rakamlara baktığımızda, 1989'da cari işlemler dengesinin fazla verdiğini görüyoruz. Ancak bu fazla, bir önceki yıla göre bir ölçüde azalmıştır. 1988'in ilk on ayında 864 milyon dolar bir fazlalık varken, bu, 1989'un ilk on ayında 747 milyon dolara düşmüştür. Dış ticaret açığının büyümesine karşılık cari işlemlerin fazla vermesinin en önemli nedeni, özellikle işçi dövizlerindeki artıştır. İşçi dövizlerinde bu yıl, çok önemli boyutta bir artış görüyoruz. Geçen yıl ilk on ayda, işçi dövizleri geliri, 1,393 milyar dolar iken 1989'un ilk on ayında, 2,476 milyar dolara yükselmiştir. Yani on ayda bir milyar dolardan

fazla bir işçi döviz girişi olmuştur. Turizmde 1989 yılında bir duraklama görülmüyor. Hem turist sayısında hem de turizm gelirlerinde bir yavaşlama görülmektedir. 1988'in ilk on ayında 2,135 milyon dolar olan turizm gelirleri, 1989 yılının eş döneminde 2,268 milyon dolar olmuştur. Görünmeyen gelirler içerisinde, diğer görünmeyen kalemler 1989 yılında da önemli artış göstermiştir. Bu konuda tartışmalar var: diğer görünmeyen gelirler içinde sermaye hareketlerinin olup olmadığı tartışılıyor. Sözümlü ettiğimiz diğer görünmeyen gelirlerimiz, geçen yılın ilk on ayında 2,9 milyar dolar iken bu yıl 3,7 milyar dolara yükselmiştir. Görülüyor ki, diğer görünmeyenlerden turizme göre çok daha yüksek bir gelir sağlanmıştır.

Özet olarak, parasal gelişmelere ilişkin bilgiler de sunayım. Merkez Bankası'nın durumuna baktığımız zaman geçen yıl emisyonun 3,9 trilyon arttığını görüyoruz. Bu, önceki yıllara göre oldukça büyük boyutta bir artış; artış oranı % 85'i buluyor. Yine 1989 yılı için bütün parasal göstergelere baktığımız zaman, bir önceki yıla göre önemli boyutlarda hızlı bir parasal gelişme görüyoruz. Sadece banknot miktarında değil, buna paralel olarak bütün parasal büyüklüklerde hızlı bir artış görülmektedir. Para arzı ile ilgili rakamlar sunayım. M, dar tanımlı para arzı, 1988'de % 36 artış göstermişken, 1989'da bu artış % 81.1 olmuştur. M₁'de artış oranı 1988'de % 64.2, 1989'da % 80.7'dir. Yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesaplarını da içeren M₁Y'nin artış oranı bir önceki yıl % 66.3, 1989'

da ise % 76.4'tür. En geniş tanımlı para arzı M₂ bir önceki yıl, 1988'de % 57.8 oranında artmış iken, artış hızı 1989'da % 73,9 olmuştur. Hangi boyutta bakılırsa bakılsın para arzındaki genişleme, 1989 yılında bir önceki yıla göre çok daha hızlıdır. Fiyat artışı bir ölçüde yavaşladığına göre, reel olarak daha hızlı parasal gelişme söz konusudur.

1989'da mevduat ve kredi gelişmelerine baktığımız zaman burada da 1988'e göre bir hızlanma görüyoruz. Toplam konsolide mevduat, 1988'de % 55.6 oranında artmışken, 1989'da artış hızı % 73.1'e yükselmiştir. Kredi gelişmelerine gelince, 1989 yılında tüm banka kredilerindeki artışın % 44.9'dan, % 61.8'e yükseldiğini görmekteyiz. Genellikle mevduat bankalarının kredilerindeki artış hızı çok daha belirgindir. Mevduat bankalarında 1988 yılında kredi genişlemesi % 40.5 iken 1989'da % 63.9'a yükselmiştir. Demin de belirttiğimiz gibi Kalkınma ve Yatırım Bankaları kredilerinde bir yavaşlama gözleniyor. 1988'de % 85 oranında artmış olan Kalkınma ve Yatırım Bankaları kredileri 1989'da % 46.8'e düşmüştür. Ancak, genelde kredi artış hızı bir önceki yıla göre de çok daha geniş boyuttadır.

türkiye ekonomisinde
1990 yılına ait
beklenti ve hedefler
oldukça pembe
görünmektedir

Bunlar geçen yıla ilişkin elimizdeki bazı veriler. 1990'da ekonomide neler bekliyoruz? Onları da ana hatları ile özetleyelim, ondan sonra tartışmaya geçelim. 1990 Yılı Programı büyüme hızını % 5.7 olarak hedef-

Yayına Hazırlayan :

Doç. Dr. Targan ÜNAL

lemiştir. Kalkınmanın motoru büyük ölçüde sanayi sektörü olacaktır. Sanayi sektöründeki büyüme hızı, % 6.9 olarak öngörülmüştür. Buna paralel olarak yatırımların GSMH'ya oranının bir ölçüde yükselmesi, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının % 23'lere çıkması hedeflenmiştir. Fiyat artışlarının yıllık ortalaması % 54, yıl sonu itibarıyla % 42 olması hedef olarak alınmıştır. İhracatta 12,6 milyar dolarlık bir hedef öngörülmüştür. İthalat hedefi ise altın ithalatı dahil 18,8 milyar dolardır. Altın ithalatı hariç, 1990 için 17,8 milyar dolarlık bir ithalat öngörülmektedir. Önümüzdeki yıl, dış ticaret açığının daha da büyüyeceği, ama dış ticaret açığındaki bu büyümeye karşılık cari işlemler dengesindeki fazlanın süreceği öngörülmüş, 869 milyon dolarlık bir fazlalık hedeflenmiştir.

1990 yılına ait hedefler, oldukça pembedir. Büyüme hızı artacak, enflasyon düşecek, dış ticaret açığının büyümesine rağmen cari işlemler fazla vermeğe devam edecektir. Bir döviz bunalımı söz konusu olmayacak, yatırımların GSMH'ya oranı da 1 veya 2 puan yükselecektir. Bu, 1990 Programı'nın genel hedefleridir. Benim sunacağım bilgiler, ilk aşamada bunlar. Sizler ilaveler yapabilir, değişik yorumlar getirebilirsiniz. İlave etmek istediğiniz istatistik bilgiler varsa onları da bu bilgilere ekleyelim.

ULAGAY — Benim eklemek istediğim bazı bilgiler var, Sayın AKGÜÇ.

AKGÜÇ — Buyurun Sayın Ulagay.

ULAGAY — Son aldığım bilgilere göre, DİE'nin büyüme tahminininin DPT'nin tahminine yaklaşacağı ve 1989 yılı için % 2 dolayında büyüme

hızının ortaya çıkacağı yolunda tahminler var.

AKGÜÇ — Üçüncü bir tahmin olarak mı?

ULAGAY — Evet, % 2'ye yakın bir büyüme hızının çıkması bekleniyor.

GÖKÇE — Ben de şunu eklemek istiyorum. Merkez Bankası'nın reel üretimle ilgili kendi yaptığı araştırmaları var. Geçtiğimiz hafta içinde yayımlanan 1989'un üçüncü üç aylık dönemine ait istatistiklerde reel büyümenin oldukça iyi gittiğini, üçüncü üç aylık dönemde, Sayın Ulagay'ın söylediği şekilde büyüme hızının DPT tahminlerine yaklaşacağını gösteriyor.

AKGÜÇ — Geçen yılın üçüncü üç ayından itibaren ekonomide bir hareketlenme var. İSO'nun kapasite kullanım endeksleri de üretimde gerilemenin durduğunu ve yukarıya dönüşün başladığını gösteriyor.

ULAGAY — İSO'nun son çeyrekle ilgili rakamlara henüz yayınlanmadı. Fakat aldığım izlenim, dördüncü çeyrekte de sanayideki hızlanım devam ediyor. Sanırım, özel imalat sanayiinde 1988'in son çeyreğine göre hatırı sayılır bir reel üretim artışı ortaya çıkacak. Fakat şunu da bütün 1988-1989 karşılaştırmalarında unutmamak lazım : 1988'in bazı çeyreklerinde o kadar düşük bazlar vardır ki, onun üzerine gelen her artış yüksek gözükecektir. 1988'in son çeyreğinde imalat sanayiindeki reel üretim azalışı % 11'dir. Dolayısıyla, bu eksi 11 üzerine bu yılın son çeyreği yüksek gözükecektir. Ama genelde bir hızlanma trendi sanayi kesiminde var.

AKGÜÇ — Şu noktayı isterseniz vurgulayalım. Türkiye ekonomisi, 1988'in ikinci yarısında durgunluğa girmiş ve bu durgunluk 1988'in ikin-

ci yarısı ve 1989'un ilk altı ayında da devam etmiştir.

ULAGAY — Tabii, nitekim reel üretim düşüşleri 1988'in üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde başlıyor, 1989'un birinci çeyreğinde sürüyor, ikinci çeyrek de sifıra geliyor. Üçüncü çeyrektekten itibaren tekrar bir büyüme trendini görüyoruz. Özellikle büyüme konusunda sanayiden kaynaklanan böyle bir durum var.

Bugün 11 aylık sonuçlar da açıklandı. Kasım ayında, cari işlemler açığında ilginç bir gelişme var. Türkiye, Kasım 1988'de 235 milyon dolar fazla vermiş iken, 1989 yılı Kasım ayında 74 milyon dolar cari işlemler açığı verdi. Kasım ayında bir geriye dönüş var. Kasım ayları karşılaştırmasında aşağı yukarı 400 milyon dolarlık olumsuz bir fark var.

ALKİN — Bu düşüşün nereden kaynaklandığı belli mi?

ULAGAY — Tabii ki, dış ticaretten kaynaklanıyor. 11 aylık rakamlara baktığımızda bunu daha çarpıcı olarak görüyoruz. Dış ticaret açığı, 1,9 milyar dolardan 4 milyar dolara çıkmış. Büyük fark, oradan kaynaklanıyor. Kasım ayı dökümü yok ama 11 aylık durumda da cari işlemler açığı 1,1 milyar dolar fazladan, 755 milyon dolar fazlaya gerilemiş durumda.

AKGÜÇ — İthalatın son aylarda teşvik edilmesi ve dışsatımın duraklaması etkisini göstermiş durumda.

ULAGAY — Bu arada demin belirttiğiniz gibi işçi dövizli 1,6 milyar dolardan 2,8 milyar dolara yükselmiş durumda. % 79'luk büyük bir artış var. Ayrıca ödemeler dengesinin alt tarafında, 11 ayda doğrudan yatırımların, 500 milyon doları geçtiği görülmektedir. Orada da bir yükselme var.

ALKİN — Diğer görünmeyenlerde bir gelişme var mı?

ULAGAY — Maalesef, bugün benim elime geçen verilerde onlar yoktu. Diğer görünmeyenler ayrı kategori olarak yoktu. Borç faizi geçen yılki düzeyinde. Turizmde de 200 milyon dolarlık, az bir artış var.

AKGÜÇ — Sayın Gökçe, sizin bu bilgilere ekleyeceğiniz bir husus var mı?

GÖKÇE — Benim ekleyeceğim bir şey yok. Fakat, eğer müsaade ederseniz ben, birtakım tahmin yapan kuruluşların 1990 için öngörülerini vermek, ondan sonra detaya girmek istiyorum.

AKGÜÇ — Evet, diğer kurumların tahminlerini ortaya koyalım, sonra da bazı tahminler yapmaya, öngörülerde bulunmaya çalışalım.

ALKİN — 1989 için ben de bir ekleme yapmak istiyorum. 1989'un son çevreğini kesin olarak bilmiyoruz. Üretimle ilgili üçüncü çeyreğe ait DİE'nin üretim endeksi var. Bir de üretimi izlenen 29 temel malın üretimindeki gelişmeler var. İkisi de yıl sonu itibarı ile değil. Ama üretimin giderek yılın ikinci yarısından itibaren artığına dair elimizde birtakım karineler var. Ben de onları ilave edeyim.

Sanayide kullanılan elektrik tüketiminin artışında Eylül ayından itibaren geçen yılın aynı dönemine göre ay be ay yükselme olduğunu görüyoruz. Bu üretimdeki canlanmanın bir karanesi.

İkincisi, üretimi izlenen 29 temel mal içerisinde bir önceki yıla göre üretimi azalan malların sayısında bir azalma var. Tabii, sayı bir şey ifade etmeyebilir ama, yine de üretimin canlandığına dair bir karine teşkil edebilir.

Bir diğer karine, protesto edilen

senetler. Yıl sonu itibariyle değerleri açıklandı, meblağ olarak enflasyonun çok altında gözüküyor. O da yılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir durum. Bunu tabii, iyimser yorumlayanlar olduğu gibi kötümser yorumlayanlar da var. Ama kötümser yorumlayanların pek bilimsel bir temeli yok. Protesto edilen senetlerin tutarındaki artışın enflasyonun çok altında kalması ve bunun senenin ikinci yarısındaki gelişmelerden kaynaklanması, senenin ikinci yarısında, piyasalarda bir canlanma olduğuna dair bir diğer karinedir.

AKGÜÇ — Parasal çok büyük bir genişleme var. Tabii, onu da vurulamak lazım. Ekonomide likiditenin artışı, senet protestolarını olumlu etkilemiştir.

E S Yayınları Sunar

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

Bankaları, bankacıları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) - 15.000 TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınları A.Ş.
Binbirdirlik Mah., Sütlüce Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 526 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 766, İş Bankası Törbe Şubesi'ndeki 15410, Yapı Kredi Çarşıbaşı Şubesi'ndeki 2269-9, Akbank Törbe Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarımızdan birine, "Kitap bedeli olduğunu belirterek" havale etmeli, ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidir. Ödemeli postalamamaktadır.

ALKİN — 1989'un bazı ilginç noktaları olarak ona da geleceğim. Tekrar edeyim, açıklanan DİE'nin yılın üçüncü çeyreğindeki üretim endeksine bakıldığında, özel imalat sanayiinde 1988'in üçüncü çeyreğine göre önemli üretim artışları var. Ancak biliyoruz ki, 1988'in üçüncü çeyreği, ekonominin hemen hemen di-be vurduğu bir dönemdi. Onun için rakamların büyüklüğüne değil, sadece canlanmaya işaret ettiğine değinmek lazım geliyor. Yatırımlar konusunda ise bazı çelişkiler var. Mesela, Sayın Akgüç'ün de söylediği gibi, inşaat ruhsatlarına m² olarak baktığımızda, bir gerileme gözüküyor. Yalnız sanayi işyerleri için verilen ruhsatlara, başvurulara baktığımızda, onlarda meblağ olarak enflasyonun üzerinde bir artış var. İkincisi, yatırım teşviklerine müracaat, meblağ olarak enflasyonun üzerinde. Bu iki karineye baktığımızda, senenin ikinci yarısında yatırım hevesi eğiliminin de artmaya başladığı söylenebilir.

ithal malları içerisinde yatırım mallarının oranı geriliyor mu? parasal büyüklükler 1989'da daha hızlı geldiği halde, enflasyon hızının az da olsa düşmesi nasıl açıklanabilir?

Çelişkiye siz de işaret ettiniz. Neden ithal mallarının içerisinde yatırım mallarının oranı yükselmıyor, hatta hafif bir gerileme var? Bunu da yerli teçhizat kullanımındaki teşviklerin çok yüksek olduğu şeklinde yorumlayanlar var. Bu gelişme, se-

nenin ikinci yarısında yatırım yapanların önemli bir kısmını ithal malı teçhizat kullanmaktansa yerli malı teçhizat kullanmaya sevk etti. Bunu «Yerli teçhizat kullanımındaki önemli teşvikler, çok önemli avantaj farkları ortaya çıkarıyor.» şeklinde yorumlayanlar da var. İsterseniz buna zorlamalı bir yorum da diyebilirsiniz. Genel eğilimi bilmiyoruz ama, tek tek yaptığımız sondajlarda, yeni yatırım yapanlarda yerli teçhizat kullanma eğiliminin bu büyük teşvikler dolayısıyla arttığını görüyoruz. Genelleştirilebilir mi? Bu bir soru. Maalesef elimizde yatırım istatistiği yok. Onun için yatırımlar hakkında çok fazla bir şey söyleyemiyoruz. Ama benim izlenimim, senenin sonuna doğru yatırım eğiliminde de bir artış olduğu şeklinde.

AKGÜÇ — ANKA'dan aldığımız yatırımlarla ilgili bir endeks var. Toplam yatırımları 1981'i 100 alarak, 1988 için 108, 1989'da 106 olarak hesaplamışlar. Bu endeksin ne kadar sağlıklı olduğu tartışılabilir. Ayrıca DPT'nin 1989 yılına ilişkin Kaynaklar-Harcamalar Dengesi Tablosu'nda da yatırımlar bir önceki yıla göre % 4.7 oranında azalmış gözüküyor. Sabit sermaye yatırımlarında azalış oranı ise % 3.7. Tüm göstergelere göre 1989 yılında yatırımlarda bir gerileme göze çarpıyor.

ALKİN — Zaten 1988'in ortasına kadar yatırım hevesi olmadığını, yatırım eğilimi olmadığını hepimiz biliyoruz. Belki senenin ikinci yarısında, özellikle dördüncü çeyreğinde bir canlanma eğilimi olabilir diyorum. Şimdi, parasal gelişmelerde çok önemli, tartışılacak bir nokta var. Sayın Akgüç'ün de belirttiği gibi hemen hemen bütün parasal büyüklükler, 1988'e göre 1989'da daha hızlı gelişti. Ama nasıl oldu da enflasyon düştü? İlişkiler tersine mi çalışıyor? Eski düşündüğümüz ilişkiler varsa,

bu kopukluk nereden ortaya çıktı? Sık sık tartışıyoruz ama, doğrusu ben kafamda bir çözüm bulamadım. Merkez Bankası'ndaki rezerv paraya bakan, rezerv para genellikle diğer parasal büyüklüklere göre daha yavaş genişledi. Ama, yine de rezerv para ile enflasyon arasında 1987-1988'e baktığımızda böyle bir ilişki görmüyoruz. Bu ilişki, nasıl oldu da 1989'da sağlanabildi? Yine, Merkez Bankası'nın ifadesinde rezerv para ile enflasyonun kontrolünde başarılı bir politika izlendiği izlenimine kapılıyoruz.

AKGÜÇ — Rezerv para artışı ile diğer parasal büyüklüklerin artış hızı arasında çok büyük farklar yok. Emisyon/rezerv para oranına bakıyorum, 1988'de % 48.6 iken 1989'da % 50.9 olmuş. Çok az yükselmiş.

ALKİN — 1989'da rezerv paranın artışı nedir?

AKGÜÇ — 1988 ve 1989 yıllarında birbirine yakın, rezerv para 1988'de % 79.8 artmış, bu oran 1989'da da % 77.9.

GÖKÇE — Merkez Bankası'nın toplam likit yükümlülükleri içerisinde emisyon çok düşük, % 15 civarında. Onun için bence burada yalnız emisyonu bakmak, emisyonu kontrol etmek, monitor etmek doğru ve yeterli değil. Bence açıklamayı paranın dönüş hızı meselesine getirmek lazım. Faizler % 85'e çıkıp 1988'in sonunda fonlar, banka sektörüne yönelince, banka parasıyla beraber, geniş para arzı tanımlarıyla da beraber parasal bir genişleme oldu. Bir de döviz tutma olayı vardı. Onun için M₁, M₂, M₃ hepsi büyüdü. Ekonomide reel büyümenin durması nedeniyle yeterli kredi talebinin gelmemesi, kredi/mevduat oranının düşmesi, yaratılmış olan paranın harcamaya dönmesi için gerekli reel talebin olmaması, hızlı parasal genişlemenin enflasyon yaratmasını önledi. Çok

pratik olarak söyleyebilirim, 1989'da Türkiye'de, enflasyonun en yüksek olduğu 1980 yılındakinin iki misli paraya genişlemesine karşın, kabaca yarısı kadar enflasyon var.

ALKİN — İlk defa ortaya çıkan bir durum.

GÖKÇE — Ben bu durumu paranın dönüş hızının, reel etkilerden etkilenmesi ile açıklıyorum.

ALKİN — Enteresan bir durum. Demek ki, para politikasını da ona göre belirlemek lazım. Yahut da para politikasını belirlemeden evvel, mevduat faizindeki sert dalgalanmaların para talebini nasıl etkilediğini, para arzını nasıl etkilediğini de araştırmak lazım. Rezerv para ile mi para politikasını yürütmek lazım geliyor, yoksa parasal elemanlarda çok sert dalgalanma yaratmamak mı lazım geliyor; bir türlü çözemiyorum. Bakalım 1990 nasıl olacak?

AKGÜÇ — Bazı iktisatçılar «Ekonomik istikrar açısından M₁, M₂, M₃ çok önemli değil, önemli olan gösterge, kredi hacminin genişlemesidir.» diyorlar. Ancak, geçen yıl kredi hacminde de bir önceki yıla göre hızlı genişleme var; kredi hacmindeki artış hızı % 44.9'dan % 61.8'e çıkmış. Kredi genişlemesi var. Kredi stoku da genişlemiş, kredi stokunda artış % 45.0'dan % 56.7'ye çıkmış.

ALKİN — Yıllık olarak gelişme bakıldığında aslında reel bir genişleme yok.

AKGÜÇ — Yine de var.

ALKİN — 1988'e nazaran daha hızlı diyorsunuz.

AKGÜÇ — Hangi kapsamda bakarsanız bakın kredi genişlemesi 1989 yılında 1988'e göre daha hızlı.

ALKİN — O da enteresan. Enflasyonun yavaşladığı muhakkak. Bence, DİE'nin yayınladığı rakamlar ko-

nusunda bir kuşku göstermemek gerekir. Enflasyonun yavaşladığı muhakkak; fakat 1989'da parasal büyüklükler, 1988'e göre daha hızlı genişleyen enflasyonun yavaşlaması, Sayın Gökçe'nin de belirttiği gibi, bize bir takım yeni mekanizmaların bulunması gerektiğini gösteriyor.

GÖKÇE — Bunu karineyle de ortaya çıkarabiliriz. Bakın bankalar, ilk defa 1989 yılında yeni kredi kavramlarını ortaya attılar. Pembe yaşam kredisi, çağdaş yaşam kredisi, kredi kartları, otomobil kredisi, ev kredisi gibi... Bütün bunlar, yaratılan parayı plase etmekte bankaların güçlük çektiklerini gösteriyor. Özellikle çok şubeli bankaların, kamu bankalarının, Interbank piyasasında bu yaratılan parayı plase etmeleri, bu güçlüğü diğer bir göstergesidir. Parasal genişlemenin, ekonomide reel büyümenin durmuş olması nedeniyle pek fazla harcamaya dönüşmediğini, bankaların da bunu itmeye çalıştıklarını düşünüyorum. Bilmiyorum benim bu yorumuma iştirak ediyor musunuz?

tartışmalı olmakla beraber, cari işlemler dengesinin fazlalık vermesi iyi bir gelişmedir; ancak, asıl önemli olan ve üzerinde durulması gereken dış ticaret dengesidir

ALKİN — 1989'daki döviz dengesinin durumuna değinmek istiyorum. Cari işlemler dengesine aşırı bir önem vermiyorum. Aslında cari işlemlerin fazlalık vermesi iyi. Ama bence, önemli olan cari işlemler dengesi değil, dış ticaret dengesidir. Bugün

zengin ülkeler bile, dış ticaret den-
gesine daha fazla ağırlık verirken
biz, dış ticaret açığındaki genişleme-
yi bırakıp, cari işlemler fazlalığına
bakarsak, sanıyorum tehlikeli bir yol
tutmuş oluruz.

AKGÜÇ — Biliyorsunuz orada
da bir tartışma var. Cari işlemlerde
diğer görünmeyen kalemler içerisinde
sermaye hareketi olduğu iddiası
var.

ALKİN — Örneğin, döviz tevdi-
at hesaplarının dövizini nereye yazıl-
dı? Diğer görünmeyenlere yazıldı.

AKGÜÇ — Aslında yazılmaması
lazım. O bir sermaye ve rezerv hare-
ketidir.

ALKİN — Standart ödemeler den-
gesi tanımlarına bakılırsa, tam ser-
maye hareketidir.

AKGÜÇ — Sermaye hareketidir.
Dış borcun azalmış, rezervin artmış-
tır. Döviz tevdiat hesapları, Türki-
ye'de yerleşik kişilere ait de olsa, bi-
zim dövizle ödenecek borcumuz de-
ğil mi?

ULAGAY — Ama kesin alım ya-
pılanlar «diğer»e yazılıyor. Gelir ya-
zılıyor.

ALKİN — Ekonomideki durgun-
luk, dolayısıyla ithalattaki yavaşla-
maya rağmen eğer dış ticaret açığı-
nda bir genişleme oluyorsa, bence ca-
ri işlemler fazlasına değil, dış tica-
ret açığına dikkat etmek lazım. Çün-
kü bizim gibi ülkelerin başını derde
hep dış ticaret dengesi sokuyor. Dış
ticaret dengesi, daha sağlam bir den-
ge kavramı. Görünmeyenlerin nere-
den, ne zaman, ne darbe yiyeceği bel-
li olmaz. Yani bir gün döviz kurları
daha hızlı gelişmeye başlar. Mevdu-
at faizleri giderek düşüyor; aradaki
avantaj marjı azalır, bu görünme-
yenler olduğu yerde saymaya başla-
yabilir.

AKGÜÇ — Faiz arbitrajı orta-
dan kalktığı anda işçi dövizleri azal-
ır ve diğer görünmeyenler de büyük
ölçüde yavaşlar.

GÖKÇE — Özetlersek; galiba re-
el faktörlerin, parasal faktörlerin
üzerinde önem taşıdığıнын, dolayısı-
yla yapısal sorunun altını çiziyorsu-
nuz.

ALKİN — Tabii, bence ithalatta-
ki gelişmeyi de çok kınamamak la-
zım. 1989'da bütün teşviklerin kalk-
masına rağmen, gelişme umut kırıcı
olmamakla beraber, yine de kritik
nokta ihracat. Bence, bizim gibi bir
ülke için hedef, ihracatın ithalatın
tamamını finanse edecek bir düzeye
gelmesidir. İngiltere, Amerika, Fran-
sa gibi ülkeler için bu, bir sorun teş-
kil etmeyebilir; ama paramızı ne ka-
dar konvertibl yaparsak yapalım, öğ-
renciliğimizdeki sağ para sağlam pa-
ra kavramı gibi, paramız uluslararası
genel kabul gören bir para olma-
dıkça, bence dış ticaret açığı biraz
tehlikeli bir açık.

AKGÜÇ — Belki yıl sonu itiba-
riyle daha da düşecektir ama, elimiz-
deki verilere göre ihracatın ithalatı
karşılama oranı, % 79'dan % 71'e ge-
rilemiş. İhracatta bir duraklama var
gibi gözüküyor. Aslında bunu reel bir
gerileme diye düşünmek lazım. Çün-
kü, geçen yıl dolar, diğer güçlü pa-
ralara karşı değer kaybetti. Dış tica-
retimizi, değer yitirmiş dolar cin-
sinden ifade ediyoruz. Eğer diğer pa-
ralar cinsinden ifade etseydik, örne-
ğin mark olarak ifade etseydik, ihra-
catımız düşmüş gözükenecekti. Doların
diğer güçlü paralara karşı değer kay-
betmesi, ihracatımızdaki duraklama-
nın çok daha belirgin bir şekilde gö-
rülmesini önledi. Dolar değer kazan-
saydı veya değerini muhafaza etsey-
di, gerileme daha açık gözükenecekti.

ALKİN — Ancak, ihracatta dö-
viz kurundaki yavaş gelişmeden bek-

lediğimiz gerileme olmadı. Acaba bunun marjı nereye kadar sürecek? Ben ihracatın yine en kritik değişken olduğunu düşünüyorum. Bir de döviz kuru gerçek midir, yapay mıdır? Tabii, geçmiş dönemlere göre daha gerçekçidir, eğer böyle bir mukayese yapmak fazla anlam taşıyorsa. Bir hükümet, pekala dış borçlarla yahut faiz haddi ile döviz kuru arasındaki marjı açarak, sağlanan dış kredilerle yine gerçekçi olmayan bir döviz kurunu yapay olarak gerçekçi bir biçimde gösterebilir. Paralel piyasadaki döviz kuruyla resmi döviz kuru birbirine çok yakın olabilir ama, bu kurun gerçekçi olduğu anlamına gelmez. Dünyada, paralel piyasa ile resmi piyasa arasındaki marjı daraltacak çeşitli politikalar var, bunların hepsinin akılcı olduğunu iddia edemeyiz. Hükümetler, yapay olarak döviz arzını artıran ve döviz talebini yavaşlatan birtakım önlemlerle paralel piyasa döviz kuru ile resmi piyasa döviz kurunu birbirine eşit vaziyette tutabilirler. Bu da, ortaya çıkan kurun sağlıklı olduğu ve ödemeler dengesinde fazlalık yarattığı, denge sağladığı anlamına gelmez. Bilinen bir tanım vardı, «makul bir dış borçlanma ile...» deniliyordu; ancak, bu makulum açık bir tanımı yok; döviz bunalımı yaratmadan ekonomiyi yürütebilecek olan döviz kuruna «gerçekçi döviz kuru» deniyor.

AKGÜÇ — Bir zamanlar da, «Cari işlemler dengesini sağlayacak kura gerçekçi kur denir.» diye bir tanımlama vardı. Bu tip tanımlamalar da verilmiştir.

ALKİN — Ben, bizim eski hocaların söylediği gibi, gerçekçi döviz kurunu, «makul bir borçlanma ile döviz dengesini sağlayabilecek döviz kuru» olarak tanımlıyorum. Tanım çok açık değil ama, az çok manasını anlıyoruz. Hükümetin elinde çe-

şitli hatta sayısız araç var. Kısa bir dönem boyunca pekâlâ bu araçlarla, paralel piyasa döviz kuru ile resmi döviz kurunu birbirine yakın tutabilir.

AKGÜÇ — Tabii, sermaye hareketlerini özendirerek.

ALKİN — Tekrar ediyorum, vurguluyorum, bence 1990'da üzerinde çok dikkatle durmamız gereken nokta, dış ticaret açığıdır. Orada da önemli olan ihracattır. Benim söyleyeceklerim bu kadar.

AKGÜÇ — Buyurun, Sayın Gökçe.

kamunun ekonomik tahminleri ile diğer bellibaşlı kuruluşların yaptıkları tahminler arasındaki tutarsızlık dikkati çekmektedir

GÖKÇE — Biraz evvel Sayın Akgüç'ün de söylediği gibi, ben de kamunun programını çok pembe bir tablo olarak görüyorum. Hatta ben biraz daha abartmak istiyorum. Beş yıllık plan çerçevesi içerisinde bakıldığı zaman, 1990'ın ilk uygulama yılı olarak sadece pembe değil, büyüklere masallar şeklinde bir görünümü bile var. Onun için öncelikle kamunun bu programına karşı diğer tahmin yapan kurumların Türkiye'ye ilişkin tahminlerini ortaya koymayı ve sonra bu tahminler arasındaki tutarsızlıkları incelemeyi arzuluyorum. Bazı hazırlıklar yaptım. 1990 yılına ilişkin olarak büyümede kamunun % 5,7'lik hedefine karşın OECD'nin tahmini % 3,2, TÜSİAD'ın üç aylık modelinden türetilen reel büyüme tahmini % 4,2, TÜSİAD'ın kendi mensuplarından topladığı an-

ketlerdeki ortanca tahmin de % 3.3'tür. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın, üç ay kadar evvel yapılmış da olsa, yıllık tahminindeki reel büyüme, % 5.6'dır. Yani, OECD, TÜSİAD ve TÜSİAD anketleri büyüme konusunda kamuya göre daha karamsardır.

1990'da' enflasyon için programlanan; kamuda % 54, OECD'nin tahmini % 62, TÜSİAD'ın % 60, TÜSİAD işadamları anketinin % 66.3 ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın % 61.6'dır. Enflasyonda kamu tahmini ile diğer tahminler arasında kabaca 10 puana yaklaşan hatta bazen aşan bir fark gözüküyor. Kamunun programında ithalat 18,5, ihracat 12,8; OECD'de ithalat 15,5, ihracat 12,0; TÜSİAD'da ithalat 16,5, ihracat 12,5; TÜSİAD anketinde ithalat 16,3, ihracat 12,3 ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın tahmininde ithalat 15,5, ihracat 12,6 milyar dolardır. Böylece dış ticaret açığı da kamuda 5,7; OECD'de 3,5; TÜSİAD'da 4,0; TÜSİAD mensupları anketinde 4,0 ve Sınai Kalkınma Bankası'nda 2,9 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

Cari açık konusunda yapılan iki tahmin var. Kamunun 874 milyon dolarlık fazlasına karşılık, OECD sadece 268 milyon dolar fazlalık gösteriyor. Sektörel olarak kamunun tahminlerine karşı, TÜSİAD'ın tahminlerini koyabiliriz. Tarım sektörünün reel büyümesinde kamunun ve TÜSİAD'ın tahminleri aynıdır, % 4.7. Sanayi sektöründeki reel büyümede kamu tahmini ile TÜSİAD tahmini arasında farklılık var. Kamuya göre sanayide büyüme hızı tahmini % 6.9; TÜSİAD'a göre % 4.0'dır. Hizmet sektöründe ise kamunun tahmini % 5.6; TÜSİAD'ın tahmini ise % 4.1'dir. Yatırında, kamu tahmini % 7.2 reel artış; TÜSİAD tahmini % 3.9'dur. Dolayısıyla kamu tahminleri ile

diğer tahminler arasında ekonominin büyüme rakamlarında, sanayi kesiminin reel büyümesinde ve yatırımlarda büyük farklılıklar var. Tahminlerde dış ticaret açığında çok büyük farklılıklar olmasa da, cari işlemler dengesi konusunda önemli farklılıklar var. Dolayısıyla arzu ettiğim, bugünkü incelememizde genelde yatırımlar, sanayi kesimi ve reel büyüme üzerinde biraz daha detaylı düşünmemiz.

AKGÜÇ — Evet, isterseniz tartışmanın ikinci kısmına geçelim. Ekonomide 1990'da neler bekleyebiliriz? Sayın Gökçe, bu konuda diğer kurumların tahminlerini verdi. Acaba biz elimizdeki verilere dayanarak ne gibi tahminler yapabiliriz? Sayın Ulagay, sizden başlayalım. 1990 için ekonomik beklentiler neler olabilir?

ULAGAY — 1990'a bakarken demin de belirtmeye çalıştım, her şeyden önce büyüme hızlarının çok düşük olduğu bir 1989'un üzerine gelecek rakamlardan bahsediyoruz. Bunu tekrar vurgulamak istiyorum. Mesela, tarında % 10'luk bir üretim gerilemesinin üzerine gelecek bir % 6'lık artış o kadar anormal olmamalı. Çünkü % 10 gerileyerek o kadar düşük bir düzeye inmiştir ki tarım üretimi, gelecek % 6'lık bir artış bile bizi iki yıl öncesinin rakamına ulaştıramayacaktır. Geçen yıl tarım üretimindeki düşüşün de olağanüstü bir düşüş olduğunu hesaba katarsak, bu bakımdan bu yılki büyüme rakamları ilk bakıldığında büyük gibi görünebilir ama, ekonomiyi reel olarak 1988 düzeyine bile getirmeyebilir. Böyle bir çelişki var, bu çelişkiyi baştan görmek lazım. Nitekim, çok basit bir hesaplama bu yıl % 5.7'lik büyüme hızını tuttursak bile, iki yılın toplamında % 8.1'lik bir rakama ulaşırız ki, bu iki yıl üst üste alındığında Türkiye'nin alışageldiği büyüme hızlarının altında bir rakam oluyor.

Bunları söylemekle şuna işaret etmek istiyorum: Bu yıl rakamlar biraz büyük gözüküyor, mesela % 6 civarında bir büyümeyi Türkiye sağlayabilir; ama bu, Türkiye ekonomisinin çok canlı bir ortamda olduğunu göstermeyebilir. Böyle bir çelişki gündeme gelebilir.

ALKİN — Yani, büyükçe görülecek bir büyüme hızına marifet değil, nekahat diye bakmak lazım.

ULAGAY — Tabii. Burada önemli bir nokta şudur: Sanayide başlayan canlanmanın sürmesi, yatırımlarda bir kıpırdanmanın meydana gelmesi ve ekonomideki dengelerin korunabilmesi; ancak, 1990 yılında büyük ölçüde politik istikrarın bozulmayacağı varsayımı ile söz konusu olabilir, diye düşünüyorum. Politik istikrarda bugün öngöremediğimiz, yeni bir unsur devreye girerse, bunun etkileri de tabii farklı sonuçlar doğurabilir.

Ödemeler dengesi, döviz sorunu, bence yine meselenin anahtar noktası. Demin söylenene katılıyorum. Sanıyorum, 1988 yılında ekonomiyi bilinçli olarak resesyona soktuk. Yani ekonominin dengelerini yeniden tutturabilmek için, 4 Şubat kararlarını, arkasından Ekim kararlarını alarak bilinçli olarak ekonomiyi bir resesyona soktuk. Aynı anda da dövizde bir piyasa mekanizmasına doğru geçiş, daha sonra 1989 yılındaki yeni liberalleşme kararlarıyla, konvertibiliteye geçiş adımlarını attık. Bugüne kadar oldukça durgun bir ekonomik ortamda izlenen politikalar sayesinde, sermaye hareketlerinin içeriye doğru olduğu bir ortamda liberalleşme ve konvertibiliteye geçişin sadece olumlu yönlerini yaşadık. Düşünüyorum ki, bunun olumsuz etkileri de aynı hızda ters bir durum ortaya çıkarabilir. Bu bakımdan ben de ihracata çok büyük ağırlık vermenin doğru olduğunu düşünüyorum.

Bugünkü şartlarda ihracat-ithalat makasında hızlı bir açılmanın gündeme gelmesi, ister istemez piyasada döviz fiyatlarına yansıtacak, döviz fiyatlarına yansımaları, demin de belirtildi, döviz fiyatlarında kurpların hızlı artmaya başlaması ile içerdeki faizler arasındaki ilişki, sermaye hareketlerinin Türkiye'ye doğru olması olayını tersine çevirecek.

AKGÜÇ — Faiz arbitrajı ne kadar süre devam edebilir? Onu tartışabiliriz. Dış ödemelerde bir süre faiz arbitrajı yaparak döviz fazlası verebilirsiniz, sermaye hareketleri dolayısıyla ödemeler problemini çözebilirsiniz ama, acaba bu faiz arbitrajını ne kadar süre devam ettirebilirsiniz? Tabii bu, önemli bir sorun olarak ortaya çıkıyor.

1990'da ekonomide büyük bir hızlanma olmadığı sürece, özel sektörün fon talebinin ne şekilde gelişeceği, bunun faizleri nasıl etkileyeceği kritik değişkenler olarak ortaya çıkmaktadır; yeniden, faizlerin yükselmesi gibi bir olay yaşanabilir mi?

ULAGAY — Orada da faiz neye göre belirleniyor? İçerde kamunun talebi sürüyor ama, ekonomide büyük bir hızlanma olmadığı sürece özel sektörün fon talebi nasıl gelişecek; bu, faizleri nasıl etkileyecek? Bunlar hep kritik değişkenler olarak ortaya çıkıyor.

Ihracatçılardan edindiğim izleni-

me göre; 1989 yılında pazar paylarını ve kotalarını kaybetmemek için, yaptıkları taahhütleri yerine getirmek için kurdaki dezavantajlara rağmen birçok sektörde ihracatçılar, ihracat düzeylerini tutturmaya devam ettiler. Acaba 1990 yılında kurdaki hareket bu şekilde yani aleyhlerine devam ederse -ki bazı sektörlerde çok daha belirgin şekilde ortaya çıkıyor, yani ithal girdisi fazla olan sektörler daha az etkileniyor, ithal girdisi az olanlar daha fazla etkileniyor-, bu olumsuz etki sürerse, çok küçük marjlarla hatta belki kârsız olarak ihracat nereye kadar devam edebilir? Bunun olumsuz etkileri ne olabilir? Bunu çok yakından izlenmesi gereken bir faktör olarak değerlendirmek lazım.

GÖKÇE — Bu konuda Sayın Akgüç'ün vurguladığı bir nokta vardı. Dezavantajlı bir durum olsa bile, galiba Türkiye'de ihracata devam edebilmek için bir vergi teşviki var. Değil mi?

AKGÜÇ — Evet, dış ticaret zararında olsa bile veya başabaş gelse bile Kurumlar Vergisi istisnası dolaşısıyla üretici ihracatçılar, iç ticaretten elde etmiş oldukları kârlardan hiç vergi ödememek gibi bir olanak elde ediyorlar. Bu da bugünkü ölçüler içerisinde % 39'luk bir vergi kazancı sağlıyor.

ALKİN — Bir de Sayın Ulagay'ın söylediği gibi, eğer girdilerinin önemli bir kısmını ithal ediyorsa, yavaş yavaş kur yüzünden ihracattaki dezavantajı ile ithalattaki avantajını dengeleyebilme çaresini buluyor.

AKGÜÇ — Tabii, bu ekonomi açısından iyi bir gelişme değil. Çünkü, katma değeri az olan mallarda ihracat devam eder, iç katma değeri fazla olanlar ise bundan büyük ölçüde etkilenir. Bu politikayla, ihracatta esas olarak katma değeri faz-

la olan mallara yönelmemiz gerekirken, katma değeri çok az olanları teşvik etmiş olursunuz.

GÖKÇE — Fakirleşerek büyüme gibi...

ALKİN — Dış ticaret açığını da bir türlü daraltamazsınız.

ULAGAY — Değirmek istediğim bir nokta da, enflasyonda düşme eğiliminin ve döviz bolluğunun olduğu bir ortamda ekonomide görülen yavaşlama. Kamu açıklarını izleme daha da zorlaştı; çünkü, yeni unsurlar devreye girdi. Bu arada mesela Kamu Ortaklığı Fonu'nun Borsa'daki imkânlardan yararlanarak fiilen özelleştirmeyi başlatmış olması. Bu uygulama kamuya yeni bir gelir kaynağının açılmasına neden oldu.

AKGÜÇ — Ama onun hacmi konusunda çok sağlıklı bir bilginiz yok.

ULAGAY — Bilgimiz yok ama niyetler var. PETKİM ve saireyi de piyasaya çıkarma ve banka şubelerinde sattırma gibi değişik niyetler var. Buradan da kamunun hiç değilse bir miktar gelir sağlama olanağı var. O bakımdan enflasyondaki temel gösterge olan kamu açıklarının seyri konusunda bir tahmin yapmak zor. Ama benim endişe ettiğim nokta, demin sözünü ettiğimiz gibi, eğer dövizdeki denge bozulmaya yüz tutarsa ve tekrar dövize yönelik bir spekülasyon ortamı doğarsa, bunun enflasyon üzerinde de yeniden çok olumsuz etkiler yapabileceğidir.

AKGÜÇ — İşte onu, faiz arbitrajı ile yani faiz marjıyla tutmaya çalışabilirler. O zaman faizlerin yükselmesi gibi bir olayla karşılaşacağız demektir.

ULAGAY — Tamam, o çok doğru. Yalnız o zaman sanıyorum zaten kamunun çok büyük çapta yatırım-

larla devrede olmadığı bir ortamda ayaklarını sürümekte olan bir ekonomiyi iyice boğarsınız ve büyüme ümitlerini daha da bastırırsınız.

AKGÜÇ — O politika, çelişkili bir politikadır. Sayın Alkin, demin değindi. Öyle bir politika kısa bir sürede belki döviz problemini halletmiş gibi gözükür ama, uzun vadede sizi çok büyük açmazlara götürebilir.

GÖKÇE — İsterseniz buna isim koyalım. Ben buna «ikilemler» diyorum. Türkiye, birkaç tane ikilemin içinde. Ben de daha önce söylenelere iştirak ederek tekrarlırsam, yapısal bozukluklarımızın bazılarını çözmüş değiliz. Mesela bir yapısal bozukluk şudur : 30 Sayılı Kararname'den sonra döviz kazanan kesim büyük çapta özel kesim, döviz borçlusu olan kesim ise kamu kesimidir. Dolayısıyla ülkenin içerisinde dövizin iç transferi sorunu var. Develüasyonu yaptığınız zaman, ihracat ve döviz girişi hızlanıyor ama, döviz borçlusu olan kamu kesimi de sermaye kaybına uğruyor.

Sayın Rüşdü Saraçoğlu bunu, «Döviz yönünden kuvvetliyiz ama, Türk Lirası yönünden zayıfız.» şeklinde ifade ediyor. Bu bir ikilem. Biraz evvel belirtildiği gibi «currency substitution» dediğimiz yabancı paralara kaçma olgusu varsa, o zaman konvertibilite ile flört eden bir ekonomide satın alma paritesine geri döndüğü takdirde yeniden bazı problemler gündeme gelecektir. Artık reel faiz politikası pek uygulanmadığına göre, eğer döviz gündemde iki numara, enflasyon bir numara olursa, ikinci bir ikilem yaratmış oluyoruz. Bir yandan yüksek faiz enflasyonu körüklüyor gibi bir trend var; diğer taraftan yüksek faiz aynı zamanda yatırımları düşürüyor, talebi düşürüyor, bu nedenle de azalan bir büyüme var. Dolayısıyla enflasyon

ile büyüme arasında da bir ikilem yaratmış oluyoruz.

İki tane ikilemimiz var; develüasyon ile faiz politikası ve enflasyon ile büyüme arasındaki ilişkide. Bir ikilem de şu : Borçlu bir ülke olarak Türkiye'nin reel büyümeye ihtiyacı var. Bir ülkenin borcunun üretimine oranını düşürebilmesi için, reel büyüme oranının reel faiz yükünden fazla olması lazımdır. Büyüme düşürdüğümüz zaman bu şartı da sağlayamamış oluyoruz.

AKGÜÇ — Daha az kaynak tüketmek veya kullanmak zorunda kalıyorsunuz yurt içinde.

GÖKÇE — Türkiye'nin kullandığı politika ilaçlarının yan etkileri var. Bu yan etkiler, esas hastalıktan daha önemli sorunlar da getirebiliyor. Bu da, yapısal sorunlarımızın bazı kökten çözümlere ihtiyaç duyduğuna işaret etmekte bence.

ALKİN — Biliyorsunuz, 1950'den beri Türk ekonomisinde 10 yıllık dalgalanmalar var, bir de 1980'den sonra başlayan 3 yıllık dalgalanmalar var. 10 yıllık dalgalanmalar, vahim ekonomi politikası hatalarından doğuyor; 1980'den sonra yeni ortaya çıkan 3 yıllık dalgalanmalar ise politik senkronizasyon hatalarından, uyum hatalarından dolayı meydana geliyor. İşte o uyum hataları, Sayın Gökçe çok güzel belirttiler, hep böyle ikilemleri ortaya çıkarıyor.

GÖKÇE — Yalnız, 1986'dan sonra yaşananın sadece ekonomik politikada uyum hatası olduğunu zannetmiyorum. Ne Kıbrıs vardı, ne petrol krizi. Onun bir politika hatası olduğunu söyleyebilirim.

ALKİN — Evet, arkada politik nedenler var. Arkadaki politik neden olmamak şartıyla mesela şunu söyleyebiliriz: Enflasyon tam «talep enflasyonu» niteliğini taşıırken maliyeti

kısıcı önlemler alıyorsunuz, maliyet enflasyonuna dönüşürken telaşlanıp talebi kısıcı önlemler alıp büyümeyi iyice yavaşlatmış oluyorsunuz. Böylece bir sürü ikilem ortaya çıkıyor. Şimdi biz bu ikilemlerin içerisindeyiz ve bu ikilemlere gereken politika karmasını uygulamak büyük bir ustalık işi. İşte ABD ve İngiltere de bu işin altından kalkamıyorlar. Çünkü onlar da birtakım ikilemler içerisinde girmişler. Bizim ikilemlerimiz üstelik teferruatlı. Faiz politikası ile döviz politikası bir ikilem yaratıyor, öbür tarafta enflasyonla mücadele politikası bir ikilem yaratıyor. Bir tarafta kamu açıklarını finanse etmek için KİT'lere zam yapıyorsunuz; enflasyonla mücadelede, bu da bir ikilem yaratıyor. Bir sürü ikilem içerisinde optimum politika demetini bulmak giderek güçleşiyor.

yapısal sorunlar söz konusu olduğunda, 1990 kritik bir yıldır; yurt içinde ve yurt dışında değişen trendler var; bunların Türkiye'de kısa, orta ve uzun dönemde etkileri olabilir mi?

GÖKÇE — Bir şey ekleyebilir miyim? Bence, bütün bunların yanına büyük çerçeveyi, daha büyük tabloyu koymak lazım. Yurt içinde de, yurt dışında da değişen trendler var. Yurt dışı için üç tanesini söyleyebilirim. Mesela, Irak ve Orta Doğu'daki gelişmelerin yerine Sovyetler'deki ve büyük çapta Doğu Bloku'ndaki gelişmelerin ön plana çıkması, önemli değişiklikleri beraberinde getiriyor. Bunun Türkiye'ye kısa, orta ve uzun

dönemde etkisi ne olacak? İkilemlerimize etkisi ne olacak? Bunları çok dikkatli düşünmemiz lazım. Çünkü, bunlar kontrolümüz altında olan olaylar değil. Sonra, Türkiye'nin Alman ekonomisiyle, gerek oradaki insanlarımız, gerek ithalat-ihracat yönünden önemli ilişkileri var. Doğu'daki çözülmenin Almanya üzerine spesifik olarak, genelde AT üzerine etkilerinin de bizim için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu da oyunu tamamen değiştirebilir.

Bir de, Sayın Ulagay da vurguladı, dışa entegre olduğumuz zaman, dışarıdaki dalgalanmaların tümüne Türkiye de maruz kalmış olacak. Bu da oyunun yeni bir şekli bizim için. Özellikle biraz önce önemi vurgulandı, 1980 sonrasında yani Bretton Woods'tan çıkıldıktan sonra sermaye hareketleri, Batı'da ekonomi politikasını korkunç zorlaştırmıştır. Sermaye hareketlerinde bir yandan öbür yana olan 300 milyar dolarlık kaymalar Türkiye'yi de önemli ölçüde etkileyecektir. İçerideki politikada da bazı yeni yapılar var. Mesela parasal programlama meselesi var. Parasal programlama kamu finansmanını kesinlikle zorlaştıracak, bunu hissediyoruz. Ben büyük kamu bankaları yöneticileri ile konuştuğum zaman, onlar da, «Biz de parayı programlarsak, ekonomide ne olur?» diyorlar. Mesela, Ziraat Bankası, Hazine'dekiler parayı programlarsa, kendi oyunlarını oynarlarsa ekonomide ne olur? Sayın Işın Çelebi beyanat verdi. Diyor ki, «Merkez Bankası kendisini Okyanusta ada mı zannediyor?» İşte bu tür ifadeler de, içerideki politikaların, kamu bankaları, Merkez Bankası, KİT'ler, Hazine arasında birleşik, uyumlu politika izlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu trendlere karşı yapısal sorunları koyduğumuz zaman, 1990 yılı bence çok kritik bir yıl.

ALKİN — Yüksek Planlama Ku-

rulu ve DPT'nin gerçek işlevleri burada, bu senkronizasyonda yahut bu organizasyonda ortaya çıkıyor. Ben de 1990 için tahminlerimi söyleyeyim. İlk bakışta iç ve dış politikadaki dalgalanmaları bir yana koyacak olursak, elimizde 1990 yılının ilk aylarına ait parasal verilerden başka hiçbir şey olmadığı halde, 1989'dan sarkan etkilerle de büyümenin daha hızlı olacağını, enflasyonun daha yavaş olacağını, yatırımların da bir miktar artacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca mali disiplinsizliğin bir miktar azalacağını da söylemek mümkün. Son üç aydaki rakamlar ve ortaya çıkan durum, mali disiplinin bir miktar sağlanacağını bize gösteriyor. Bunlar aslında hep iyimser tahminler ve bu tahminler de gerçekleşebilir.

Büyüme hızının ben de % 5.7 olacağını zannetmiyorum, yani % 4 civarı bir büyüme hızı makul bir tahmindir ve fena değildir. Enflasyon % 60 civarında hatta biraz altında olabilir. İhracat, gerçekten 12,5 milyar dolara ulaşabilir. Yalnız, ithalat önemli. Şimdi, birtakım kuşku var. Eğer bu döviz politikası, yavaş yürüyen kur politikası devam ederse, ihracat ne olur? Bu, sadece bizim değil, fiili ihracat yapanların, hatta Ankara'daki bürokratların kafasındaki bir soru. Acaba ihracatçının marjı ne kadar kaldı? Nereye kadar bu ihracatı, bu koşullar içerisinde, bu yavaşlayan kurlarla yürütebilir? Dedğim gibi, bu yavaş yürüyen kurların etkisini ithal girdi kullananlar bir miktar dengeleyebiliyorlar ama, o da iç ekonomide olumsuz etkiler yaratıyor. Bir kere ihracat konusundaki kuşukumuzu mutlaka belirtmemiz lazım.

Şimdi varsayalım ki, ihracat tehlike sinyalleri vermeye başladı ve kurların biraz daha hızlı yürümesi gerektiği ortaya çıktı veya döviz arzı ve döviz talebi kendiliğinden daha yük-

sek döviz kurları oluşturmaya başladı. Bu kez görünmeyenlerde, özellikle işçi dövizlerinde, diğer görünmeyenler üzerindeki olumlu etkilerin yok olduğunu ve görünmeyen işlemler fazlasının yavaşlamaya başladığını göreceğiz. Bu takdirde 1990 yılı sonunda, cari işlemler fazlalık yerine açık verebilir. Biraz önce Sayın Gökçe'nin de belirttiği gibi bunlar hep ikilem.

Bankacılıkta önemli bir sorun var. Kredi faizi de, mevduat faizi de yavaşlıyor. Ancak mevduatın yapısında, özellikle yılın ikinci yarısında 1 yıl ile 6 ay vadeli olanlardan, 3 ay ve 1 ay vadeli olanlara doğru bir kayış başladı. Bu aslında fiilen, uzun vadeli kısa vadeliye doğru mevduatın gidişini gösterir. Aslında bu olumlu bir gelişme değil. Her an bankalar açısından birtakım problemler yaratabilir. Hem de ani yaratabilir.

AKGÜÇ — İktisadi olarak yorumlanırsa, bunun anlamı ekonomide faizin artacağını beklentisini ifade etmesidir, değil mi?

ALKİN — İşte, bu bekleyiş gerçekleşmezse döviz talebinde artış meydana gelir. Öte yandan iç politikadaki gelişmeler de önemli. Mesela bugün üç tane haber aldım: Kuraklıkta zarara uğrayan çiftçilerin borçlarının bir yıl ertelenmesi, su ürünlerinde zarara uğrayanların borçlarının bir yıl ertelenmesi ve kamu kesiminde fazla mesai ücretlerinin artırılması. İnsan hemen «Üç ay sonra erken seçim mi var?» diye ayağa kalkıyor. Tabii, önümüzdeki aylarda yeni kurulan belediyelerde seçim var; bu, onun da hazırlığı olabilir. Şimdi, bir erken seçim niyeti veya zorunluluğu, mesela 1991 senesinin ilkbaharında, bütün bu mali disiplini ortadan kaldırır. Artık birinci hedef, seçimi kazanmaktır. O zaman ne Merkez Bankası'nın para programı kalır,

ne mali disiplin kalır; kısacası hiçbir şey kalmaz. Zor oyunu bozar. Bir hükümet bunalımının üzerinde ayrıca durmuyorum, çünkü hükümet bunalımı zaten erken seçime götürecek bir olaydır; ikisi birbirine bağlanacaktır.

Dünyadaki gelişmelere, özellikle Sovyetler Birliği ile ticaretimize bakalım. Sovyetler Birliği ile ticarete çok bağlandık ama, Sovyetler Birliği'nin ekonomisinin de önümüzdeki yaz başında ne olacağı belli değil; büyük bunalımlara girebilir. Hatta rejimdeki değişikliği zorlayacak bunalımlar olabilir. Diğer taraftan Doğu Avrupa'daki gelişmelere bakalım. Şimdi ağır ağır ortaya çıkıyor ki, mesela Bulgaristan'ın, Romanya'nın ve Polonya'nın ekonomik yapıları kolay kolay tedavi edilecek gibi değil. Polonya, lobisi dolayısıyla, büyük kamuoyu baskısı dolayısıyla Amerika'dan önemli bir miktar para alıp, ekonomisini fazla zorlamadan götürebilir. Çekoslovakya ve Macaristan kendilerini bir miktar kurtarabilirler. Fakat Doğu Almanya'da çok önemli yatırımlar gerekleri, modernizasyon gerekleri ortaya çıkıyor. Doğu Almanya - Batı Almanya birleşmesinde Doğu Almanya'yı avantajlı olarak değerlendiren herkes parasını devalüe etmek zorunda kalacak. Ayrıca bu ülkeler Ortak Pazar'a üye olsunlar mı, olmasınlar mı?

Öte yandan savunma «concept»lerinde değişiklikler oluyor. Amerika'nın gözünde Türkiye'nin önemi azalabilir. Amerika ile dış politika sorunlarımız var, Avrupa Topluluğu ile dış politika sorunlarımız var. 1990 yılında dışarıdan çok büyük şoklar gelirse de, dünya ekonomisinde çok büyük şoklar olmadan da, dünya ekonomisinde ılımlı bir dalgalanma dahi, iç politikadaki büyük bir dalgalanmadan daha önemli olabilir. Politik dalgalanmalar, ekonomik dalgalanmalardan daha büyük şoklar yaratabilir, Türkiye ekonomisi üzerin-

de. Bunları da hep dikkate almak, unutmamak gerekiyor. Aslında irdelemek, sürekli ayrıntılı hesap yapmak lazım. Hesap yapmadan sadece günü kurtararak, 1990 ekonomisini yürütmek mümkün değil.

İç ve dış politikada bunalım belirtisi olmazsa, 1990'da büyüme hızlanabilir, yatırımlar bir miktar artabilir, döviz sorunu da çıkmayabilir; 1980'lerden farklı bir tutum da, merkez bankası'nın ekonomiyi yakından izlemesidir

Eğer iç ve dış politikada hiçbir bunalım belirtisi olmazsa, gerçekten büyümenin hızlanacağına ve yatırımların bir miktar artacağına inanıyorum. Bütün bu ikilemlere rağmen, bir döviz sorunu da çıkmayabilir. Ama, iç politikada istikrarın sürekli devam edeceğini ve Türkiye'nin dış politik sorunlarını bu yıl içerisinde bütünüyle çözebileceğini sanmak, oldukça iyimser bir varsayım. Çünkü, bu sene boyutları büyüyecek olan Türkiye'nin kendi özel dış politik sorunlarından başka dünyanın politik sorunları var. Onların da Türkiye ekonomisi üzerinde birtakım olumsuz etkileri olabilir. Bu olumsuz etkilerin vaktiyle biraz ılımlı olabileceği varsayımındaydık. Karşımıza şimdi bir de gizli ekonomi çıktı. Anlaşıyor ki, Türkiye ekonomisi, hemen hemen DİE'nin, milli gelir tahminlerinin iki katına yakın büyüklükte; dış şoklara duyarlılık derecesi sandığımızın çok daha üstünde olabilir.

ULAGAY — Bu konuda bir şey ekleyebilir miyim? Bu politik faktör, bana da son derece önemli görünüyor. Çünkü, şu son 1-1,5 yıl içerisinde sanıyorum değişik bir olgu izliyoruz. Türkiye'de özellikle Merkez Bankası, ekonomiyi yönlendirmede etkili bir odak haline geldi. Merkez Bankası, Türkiye ekonomisini sadece parasal yönden değil, reel ekonomiyi de çok yakından izliyor. Buna göre politika önerileri geliştiriyor ve büyük ölçüde belirlediği parametreler içerisinde de belirli dengeleri tutturabiliyor.

GÖKÇE — Kendileri böyle demiyor ama!.. Merkez Bankası Başkanı, yaptığı bütün konuşmalarda, «Biz sadece paranın iç ve dış istikrarı ile ilgileniriz, başka hiçbir şeyle ilgilenmeyiz.» diyor.

ULAGAY — Öyle diyor ama, ekonominin bütün göstergelerini izliyor ve bütünü izleyerek, kendi sınırları içinde gördüğü değişkenler üzerinde de müdahale ediyor. Sanıyorum bu, 1980'lerden farklı bir tutum, farklı bir gelişme. Türk ekonomisi çok daha başıbozuk bir şekilde müdahale görüyordu. Bu yeni bir faktör. Ancak, burada çok ilginç bir nokta var. Bu müdahaleler, Merkez Bankası'na anormal bir şekilde sağlanan bir özerklik içinde yapılıyor. Bu özerklik, âdeta politika dışı bir özerklik. Ama bununla da Türkiye'nin politik gerçekleri arasında bir çelişki var; bir noktadan sonra, bu tutulamayacak gibi görünüyor.

GÖKÇE — Buna da bir ikilem diyebilir miyiz?

ULAGAY — Bu çok ciddi bir ikilem ve bu bozulduğu anda, Sayın Alkin'in endişelerine tamamen katılıyorum, birçok denge ancak böyle tutulabildiği için her şey birden bozulabilir. Geçen bütün bir yıl, enflasyon karşısında zarar ettiği halde parasını gene de bankada tutan bir in-

san, bugün en ufak bir sinyalde, bir farklı davranış yapmaya hazır. Dolayısıyla sinyalin şu veya bu şekilde görüldüğü anda, birdenbire bugün hiç düşünemediğimiz gelişmeler de olabilir. O bakımdan bu politik gerçeklerin bugün korunmakta olan dengelerle çelişkisi bence çok önemli.

ALKİN — Tabii, hemen bir örnek verelim. Diyelim ki, para programı yürütülüyor. O anda Sayın Ulagay'ın söylediği gerçekleşti, döviz talebi birden patladı. O sırada da büyükçe bir taksit ve faiz ödeme zamanı geldi. Bu döviz temin edip ödemek lazım. Erteleyemiyoruz da. Ne diyecek Merkez Bankası? «Kusura bakmayın, benim para programım var. Ben bu programın dışına çıkamam.» mı diyecek? Dünyanın her yerinde adama vatan haini derler. Bu durumda Hükümet; «Ben senin para programını filan dinlemem. Benim itibarım söz konusu, Türkiye'nin itibarı söz konusu; ben bu borcu ödeyeceğim.» diyecektir tabii.

GÖKÇE — Zaten Merkez Bankası'nın içinde şöyle bir paradoks var. Hatırlarsanız, eskiden Merkez Bankası Başkanı'nın ataması genel kurul tarafından yapılırdı. Geçmişte uzun dönemler olağanüstü genel kurul yapmadan Merkez Bankası Başkanı değiştirilememişti. Oysa şimdi, Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, bu atama üçlü kararnameye bağlandı. Dolayısıyla, Merkez Bankası Başkanı'nın, de facto özerkliği varsa da, hukuki olarak bağımlılığı son derece artmıştır.

ALKİN — Ayrıca şunu söyleyelim. Çok zeki bir Merkez Bankası Başkanı, istediği kadar kişilikli olsun, istediği kadar bankasının kişiliğini korumak istesin, ülke çıkarları ile ilgili bir konu önüne geldiğinde, özerklik konusunda ısrar edebilir mi? Tabii ki o zaman Türk Devleti'ne yar-

dım edecektir. İlerde parasal dengeleri bozsa bile, ne yapıp yapıp programından da, her şeyden de vazgeçecektir. Ortada ülkenin bir çıkarı vardır. Zeki bir Merkez Bankası Başkanı, çok yönlü düşünmek zorundadır. Evet, bu çıkar kısa vadeli ve uzun vadede belki dengeleri bozacaktır ama, o da acilen çözülmesi gereken bir sorundur ve orada hükümete «evet» demek zorundadır.

GÖKÇE — Bunu, bir ekonomi modeli içinde de düşünebiliriz. Toplum için bir fayda fonksiyonu düşünelim. Bu fayda fonksiyonunun içine, enflasyonu, büyümeyi, gelir dağılımını, dış dengeyi koyalım. Şimdi burada tartıştığımız, «Sadece enflasyona ağırlık veren, onun katsayısı büyük, diğer katsayıları küçük olan bir fayda fonksiyonu toplamda olabilir mi?» sorusu değil mi?

türkiye ekonomisi bir açmaza girmiştir; dövize karşı talebin canlanmaması için faizlerin yüksek tutulması zorunludur; döviz kurunun düşük tutulması, mevduatın bankalardan başka alanlara kaymasını bir süre için önlemiştir

AKGÜÇ — Benim kişisel kanıma göre, Türkiye ekonomisi şöyle bir açmaza girdi. Dövize karşı talebin canlandırılmaması için faiz yüksek tutulmak zorundadır. Biz, 1989 sonunda bankacılık sisteminin bir ölçüde sarılabileceğini, faiz düşmesi nedeni ile mevduatın çekileceğini düşünmüştük.

Geçen sene öyle öngörmüştük, en azından ben öyle öngörmüştüm. Fakat döviz kurunun son derece düşük tutulması, bu kaymayı bir ölçüde önledi. Faizlerin düşmesine rağmen bankacılık kesiminden paranın çekilmesini önledi.

ALKİN — Sayın Akgüç, ben de bunu kastediyorum. Bu bir politikaydı. Faiz haddini öyle bir seviyede tutarsın ki, döviz de öyle yavaş yürütürsün ki, arada bir marj doğar. İhracattaki yavaş büyümeyi takviye eden bir görünmeyenler fazlası yaratmaya çalışsın. Ama insaf, % 85 ve % 35 gibi arada 50 puanlık marjla yapılmaz bu. 50 puanlık bir marjla yaparsan kendi başını derde sokarsın. Belki cari işlemlerde fazlalık vermezdik, küçük bir açıkla da idare ederdik ama, 50 marjdan geriye dönüş tabii, çok sakıncalı. Sayın Ulagay'ın dediği gibi, 50 marjdan hızla aşağıya dönersen, dövize olan talep artacaktır; vatandaş akıllı, spekülasyonu öğrendi.

AKGÜÇ — İşte, döviz talebine dönmemesi için mecbur kalacaksınız Türk Lirası mevduat faizini yükseltmeye. Faizi mecburen yükselteceksiniz.

ULAGAY — Ama, malum onun bir sürü olumsuz etkileri var. En başında kamu faiz borcunu da yükseltmek geliyor.

AKGÜÇ — Tabii, onu hiç vurgulamadık. Kamu kesiminin de önemli bir ikilem içinde olduğunu görüyoruz.

ALKİN — Faiz haddini yükseltmeden, yavaşça düşürüp kurları yavaşça hızlandırarak ortaya doğru gidiş ümidi var bende.

ULAGAY — Yumuşak iniş bir yerde.

ALKİN — Evet, yumuşak iniş. Gerçi, 50 günlük dolar kuru geliş-

mesi % 3.5 ama, sterlin % 10 gözü-
küyor. Bir de dış piyasalarda, dış
dünyada dolar bir atak yaparsa, ster-
lini olduğu yerde saydırıp doları ona
yaklaştırmak olanağı var. Ayrıca
Interbank piyasası var. Orada ne
olacak? Onu tam bilemiyoruz. Şimdi
Interbank döviz fiyatı olduğu yerde
sayarken, resmi kuru yukarı çıkart-
mak, yapay bir çıkartma olur. Acaba
burada hemen uyum olur mu?

türkiye'nin bugünkü
istatistiksel bilgi
düzeni yetersizdir;
reel üretim, tasarruf,
yatırım, kamu bütçeleri
gibi konularda
bilgilerimiz ya yoktur
ya da çok geriden
gelmektedir; en tazesisi 6
aylık olan trendlerle
teorik olarak hiçbir
şey üretilemez

GÖKÇE — Ben de bir şey ek-
lemek istiyorum. Burada iki konuya
muhakkak değinmemiz lazım. Birisi
kamu kesimi, diğeri de yatırımlar
üzerine söyleyeceklerimiz. Burada ge-
nel birtakım prensiplere değinmek ist-
iyorum. Türkiye'de, birçok parasal ve
fiskal değişkenlerle büyüme, enfla-
syon gibi sonuçlar arasındaki zaman
değişmesi bir yıldan daha az süreli.
Dolayısıyla, ciddi bilimsel tahmin
yapmak, yıllık tahmin yapmak, Tür-
kiye'de gerçekten zor. Buna itiraz et-
memiz lazım. Nitekim, kurumsal tah-
min yapanlar da bunu yaşadılar. Üç
aylık modellerle yıllık tahmini yap-
mak son derece zor oldu. Burada en
büyük sorunumuz nedir?

Ben burada bir ihtiyacın altını
çizmek istiyorum. Bunu, bir vatandaş
olarak kamu kesimindeki birimlerden
talep ediyorum. Türkiye'nin bugünkü
istatistiksel bilgi düzeyi yetersizdir. Ne
gibi konularda yetersizdir? Reel üre-
tim, tasarruf, yatırım, kamu bütçe-
leri gibi konulardaki bilgilerimiz ya
yoktur ya da çok geriden geliyordur.
Onun için bu konularda Türkiye, en
kısa zamanda reel istatistikler üre-
tmediği takdirde, bizim bütün konu-
malarımız, kalitatif olmaya mecbur-
dur, sezmiş olmaya mecburdur. Reel
trendler, benim bildiğim kadarıyla 6
ay öncesinin trendleridir. Onlar da
kısmen imalat sanayiine aittir. İşte
elektrik tüketimine falan bakıyoruz
ve bundan yapabileceğimiz en fazla
ekstrapolasyon da 6 ay olduğu için,
bugün kantitatif olarak, teorik olarak
hiçbir şey üretmeyecek durumdayız.
Demir Sayın Ulagay da vurguladı,
birtakım kurumlarda, Merkez Bankası'
nda Sermaye Piyasası'nda yapılan
araştırmaların düzeyi önemli ölçüde
artmıştır. Gönül, bunların DPT için-
de de çok gelişmesini, DPT'nin pres-
tij kazanmasını isterdi.

AKGÜÇ — Bu zaten Devlet Plan-
lama Teşkilatı'nın bir görevi.

ALKİN — Son yayınladıkları ay-
lık göstergelerde mümkün olduğu
kadar güncel olmaya çalışıyorlar.

GÖKÇE — Ben bunun yetersiz
olduğunu düşünüyorum. Planlama'
nın istatistiği, Merkez Bankası'na,
Sermaye Piyasası'na, büyük bankala-
ra bırakmaması lazımdır. Bu bir ih-
tiyaktır. Biraz evvel Sayın Alkin'in
değindiği, «Neden bu kadar büyük pa-
ra genişlemesiyle 1989'da enflasyon
oranında bir azalış görüldü ve buna
göre 1990'da ne olacak?» sorusunun
cevabı da buna, reel istatistiklerin ol-
mamasına bağlı. Elimizde reel ista-
tistik olmadığı için paranın dönüş hı-
zını tahmin edemiyoruz, paranın dö-

nüş hızını modelleyemiyoruz. Reel rakamları bilemediğimiz, paranın dönüş hızını tahmin edemediğimiz için biz sadece kalitatif konuşuyoruz. Bu nedenle ben, kantitatif tahmin yapmam. Burada sadece kısa kurallardan bahsedebiliriz.

Türkiye'de hiçbir zaman iki sene peşpeşe tarım kesimi faciası olmamış. Demek ki bu sene tarım kesimi büyüyecektir. Tarımda %4 civarındaki tahminlerin de geçmiştekilere göre geçerli olduğu düşünülüyor. Yapılabilir, ulaşılabılır olduğu için, tarım kesimi eski ortalamasını tutturabilir. Ama, sanayi kesimi için aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Sanayi kesiminde Program'ın %6.9'luk tahminiyle diğer tahmin modelleri arasında %40'a varan bir sapma var. Gene benzer sapma, hatta daha büyük oranlarda olan bir sapma, yatırımlarda var. Dolayısıyla sanayi kesiminin performansının mutlaka mikroskobun altına alınması lazım. Bu da biliyoruz ki, büyük çapta yatırımlarla ilgili. Ben, elimizdeki birtakım raporlara baktığım zaman şunu görüyorum. Son beş yıllık dönem zarfında Türkiye'de daralan, her yıl gerileyen iki tane sektör var. TÜSİAD raporlarına göre bunlardan bir tanesi madencilik, öbürü de imalat sanayii. Beş yıl peşpeşe hem madencilik, hem de imalat sanayii yatırımları gerilemiş. Program'ın 1990 tahminlerinde, kamu sektöründeki yatırımların çok üstünde bir özel kesim sabit sermaye yatırımı artışı bekliyoruz. Esas soru bence, 1990 için bunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir.

Saniyorum ayrıca bir de yapı değişikliği bekleniyor. Kamu sektörünün, enerji, ulaştırma ve haberleşmede daralması ve diğer bazı sektörlerde genişlemesi öngörülüyor. Enerji ve ulaştırma, özellikle kamunun ağırlığı olan birimlerdir. Buna karşılık, turizm, tarım özel kesimin ağırlığı

olan yatırım alanlarıdır. Bunlarda da gelişme bekleniyor. Bir de hizmetler ile ilgili yatırımlarda. 1990'da özel sektörden, esas büyük hamle bekleniyor. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarında büyük hamle bekleniyor. Ayrıca şunu da vurgulamak lazım; geçmişte özel sektör sabit sermaye yatırımlarının içinde konut yatırımları çok büyük rol oynuyordu. 1990 Programı, bu konut yatırımlarının azalmasını, özel sektörün gerçek üretimi artıracak yatırımlara, yani üretim kapasitesini öngörüyor. İşte esas soru işareti burada. Beş senedir bu yatırımı yapmayanlar, bugünün politik, teşvik ve çevre şartları altında bunu yaparlar mı? Bence 1990'ın kilidi bu olacak. Özel kesim, bu yatırımı yapar mı?

AKGÜÇ — Sayın Alkin yatırımlar konusunda belki biraz iyimser konuştu ama, ben 1990 yılında Türkiye'deki yatırımlar konusunda oldukça kötümserim. İmalat sanayii yatırımları Türkiye'de sürekli düşüyor, bu gerçektir. Türkiye, 1988-1989'da imalat sanayiine ancak 1971'in düzeyinde yatırım yapılabiliyor. Bu belirsizlikler içinde, imalat sanayii yatırımlarının payı %15'lere düştükten sonra, imalat sanayii yatırımları toplam yatırımlar içinde %20'ye kadar yükselir mi? Benim tahminim, hem kamu kesimi yatırımlarında hem özel kesim yatırımlarında bu sene de bir canlanmanın, bir hareketlenmenin olmayacağıdır.

ULAGAY — Ben de onu eklemek istiyorum. 1990 Programı'nda sadece özel sektörde değil, aslında kamu kesiminde de önemli yatırım artışları öngörülüyor. 1990 Programı'nda özel sektörde, kamu kesiminde, bütçe içi yatırımlarda ve KİT yatırımlarında büyük artışlar öngörülüyor. Bu da enflasyonu, belli bir sınırdan tutmak için izlenen politikayla, Merkez Ban-

kasının para programıyla çelişiyor. Böyle bir çelişki de var. Ben, kamu yatırımlarında da hedeflerin tutturulacağını zannetmiyorum.

ikilemelerimizin birçoğu kamu kesiminin finansman açığından kaynaklanmaktadır; vergi gelirleri artmadığı halde, öngörülen yatırımlar gerçekleştirilecekse, kamunun kendi fiyatlarına büyük zamlar yapması gerekir; o da enflasyon hedefini bozacaktır

GÖKÇE — Ama, kamu gelirlerinin artması öngörülüyor. Vergi gelirleri artmazsa ve o yatırımlar yapılacaksa, kamunun kendi fiyatlarına çok büyük zamlar yapması gerekecektir. O da enflasyon hedeflerini tamamen bozacaktır.

AKGÜÇ — Geçmiş yıllarda dikkat ederseniz, finansman açığını daha fazla büyütmemek için yatırımlardan fedakârlık yapılmıştır. Bu yıl da kamu kesiminin yatırım harcamaları düşecektir.

ULAGAY — Ayrıca, biliyorsunuz personel ödeneklerinde bu yıl büyük bir artış var. Geçmiş yılların çok üzerinde bir artış.

GÖKÇE — Burada da bir rakam vereyim. Biraz evvel verdiğim tahminlerde kamunun % 7.2'lik, TÜSİAD'ın % 3.9'luk yatırım artışına karşın, TÜSİAD'ın büyük iş adamlarının an-

ketinde % 1.4'lük bir yatırım artışı var. Bu, tabii olumsuz. Bir de olumlu şeyi söyleyeyim. Merkez Bankası'nın yaptığı bir yatırım anketi var. Bu anketin sonuçlarına göre, iktisadi yönetelim, yatırım harcamalarında bir artış beklendiği şeklinde. Kamu programında olduğu kadar değilse de genel nispi bir artış beklentisi var.

ULAGAY — Sanıyorum, 1989'un son çeyreğinde o eğilim biraz döndü.

ALKİN — Ben, şunu belirtmek istiyorum. Unutmayalım, 1990'da yatırımlar artabilir ama, bu artış üretim kapasitesini genişletmeye yönelik değil, maliyet düşürücü teknolojilere yönelik de olabilir. İleride tabii bunun bir faydası olacaktır ama, 1991-1992'de bunun üretime önemli bir katkısı olmayabilir. Öyle bir eğilim de açıkça var. Özel imalat sanayiinde teknolojiyi yenileme tutkusu var. Ancak, bunların önemlice bir kısmı, karineyle ve sondajla elde ettiğimiz birtakım bilgiler. Yatırımların maliyet düşürücü olduğu, kapasite genişletici olmadığı şeklinde bilgiler, karineyle, perakende gözlemlerle sağlanan bilgiler.

◆ Büyük bir adam büyüklüğünü, küçük kimselere karşı yaptığı davranış ile belli eder.

Carlisle

◆ Bir sanatçının kendisine seslenmeyen insanlara ayıracak zamanı yoktur.

Katherine Mansfield

◆ İnsanlar başlangıçta çektikleri güçlükleri unuttukları zaman, soysuzlaşmaları demektir.

Carl Sandburg

GÖKÇE — Bu tabii, genel kalkınma politikasında, «İşgücü artışı olan bir toplumda ne tür yatırımlar yapılmalıdır?» tartışmasını da gündeme getiriyor.

ALKİN — Bu sene işçi-işveren ilişkilerindeki gelişmelerin üretimi nasıl etkileyeceğini de tartışmak lazım.

AKGÜÇ — Tabii, bu aslında önemli bir konu. Onu da vurgulayalım. Bu, Program'ın aksamasında yahut gerçekleşmemesinde önemli rol oynayabilir. 1990 yılında, işçi-işveren ilişkilerinin sertleşmesi de gündemdedir.

GÖKÇE — Ben, son bir şey söylemek istiyorum. Artık 24 Ocak sözünden yorulmuş bulunuyorum. Türkiye, birtakım finansal değişikliklerin manipülasyonu ile reel kesimde elde edileceği etkilerin hududuna gelmiş gibi gözüküyor. Onun için, reel birtakım politikaların uygulanması gerekiyor. Bunun da önemli çapta Dünya Bankası'ndan ve OECD'den destek göreceğini düşünüyorum. Çünkü, her ikisinin de Türkiye hakkında yazdıkları raporlarda bu vurgulanıyor. Gelir dağılımının Türkiye kadar bozuk olduğu, yatırımların Türkiye'deki kadar yavaşladığı bir uygulamada, 1980'lerde başarılı görünen kısa dönem stabilizasyon paketlerine uzun dönem devam etmenin akılcı olmadığı düşünülebilir. Bu bir ideolojik pozisyon değildir. Ekonomi politikasında yaratıcı olmak mecburiyetindeyiz.

ALKİN — Haklısınız. Zaten şunu açıkça söylemek lazım. 1980'deki politikaların en çok takdir edilecek tarafı, bize benzeyen başka ülkelerde yapılamayacak kadar önemli liberal politikaların getirilmesidir. Bu politikalar en sonunda konvertibiliteye kadar dayandı. Geçen dönemlere gö-

re çok daha gerçekçi bir döviz kuru, çok daha gerçekçi bir faiz politikası —uyumsuzluk olmakla beraber— getirildi. Büyük aşamalara varıldı ama, bundan ilerisini zorlamadan işin biraz da üretim tarafına bakmak lazım geliyor.

AKGÜÇ — Evet, Amerika'da bile Sayın Bush'un bütün isteği son zamanlarda tasarrufu artırmak. Amerika gibi sürekli tüketimi teşvik eden bir ekonomi bile şimdi, «Tasarrufu artıralım, yatırımı artıralım.» diyor.

GÖKÇE — Ekonomide de bu var değil mi? Parasalcılıktan yeni klasik ekonomilere, şimdi de yeni Keynesyenlere...

AKGÜÇ — Evet, şöyle bir slogan atabiliriz: Monetarizm demode, yeni Keynesçilik moda.

ALKİN — Türkiye, bu konuda vazifesini yaptı. Artık bundan fazlaya zorlamamak lazım. Sevelim, sevme-yelim Türkiye, parasal politikaların çağdaşlaşmasında bir örnektir. Birçok yanlış yapıldı, birçok usulsüzlük yapıldı ama, artık Türkiye'den bundan ötesini hiç kimsenin beklememesi lazım. Son 10 yıl içinde önemli değişiklikler oldu.

AKGÜÇ — Şöyle mi diyelim? Türkiye biraz yeni Keynesyen, biraz da arz yanlı (supply side) ekonomik politikaya ağırlık vermek zorundadır.

ULAGAY — Evet, üretime dönük yatırımı mutlaka teşvik etmek lazım. Çünkü, yatırımın tasarrufu artırıcı bir etkisi de var.

ALKİN — Bunun için işe yatırımdan başlamak lazım.

ULAGAY — Evet, yatırım niyeti somut olarak varsa, o kendi tasarrufunu bir ölçüde kendi yaratabiliyor. O faktör çok önemli.

ALKİN — Üretimi teşvik edecek politikalara öncelik vermek lazım.

Yalnız bunu, çok açık biçimde ve çok açık prensipler içinde yapmak lazım. Yoksa yatırım teşvik olacak diye birileri alıp malı götürmesin.

GÖKÇE — Tabii, burada bir konuyu daha vurgulamak lazım. Millî gelirin % 15 payını alan işçi ve memur kesimi, verginin % 50'sini ödediğine göre, kamu finansmanı da çok önemli bir sorun olduğuna göre; galiba vergi yükünün toplumun çok daha geniş bir kesimine yayılması, artık herkes tarafından desteklenmesi gereken bir politika olmalıdır.

AKGÜÇ — Evet, bizim açmazlarımızın, ikilemelerimizin birçoğunu kamu kesiminin finansman açığı doğuruyor. Kamu kesimi bu derece açık

vermese, daha doğrusu bütçe bu derece açık vermese, devlet vergi toplayabilse, ikilemelerin birçoğunu kapatabiliriz. O zaman belki, Merkez Bankası'nın parasal programı çok daha gerçekçi olarak uygulanabilir.

GÖKÇE — Tasarruf eder ve vergi verirse, ayağımızı yorganımıza göre uzatır, yükümlülüklerimizi de yerine getiririz.

AKGÜÇ — Tabii, artan vergi gelirini devletin etkin kullanması koşuluyla. Hepinize toplantıya katıldığınız için teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 22 Şubat 1990 tarihinde yapılmıştır.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru :

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1990 sayısından başlayarak şöyledir :

Arka kapak	: 1.000.000 TL
Ön kapak içi	: 600.000 TL
Arka kapak içi	: 500.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 400.000 TL
Tam sayfa	: 350.000 TL
Yarım sayfa	: 200.000 TL
Çeyrek sayfa	: 100.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru :

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1990 sayısından itibaren 12 sayı için : (KDV dahil) :

Yıllık Abone	: 48.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 24.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi : 443
İş Bankası Türbe Şubesi : 15410
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi : 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

YILIN ikinci ayında, Borsa'daki yatırımcılar, Ocak ayındaki büyük kazanç imkânlarını bulamamışlardır. Ancak bu durum, Ocak sonunda elde ettikleri menkul kıymetleri Şubat ayı sonuna kadar ellerinde tutan yatırımcılar için geçerlidir. Gerçekte Şubat ayı başında fiyatlar hızlı bir yükselme eğilimine girmiş, İMKB İndeksi 9 Şubat günü 4200 mertebelerine yükselmişken, daha sonra fiyatlarda hızlı bir düşüş başlamış, indeks 3100 mertebelerine kadar indikten sonra, ayın son günleri içinde fiyatların tekrar hızla yükselmeye başladığı gözlenmiştir. Bu fiyat hareketlerinin, alım satım zamanlamalarını iyi ayarlayabilmiş yatırımcılara hayli iyi kazançlar sağlamış olduğunu söylemek mümkündür.

Gözlenen olumlu bir gelişme, fiyatların hızla aşağıya doğru indiği dönemde, küçük tasarruf sahiplerinin paniğe kapılıp hızlı bir portföy boşaltma işlemine girişmemiş ve fiyatların daha da aşağıya çekilmesine meydan vermemiş olmalarıdır. Böylece, yaklaşık iki haftalık bir süre içinde 1000 puandan fazla kaybeden Borsa'da, daha şiddetli bir panik yaşanmadan çalkantı durulmuştur. Bu arada, «satın al ve tut» politikası izleyen yatırımcıların da belli bir kazancı olmuştur. «28 Şubat 1990, Çarşamba» günkü kapanış fiyatları itibarıyla, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 7402.13 olmuş, Ocak ayına göre % 8.96 oranında artış göstermiştir.

Dergi'nin indeksi kapsamına giren hisselerin ay içinde gösterdikleri fiyat hareketleri çok farklı boyutlarda gelişmiştir. Hisselerden 31'inin fiyatı yükselirken 9'unun fiyatı düşmüş, fiyatı düşen hisselerden Pınar Süt, ay içinde yapılan % 50 oranındaki bedelsiz sermaye artırımını göz önüne alındığında, pozitif bir verim göstermiştir. Ayın en çok değer kaybeden hisselerinden üçü, Ocak ayında % 100'ün üzerinde değer kazanan üç hisse olmuştur. Bunlardan Nasaş, Şubat ayında % 31.67, Şişe Cam % 29.80 ve Metaş % 21.54 oranında değer kaybetmişlerdir. Dergi'nin indeksi kapsamında bulunmayan, ama Ocak ayının değer artış rekortmeni olan Yapı Kredi hisselerinin de Şubat ayındaki değer kayıp oranı % 21.77 olmuştur. Good-Year da % 21.63 ile ayın en çok değer kaybeden kâğıtları arasındadır.

Ayın en çok değer kazanan hisseleri de yine Dergi'nin indeksi kapsamı dışındaki iki hisse olmuş, Köytaş % 73.91 ve Alarko % 72.09 oranında değer kazanmışlardır. Fiyatları en çok artan diğer hisseler de, Ege Bira (% 58.73),

Güney Bira (% 55.41), Olmuksa (% 44.44), Makina Takım (% 42.31), Arçelik (% 32.50), Koç Yatırım (% 31.91), Kordsa (% 29.31) ve Bağfaş (% 26.92) olmuştur.

Fiyat hareketleri üzerinde etkili olan önemli bir faktör, şirketlerin 1989 yıl sonu bilançolarını Borsa'ya bildirmeye başlamış olmalarıdır. Henüz kâr payı dağıtımı ve sermaye artırımı oranları belli olmamıştır. Bu bilgiler şirketlerin Mart ve Nisan ayları içinde yapacakları genel kurul toplantıları sonucunda edinilecektir. Bununla birlikte, şirketlerin bilanço ve gelir tabloları hiç kuşkusuz, durumları hakkında yorum yapma imkânı vermektedir. Şirketlerin kâr ve borçluluk durumları, yeniden değerlendirme kalemlerinde birikmiş fonlar, dağıtılacak kâr payları ve sermaye artırımları hakkında fikir vermekte, fiyatları etkilemektedir. Bu yıl özellikle kıdem tazminatı karşılıkları ayrılması nedeniyle, şirketlerin dağıtılacak kârlarının azalma gösterdiği dikkati çeken unsurlar arasındadır.

Öte yandan, «Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Servisi» tarafından yapılan bir araştırma, şirketlerin fiyat/kazanç (F/K) oranlarının bir hayli yüksek düzeylere ulaştığını, hisselerden elde edilecek kazançların, fiyatların yanında çok düşük kaldığını göstermektedir. 20 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan araştırma sonuçları «Tablo 1»de verilmiştir. Ancak bu araştırmaya esas teşkil edilen «kazanç» rakamlarının hangi rakamlar olduğu tarafımızca bilinmemektedir.

Tablodan görüldüğü gibi en yüksek F/K oranı Akçimento'dadır (168.00).

TABLO 1
Fiyat / Kazanç Oranları

Şirket	F/K	Şirket	F/K
Akçimento	168.00	Kav	14.25
Alarko	49.54	Kepez Elek.	49.16
Anadolu Cam	53.77	Koç Holding	24.28
Arçelik	18.15	Koç Yatırım	16.24
Bağfaş	14.33	Kordsa	29.27
Bolu Çim.	16.92	Koruma Tarım	10.95
Brisa	37.16	Köytaş	14.22
Çelik Halat	16.48	Maret	67.00
Çimsa	31.63	Mensucat S.	21.04
Çukurova	15.94	Nasaş	83.33
Deva	17.81	Olmuksa	36.44
Döktaş	63.02	Otosan	22.23
Eczacıbaşı	19.20	Pınar Süt	16.57
Ege Bira	15.17	Rabak	23.92
Enka	33.20	Sarkuysan	8.82
Erdemir	12.28	Sifaş	14.34
Good-Year	41.05	Teletaş	13.80
Güney Bira	14.70	T. Demir Döküm	30.03
Hektaş	14.35	T. Siemens	14.26
İzmir D. Çelik	90.00	T. Şişe Cam	65.54
İzocam	36.78	T.S.K.B.	30.80
Kartonsan	26.54	Yasaş	23.60

Diğer yüksek değerler, İzdaş (90.00), Nasaş (83.33), Maret (67.00), Şişe Cam (65.54), Döktaş (63.02) ve Anadolu Cam (53.77)'da görülmektedir. Sağladığı kazançta göre en düşük fiyata sahip hisse ise Sarkuysan'dır (8.82). Onu takibeden hisseler ise Koruma Tarım (10.95), Erdemir (12.28), Teletaş (13.80), Köytaş (14.22), Kav (14.25), Siemens (14.26), Bağfaş (14.33), Sifaş (14.34), Hektaş (14.35) ve Güney Bira (14.70)'dir.

Ay içinde, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından, köprü ve elektrik gelirlerine bağlı D tertibi gelir ortaklığı senetleri çıkarılmıştır. Yine 100 milyar liralık, ancak bu sefer 1 yıl vadeli çıkarılan yeni senetler, Türkiye'nin tüm elektrik enerjisi üretiminden kaynaklanan 1 yıllık brüt gelirin % 0.8'i ile 1. Boğaziçi ve Fatih köprülerinin 1 yıllık brüt gelirlerinin % 6'sını alacaklardır. Öte yandan, vadesi dolan Boğaziçi Köprüsü (B) tertibi ve Keban Barajı (B) tertibi senetlerinin anapara ödemeleri ay içinde yapılırken, çeşitli gelir ortaklığı senetlerine de gelir payı ödemeleri yapılmıştır. Boğaziçi Köprüsü (B) tertibi senetlerine % 151.71, Keban Barajı (B) tertibi senetlerine 6 ay için % 75.6 oranında ödeme yapılırken, Hasan Uğurlu (A) tertibi senetlerinden 100 dolarlık kupürlere 9155 TL, 100 marklık kupürlere 5106 TL, dövize endekli Petkim senetlerinden 100 dolarlık kupürlere 9236 TL, 100 marklık kupürlere 3407 TL, Hasan Uğurlu (B) tertibi senetlerinden 100 dolarlık kupürlere 10.231 TL, 100 marklık kupürlere ise 5509 TL ödenmiştir.

Bankaların yatırım fonlarına her ay yenileri eklenmeye devam etmektedir. Şubat ayı içinde İmpexbank'ın 5 milyar TL değerinde İmpexfon, Garanti Bankası'nın 10 milyar TL değerinde Garanti Yatırım-3, Sümerbank'ın 5 milyar TL değerinde Sümerfon, Ziraat Bankası'nın 50'şer milyar TL değerinde Ziraat Fon-2 ve Başak Fon (Ziraat Fon-3) adlı yatırım fonlarının katılım belgeleri piyasaya çıkmışlardır. Böylece piyasadaki yatırım fonlarının sayısı 45'e yükselmiş bulunmaktadır. «Tablo 2», mevcut yatırım fonlarının çıkış tarihlerini, çıkış değerlerini, 28 Şubat tarihindeki değerlerini ve 1989 yılından önce kurulmuş fonlar için, 1989 yılı verimlerini göstermektedir. Diğer fonlar için de, son gün değerleriyle çıkış değerleri arasında ilişki kurarak verimleri hakkında fikir edinmek mümkündür.

Tabloya göre, en yüksek getiri sağlayan YKB Hisse Fon (% 199.69) ile en düşük getiri sağlayan YKB Döviz Fon (% 32.27) bir kenara bırakıldığında, yatırım fonları yaklaşık olarak birbirine benzer getiri oranları sağlamaktadırlar. Bu durum, yatırım fonlarını yatırımcıların gözünde âdeta sabit getirili bir araç haline getirmiştir. Oysa bu inanç yanlıştır. Yatırım fonları, ihtiva ettikleri yatırım araçlarının riskleriyle orantılı olarak belli bir riske sahip, gelir sağlamanın yanı sıra

Sayın Okurumuz,
1990 yılı abonenizi yenilediniz mi?
Bekliyoruz...

TABLO 2
Yatırım Fonları

Fon	Çıkış Tarihi	Çıkış Değeri	Son Değeri	1989 Yılı Verimi (%)
İş Yatırım-1	13.07.87	10 800	45 426	62.59
İş Yatırım-2	14.03.89	20 000	31 584	—
İş Yatırım-3	09.10.89	10 000	12 091	—
İş Yatırım-4	17.01.90	10 000	10 491	—
İnterfon-1	19.09.87	10 661	35 167	61.92
İnterfon-2	14.12.87	9 960	29 999	61.29
İnterfon-3	27.02.89	9 959	15 608	—
İnterfon-4	07.08.89	11 200	14 293	—
İktisat Yat.-1	16.09.87	9 764	30 927	55.06
İktisat Yat.-2	10.02.88	9 806	26 069	54.43
İktisat Dolar Fon	08.02.89	9 596	12 314	—
İktisat Mark Fon	28.02.89	9 890	11 962	—
İktisat Atılım Fon	11.12.89	10 000	11 208	—
Garanti Yatırım-1	22.10.87	9 976	34 523	67.16
Garanti Yatırım-2	10.03.89	9 731	16 768	—
Garanti Yatırım-3	12.02.90	10 437	10 660	—
Esbank Fon-1	16.11.87	10 319	35 308	63.11
Esbank Fon-2	31.10.89	10 000	11 594	—
YKB Yatırım Fonu	02.11.87	10 477	33 304	62.28
YKB Sektör Fon	07.03.88	9 785	26 426	65.04
YKB Hisse Fon	07.03.88	9 713	52 000	199.69
YKB Kamu Fon	07.03.88	9 795	26 064	66.53
YKB Likit Fon	07.03.88	9 693	22 345	50.79
YKB Karma Fon	07.03.88	9 828	26 433	64.61
YKB Döviz Fon	02.01.89	9 294	12 869	32.27
Vakıf Fon-1	09.05.88	10 000	26 071	60.35
Vakıf Fon-2	24.04.89	48 279	68 794	—
Vakıf Fon-3	18.10.89	10 444	12 328	—
Dışbank Mavi Fon	28.06.88	10 057	23 831	63.91
Dışbank Beyaz Fon	10.04.89	20 558	31 011	—
Tütün Fon	04.07.88	11 021	25 238	63.10
Mitsui Fon-1	15.07.88	40 000	95 253	62.32
Mitsui Fon-2	20.10.89	10 000	11 705	—
Finans Fon.-1	20.03.89	9 946	15 643	—
Finans Fon-2	20.07.89	9 956	13 289	—
Finans Fon-3	18.12.89	10 428	11 387	—
Ziraat Fon-1	09.10.89	10 100	12 947	—
Ziraat Fon-2	14.02.90	10 000	9 955	—
Ziraat Fon-3	14.02.90	10 000	10 186	—
Halk Fon-1	01.11.89	11 397	13 545	—
Halk Fon-2	08.01.90	10 357	10 869	—
Pamuk Fon	02.01.90	10 724	13 409	—
Emlak Fon-1	22.01.90	10 000	10 487	—
İmpexfon	02.02.90	10 086	10 397	—
Sümer Fon	12.02.90	10 405	10 657	—

zarara uğratma ihtimali de bulunan, başka bir deyişle sabit gelir vaat etmeyen araçlardır. Ancak Türkiye'de yatırım fonlarının hemen hemen hepsinin benzer menkul kıymetleri içermesi ve bu menkul kıymetlerin de sabit getirili araçlar ağırlıklı olması, yatırım fonlarını bir nevi sabit getirili yatırım aracı haline dönüştürmüştür. SPK'nun 1939 Eylül'üne ait aylık bültenindeki verilere göre, o tarihte mevcut 28 yatırım fonunun portföy dağılımı «Tablo 3»deki gibidir.

Tablodan görülebileceği gibi, fonların içinde % 68'den fazla özel sektör tahvili ve finansman bonusu, % 27'nin üzerinde de devlete ait kâğıtlar bulunmakta, hisse senetleri ise % 3.5 oranında yer almaktadır. Yatırım fonları, yatırımcıların riske karşı tutum farklılıklarını en güzel biçimde değerlendirebilecek, farklı bileşimlerle farklı kesimlere hitap edebilecek bir yatırım aracıdır. Bunu gerçekleştirmek için, bankaların birden fazla yatırım fonu kurduklarında bunlara farklı bileşimler kazandırmalarında, hisse senetlerinin fonlar içindeki payını artırmalarında, hatta hisse senetlerini bile kategorilere ayırıp (tutucu, atak, kâr payı geliri yüksek, sermaye kazancı yüksek gibi), farklı kategorilere ağırlık tanımlarında yarar vardır. Bugün için böyle bir çeşitlendirmeyi kısmen de olsa yapan bir tek Yapı ve Kredi Bankası göze çarpmaktadır.

TABLO 3
Yatırım Fonlarının Portföy Dağılımı (%)

Devlet Tahvili	8.79	Özel Sektör Tahvili	38.25
Hazine Bonusu	6.76	Finansman Bonusu	29.86
Gelir Ortaklığı Senedi	0.69	Hisse Senedi	3.50
Dövizle Endeksli Tahvil	8.84	Nakit ve Mevduat	1.24
Dövizle Endeksli G.O.S.	2.07		

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38
Şubat	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13
Mart	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	
Nisan	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	
Mayıs	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	
Haziran	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	
Temmuz	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	
Ağustos	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	
Eylül	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	
Ekim	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	
Kasım	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	
Aralık	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1986 (Milyon TL)	1987 (Net)	1988 (Net)	1986 (Net)	Şubat 1989	Aralık 1989	Ocak 1990	Şubat 1990
1	AKÇİMENTO	—	39.375	6.953	5.192	3.784	168	36	235	2.650	4.700	6.500	7.800
2	ANADOLU CAM	20.000	18.850	5.203	9.791	2.549	50	60	30	2.500	7.700	10.750	12.000
3	AÇELİK	100.000	40.000	39.087	51.661	16.131	80	92	63	3.975	18.000	20.000	28.500
4	BAGFAŞ	—	40.000	9.313	27.734	7.005	85	40	55	1.575	5.900	7.800	9.900
5	EOLU ÇİMENTO	—	15.750	5.607	7.142	4.553	181,38	213,45	119,76	12.200	30.500	46.000	46.500
6	BRISA	150.000	67.500	23.102	49.639	11.236	63	103,20	32	3.750	8.000	15.500	14.000
7	ÇELİK HALAT	27.000	10.800	7.558	10.574	3.729	100	100	60	4.675	9.700	14.750	14.500
8	ÇİMSA	50.000	21.600	13.667	18.178	7.791	203,87	82,60	175	4.300	11.500	15.500	18.800
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	90.000	75.000	61.939	111.186	32.189	200	250	100	8.350	15.000	25.000	24.000
10	DÖKTAŞ	12.000	10.500	8.317	5.075	2.224	100	58,50	50	3.200	8.600	10.000	13.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000	2.400	771	1.713	421	40	45	30	1.625	11.250	15.250	17.000
12	EGE BİRACILIK	12.600	12.600	3.315	18.926	1.560	35	130	20	6.000	15.500	15.750	25.000
13	EGE GÜBRE	12.000	12.000	1.720	1.512	2.603	50	18	60	890	2.200	3.900	4.000
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	384.000	119.616	435.558	41.097	55	175	23	7.550	11.250	12.750	14.250
15	GOOD-YEAR	23.448	23.448	9.058	15.536	3.108	100	—	200	4.575	8.200	2.250	9.600
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	100.000	Zarar	Zarar	1.048	—	—	43,35	1.100	1.150	1.950	2.000
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	3.395	6.730	1.041	35	60	11	2.975	6.700	7.400	11.500
18	HEKTAŞ	10.000	5.940	2.173	5.041	1.014	35	75	36,16	2.350	7.300	10.000	11.250
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	150.000	5.721	Zarar	1.774	22,66	—	15,96	850	2.200	3.000	2.900
20	IZOCAM	10.000	9.000	2.250	6.569	367	35	120	16,80	7.350	10.750	15.000	18.750
21	KARTONSAN	27.000	27.000	4.478	8.580	1.054	35	20	17,91	1.550	7.300	10.000	11.250
22	KAV	12.000	6.000	3.694	7.967	4.221	130	75	300	17.900	18.500	21.500	26.500
23	KOÇ HOLDİNG	100.000	50.000	15.504	41.329	10.696	32,50	60	45,60	3.125	18.500	26.500	32.000
24	KOÇ YATIRIM	100.000	16.000	2.825	7.385	2.622	35	50	39	2.400	9.100	11.750	15.500
25	KORDSA	150.000	67.500	24.507	44.293	11.116	96	96	110	3.950	6.800	8.700	11.250
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	5.239	14.105	2.169	66	111	30	4.850	9.100	11.750	13.750
27	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	Zarar	493	101	—	5	—	1.000	9.700	13.000	18.500
28	METAŞ	75.000	30.000	4.194	Zarar	352	15	—	—	820	1.100	3.250	2.550
29	NASAŞ	70.000	50.820	2.853	205	1.218	30	—	15	940	1.900	6.000	4.100
30	OLMUKSA	50.000	11.000	6.884	9.722	2.025	45	35	22	2.400	10.750	13.500	19.500
31	OTOSAN	40.000	43.730	24.346	55.685	Zarar	26,60	70	—	2.900	9.600	11.250	14.000
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	1.057	2.378	266	22,13	37,80	10	—	7.000	10.000	7.900
33	RABAK	25.000	15.000	6.535	7.547	1.802	40	40	43	1.450	7.800	8.600	8.900
34	SARKUYSAN	30.000	7.560	5.158	11.020	3.132	75	90	60	3.325	24.000	27.500	32.500
35	TELETAŞ	—	20.000	31.372	39.190	—	120	85,60	—	—	9.200	13.750	17.000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	30.000	12.131	13.880	11.801	103	44	80	2.525	5.500	9.250	9.600
37	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	15.544	5.728	81	68,50	106	3.850	20.500	32.500	28.500
38	T. İŞ BANKASI «B»	—	30.000	62.246	12.414	35.207	38,38	46,08	34,60	2.100	11.250	18.500	19.500
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	121.293,4	4.584	12.084	3.507	10	20	10	1.450	5.000	12.250	8.600
40	YASAŞ	—	10.800	1.428	2.969	252	35	20	10	—	3.400	5.500	6.200

Siz... ister sanayici,
tüccar, ev kadını,
ister işadami olun...

**T ö b a n k i ç i n
ç o k ö n e m l i s i n i z .**

TÖBANK

RENAULT 11...

“YAŞAMINIZDAKİ

YENİ HEYECAN!”

RENAULT-MA
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATI

Politikanın Ekonomik Analizi: KAMU TERCİHİ TEORİSİ

Yazan :
JAMES M. BUCHANAN

Çeviren :
ÇOŞKUN CAN AKTAN (*)

1. GİRİŞ

BU çalışmada «Kamu Tercihi Teorisi» veya alternatif olarak «Politikanın Ekonomi Teorisi», ya da «Yeni Politik Ekonomi»nin ortaya çıkışını ve kapsamını özetlemeyi düşünüyorum (!). Bu araştırma alanı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 40'lı ve 50'li yıllarda önem kazanmış bulunuyor. Gerçekten de teori, Avrupa'da ve Japonya'da bilim adamlarının ilgisini çekmeye ancak 1970'li yıllarda başla-

mıştır. Amerika'daki gelişmeler 1960'lı, hatta 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. Bu açıklamalarımın, umarım kamu tercihi teorisinin liderinin bulunmadığı hususunu ifade ettiğim anlaşılmaz. Özellikle 18 ve 19'uncu yüzyıl Avrupa düşüncesinde bu teorisinin izlerini bulabiliriz. Ecclesiastes bize, güneşin altında yeni olan bir şey bulunmadığını söylemektedir; gerçekten de böyle bir iddia, özellikle sosyal bilimlerde geçerlidir. Her geçen gün, eski tekerleği yeniden keşfettiğini sanan genç meslektaşlarımı gördüğümde Ecclesiastes'in sözünü hatırlıyorum. Bununla birlikte hâkim olan ekonomik düşünce üzerine yaptığı etkinin boyutu gözönünde bulundurulduğunda, «kamu tercihi» yeni bir disiplindir. Ekonomi ve politika bilimi arasındaki bağı oluşturan bu disiplin, birçok kişinin düşüncesini değiştirmiştir. Burada Thomas Kuhn'un sık sık kullandığı deyim ifade etmeme izin verilirse, sanırım, yeni bir paradigmanın (numunenin ya da çekici örneğin) bir eskisiyle değiştirildiğini söyleyebiliriz. Bir adım daha ileri gi-

(*) Çevirenin Notu: (1) 1986 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi James M. Buchanan'ın yazısının orijinal başlığı şu şekildedir: «Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications», IHS Journal, vol. 3, 1979, pp. B1-B11. (2) Bu yazının çeviri ve yayın hakkı için tarafıma izin veren Physica-Verlag (Heidelberg-Batı Almanya) Yayınevine teşekkürlerimi sunuyorum.

(!) Bu konuda farklı bir şekilde sunulan çalışma için bkz. : Buchanan (1978). Daha teknik bir araştırma için bkz. : Mueller (1976).

derek ve Nietzsche'nin deyimini kullanarak, dünyamızın bazı yönlerine, özellikle de politik dünyamıza daha değişik bir pencereden baktığımızı söyleyebiliriz.

Bu çalışmamaya verdiğim başlık, «Hayalci Olmayan Politika», bu gerçeği vurgulamak için seçildi. Kamu tercihi teorisi devletin çalışması ve devleti yönetenlerin davranışları hakkında bir dizi hayalci ve aldatıcı fikirleri, gerçek dünyadaki politik realite ile değiştirecek bir kanal olmuştur. Ben sık sık kamu tercihinin 1930 ve 1940'ların refah ekonomisinden ortaya çıkan «piyasa ekonomisinin yetersizliği teorisi» (theory of market failure)'ne karşılık olarak bir «kamu ekonomisinin yetersizliği teorisi» (theory of governmental failure)'ni ortaya koyduğunu ifade etmekteyim. Önceki çalışmalarda, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması yönünde piyasa ekonomisinin bazı açılardan «yetersizliğe uğradığı» ortaya konulmuştur. Daha sonraları ise kamu tercihi teorisinin açıklamaları ile, devlet ve politik organizasyonun etkinlik ve adalet gibi ideal kriterleri sağlaması açısından «yetersiz kaldığı» ortaya konulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda günümüzde piyasanın ideal yapısı yerine gerçek yapısını araştıran pek az bilim adamı bulabilmekteyiz. Her toplumun almak zorunda olduğu özel sektör-kamu sektörü kararları, şimdi daha anlamlı ve gerçekçi bir şekilde tartışılmalı ve daha gerçekçi alternatif modellerle karşılaştırılmak suretiyle ortaya konulmalıdır.

Hayali modellerin karşılaştırılarak toplumsal kurumların nasıl işleyeceğini beklemekten ziyade, bu kurumları karşılaştırarak, bunların gerçekten nasıl işleyeceğini görmek her-

halde basit ve açık bir bilimden başka bir şey değildir. Fakat bu basit ve açık bilim, Batılı insanın bilinçlendirilmesi için yeterli olmadı ve bir yüzyıldan daha fazla bir zaman aldı. Bu bilim günümüzde de kesinlikle evrensel olarak kabul edilmiş değildir. Sosyalist mistiğin, bir tür üstün «kamu malı»na doğru ilerliyor olması gerçeğini kesinlikle kabul etmek durumundayız. Ve hatta böyle bu mistiği reddedenler arasında bile, politikanın çıkmazını çözecek ideal için uğraşan pek çok insan bulunmaktadır.

Çalışmanın bu başlangıç noktasında, kamu tercihi teorisinin normatif yönü üzerine çok fazla önem atfediyor gibi görünmek istemiyorum. Bu normatif açıklamalar, kendi üzerine dayalı olarak varolabilir ve pozitif analiz olsun veya olmasın bu açıklamaların varlığı kabul edilebilir. Kamu tercihi teorisi, bu çerçevede tümüyle pozitif bir teori, tümüyle bilimsel ve bu kavramların standart anlamlarında **wertfrei** (değer yargılarını içermeyen)'dir veya olabilir. Yukarıda sözü edilen kurumların karşılaştırmalı değerlendirilmesini spesifik sonuçları itibarıyla yapmamak gereklidir. Nüturalistik bir hataya düşmek istemiyorum. Ayrıca, kamu tercihi teorisinin, toplumun üyelerine ekonomi teorisinden daha fazla bir seviyede, ne yapacaklarını seçmesi gerektiğini söyleyebileceği iddiasında da bulunmuyorum.

2. TANIM

Şimdi biraz daha fazla konsantre olarak «kamu tercihi teorisi»ni direkt olarak tanımlamaya çalışayım. Ekonomi teorisine atıfta bulunarak —eğer bu daha alışılmış bir yaklaşım ise—

yapılacak bir tanımlama daha iyi bir şekilde ortaya konulabilir. İktisat teorisi nedir? Bu «bir ekonomi» olarak adlandırdığımız, mübadele sürecinin bir açıklaması ve anlaşılmasını sağlayan bir analiz bütünüdür. İktisat teorisi, piyasa faaliyetlerine; alıcılar, satıcılar, yatırımcılar, üreticiler, girişimciler olarak katılan bireylerin davranışlarını tüm toplum için elde edilen sonuçlarla ilişkilendirmemize olanak sağlayan analizler bütünüdür. (Burada, tanımladığım anlamda Avusturya Okulu'nun, ekonomi teorisinin gelişmesinde onurlu ve önemli bir mirası bulunduğunu belirtmem gerekiyor. Ayrıca, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde genç bilim adamları arasında «Avusturya Ekonomisi»ne karşı heyecanlı ve teşvik edici bazı gelişmeler olduğunu söyleyebilirim.)

Kamu tercihi teorisi, esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metodları almakta ve bu araç ve metodları politik sürece, kamu sektörüne, politikaya ve kamu ekonomisine uygulamaktadır. Kamu tercihi analizi, ekonomi teorisinde olduğu gibi, kamu sektöründeki bireysel edimcilerin; örneğin seçmenlerin, yönetime aday olanların, milletvekillerinin, siyasi partilerin liderleri ya da üyelerinin, bürokratların (Bunların hepsi kamu tercihinde rol oynayan edimcileri belirtmektedir.) davranışlarını gözlemlediğimiz veya gözlemleyebileceğimiz sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Kamu tercihi teorisi, politik kesimde süregelen karmaşık kurumsal etkileşimler için bir açıklama ortaya koymaktadır. Burada, «karmaşık» kelimesini vurguluyorum. Çünkü, yapılacak uygun bir kar-

şılaştırma, aslında kendi başına bir varlık olarak sürece katılan bireylerden farklı olarak, devleti bir tür yekpare bir yapı şeklinde biçimlendiren yaklaşımlardır.

3. METODOLOJİK BİREYSELÇİLİK

Yaptığım tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, kamu tercihi teorisi, ekonomi teorisi gibi metodolojik olarak bireyseldir. Temel birimler; partiler, eyaletler ya da milletler gibi organik birimlerden ziyade seçimde bulunan, eylem ve davranış motiflerine sahip kişilerdir. Gerçekten de bu açıklama çerçevesinde konu burada, «Politikanın Bir Bireysel Teorisi» (An Individualistic Theory of Politics)'dir.

Biçimsel kamu tercihi teorisini tanımlayan metodolojik bireyselçilik ile yukarıda kamu tercihi sürecine katılan birey davranışları arasında hiçbir şekli ilişki bulunmamaktadır. Bütün bireylerin, politik rollerinde yalnızca bir tür «ortak mal» geliştirmeye çalıştığını ve daha dar anlamda özel çıkarlarının ötesinde hareket ettiklerine dayalı bir martaval üzerinde böylesine tamamen tutarlı ve metodolojik olarak bir bireyselci politika teorisi tesis etmek mümkün olacaktır. Böyle bir teori, farklı bireylerin «ortak mal» konusundaki farklı anlayışlarını ortadan kaldırmakta yeterli de olmayacaktır. Fakat böyle bir teoriden bazı test edilebilir önermeler ortaya çıkarılabilir ve bu önermeleri değerlendirmek için bazı amprik çalışmalar yapılabilir.

Kamu tercihi teorisinin geliştirilmesinde katkıda bulunmuş bilim adamlarının çoğu başlangıçta bir iktisatçı olarak yetiştirilmişlerdir. Bu nedenle, bu bilim adamları, ekonomi teorisinde yararlı olduğu bilinen, test-

edilebilen ve amprik olarak doğrulanmış hipotezleri de beraberlerinde getirme eğiliminde olmuşlardır. Getirilen bu modeller, bireylerin kendi özel faydalarının maksimize etmeye çalıştıkları varsayımını temsil etmekte ve dar anlamda kendilerinin ekonomik olarak iyi bir durumda olmalarının, bu fayda fonksiyonunun maksimizasyonunun bir unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu noktada, ne ekonomi ne de politika teorisinde homo economicus'un yararlılığı konusunda bir savunma ya da karşı-savunmada bulunmak istiyorum. Daha önce birçok kez söylemiş olduğum gibi, burada da ispat etme zorunluluğu politik ve ekonomik davranışları belirttiğimiz modelden farklı bulunan kimselere düşmektedir. Mantıksal tutarlılık, en azından başlangıçta bizim farklı durumlarda aynı modelleri incelediğimizi göstermektedir.

Daha önce de işaret ettiğim gibi, faydalarını maksimize etmeye çalışan bireylerle analizimize başlıyoruz ve, mevcut amacımız yönünden, bireylerin fayda fonksiyonunda hangi spesifik düşüncelerin bulunduğunu saptayıp açıklamaya gerek görmüyoruz. Bu aşamada, günahkâr insanlar kadar, aziz insanların bulunduğunu da kabul ediyoruz. Bir anlamda, bireyi, tercih demeti ve fayda fonksiyonu bakımından tanımlayabiliriz. Bu fonksiyon, potansiyel tercihler için alternatifler arasında mümkün olacak tercih (trade-off) demetini tanımlamaktadır. Bu tercihler meyve tezgahında elma-

larla portakallar veya ülke için barış ile savaş arasında olabilir.

Tercih ya da fayda fonksiyonları bakımından analize başladığımızda, derhal kişiler arasında muhtemel farklılıkları araştırmaya sevk ediliriz. Farklı bireylerin aynı tercihleri göstermesi gerektiği konusunda herhangi bir açık neden bulunmadığından, tercihlerin değişebileceği varsayımıyla işe başlamak en iyi yol gibi görünmektedir. Ekonomi teorisinde bu gibi farklılıklar herhangi bir sorun yaratmamaktadır. Aslında durum, bunun tam tersidir. Şayet bir birey portakala oranla elmalara diğer bir bireyden daha fazla bir değer atfederse, bu durumda bir mübadele fırsatı doğmaktadır. Her iki kişi de alışverişten yarar sağlayabilir. Modern uygulayıcıları, her ne kadar sistemi belli bir gruba özgü ve anlaşılması güç bir konu gibi göstermeye çalışıyorlarsa da aslında ekonomi teorisini tümüyle her iki tarafın da yararına olan alışverişe ilihkindir.

4. POLİTİK MÜBADELE

Politika ile herhangi bir yönden karşılaştırıldığında, ekonomi teorisini aslında **basittir**. «Politik mübadele» süreci zorunlu olarak ekonomik mübadeleden iki farklı neden dolayısıyla daha karmaşıktır. İlk olarak, temel «politik mübadele», yani kurulu anayasal düzenin altında yatan anlaşma, herhangi bir anlamlı ekonomik etkileşimden önce gelmelidir. Özel mallar ve hizmetler konusundaki düzenli bir ticaret, yalnızca bireylerin mülkiyet ve kaynaklarının kontrolü haklarını garanti eden, özel sözleşmeleri yürüten ve devletin gücüne sınırlamalar getiren çerçevesi belirlenmiş bir yasal yapı içerisinde uygulama alanı

◆ Halkın yüzü gülmez, önder ağlamazsa.

Talat S. Halman

bulabilir. İkinci olarak, iyi tanımlanmış ve işleyen yasal düzen içerisinde bile «politik mübadele» zorunlu olarak ekonomik mübadeleyi karakterize eden karşılıklı alışveriş yapan iki kişiden ziyade, toplumun tüm üyelerini ilgilendirir⁽²⁾.

«Politik mübadelenin» bu iki düzeyi, bize kamu tercihi sınırları içerisinde yer alan, birbirleriyle ilişkili fakat farklı araştırma alanlarını teşkil eden, bir sınıflandırma yapma imkânı vermektedir. İlk araştırma alanı «anayasaların ekonomik teorisi» (economic theory of constitutions) olarak adlandırılabilir⁽³⁾. Bu teorinin sosyal anlaşma teorisi (the theory of social contract) içerisinde tarihsel öncüleri bulunmaktadır. Ayrıca Rawls'ın çalışmasında (1971) bu konuda modern felsefi açıklamalar yer almaktadır. İkinci araştırma alanının konusunu politik kurumların anayasal-yasal bir yapı içerisinde işleyeceği bir çerçeve oluşturmaktadır ve bunu «politik kurumların teorisi» (theory of political institutions) olarak adlandırabiliriz. Bu araştırma alanı, oylama ve oylama kuralları, seçim ve parti rekabet teorisi ve bürokrasi teorilerini içermektedir⁽⁴⁾.

(2) Anayasa ve anayasa-sonrası seviyede politik mübadele arasındaki değişimin gelişimi için bkz.: Buchanan (1975).

(3) Böyle bir teorinin geliştirilmesi Tullock ile ortak olarak yazdığımız kitabın asıl amacıydı. bkz.: Buchanan-Tullock (1932).

(4) Modern kamu tercihi teorisi içerisinde, oylama kuralları teorisi Black (1958) ile başlıyor. Seçim ve parti rekabeti teorisinde geniş ölçüde Downs (1957) ilk adımı atıyor. Bürokrasi teorisi, modern anlamda ilk olarak Tullock tarafından geliştirilmiştir (1965).

5. ANAYASALARIN EKONOMİK TEORİSİ

Modern kamu tercihi teorisinin belirttiğim olduğum bu yönü, geleneksel politik teori veya politik felsefedeki, yani sosyal anlaşma ya da sözleşme teorisindeki fikirlerin önemli bir bölümüyle ilişkili bulunmaktadır. Burada tüm tartışma, politik düzenin yanlışlığını da içeren sistemin temel konuları ile ilgili bulunmaktadır. Devlete veya devleti yönetenlere meşruluğu neler kazandırmaktadır? Birtakım kişiler diğerlerini yönetmek için hangi haklara sahip bulunmaktadır?

Felsefi düzeyde yapılacak bir tartışmada bireyselciler böyle bir «yönetme hakkı»nın varolması kavramını reddedeceklerdir. Bu anlamda ben kendimi çoğu kez felsefi anarşist olarak adlandırdım. Bununla birlikte, anarşinin temsil ettiği alternatif sosyal düzene bazı anarşistlerin taktığı hayali gözlüğü kullanmadan bakmak zorundayız. Thomas Hobbes'e bakıyoruz; kendisinin 17. yüzyılda açıkladığı görüşleri, 20. yüzyılın sonlarında yaşayan bizlere oldukça çekici gelmektedir. Hobbes, devletsiz ve kanunsuz bir toplumdaki bireylerin yaşamını «tek başına, yoksul, kötü, hayvani ve kısa» olarak tanımlamıştır. Bu Hobbesian bakış açısından, böyle bir vahşi ormandaki herhangi bir kişi, yaşam ve mülkiyet konusunda güvenliğin sağlanması için egemenlik hakkına sahip olacak bir devlet ile yapılacak anlaşmaya hayli fazla bir değer atfedecektir. Birey egemenliğe sahip devletin, kendi üzerinde sömürü haklarını engelleyen yasal sınırlamaların olmadığını bilse bile yine de bu durumda egemenliğe sahip devletin

koymuş olduğu yasalara uymayı kabul edecektir.

Montesquieu, John Locke ve Amerika'da bugünkü anayasanın ortaya çıkarılmasında emeği geçen kişiler devletin faaliyetlerinin sınırlandırılmasını esas alan anayasal anlaşma (constitutional contract) konusunda Hobbes'ten daha iyimserdiler. Ve sınırların tarihi araştırmak, en azından belli bir ölçüye kadar onların düşüncelerini doğrulayacaktır. Devletin yetkileri anayasalar tarafından sınırlandırılmıştır ve Batının bugüne bıraktığı mirasın bir kısmı, devletin gücünün sınırlandırılmasını öneren 18. yüzyıl bilge görüşlerini yansıtmaktadır. Fakat politik düşüncedeki 19. ve 20. yüzyıl safyatısı, seçim esaslarının gerçekte devletin Leviathan (*) eğilimlerini kontrol altına almak hususunda yeterli olduğu varsayımına –ki bu periyodik ve serbest seçimler konusunda anayasal güvenceler olduğu sürece devlet faaliyetlerinin alanı ve kapsamının kontrol edilebileceği varsayımdır– dayanıyordu. Bu tür seçime dayalı kısıtlama ve sınırlamaların devleti, ifade edilen «sözleşme» içerisinde tutmadığını ancak bu yüzyılın başlarında anlamaya başladık.

(*) **Çevirenin Notu:** Leviathan Tevrat ve İncil'de kötülüğü temsil eden büyük bir su canavarının adı olarak geçmektedir. Bu kavram Thomas Hobbes'ın 1651 yılında yayınlanan eserinde egemen bir devleti temsil etmek üzere kullanıldı. Bkz.: Thomas Hobbes, *Leviathan*, New York, E. P. Dutton and Comp. Inc, 1950. Bu kavram daha sonra James M. Buchanan tarafından aşırı bir şekilde büyümüş devleti ifade etmek üzere kullanıldı. Bkz.: James M. Buchanan, *The Limits of Liberty, Between Anarchy and Leviathan*, Chicago: The University of Chicago Press, 1974, s. 147.

Kamu tercihi teorisinin temelinin bir parçasını oluşturan anayasalar teorisi kısmen 19. ve 20. yüzyıl perspektiflerine bir karşılık olarak 18. yüzyıl bakış açısına bir dönüşü temsil etmektedir. Bu teori devletin nasıl sınırlandırılabilirliği ve nasıl sınırlandırılması gerektiği konusunda soruları gündeme getirmektedir. Devletin ne tür işler yapmasına izin verilmelidir? Anayasal düzeyde ne tür politik karar verme yapıları kullanılmalıdır? Bi-reylere hangi koşullar altında ve ne ölçüye kadar ayrıcalık tanınmalıdır?

Bu ve bunun gibi diğer pek çok sorunun cevabı, şayet anayasal olarak yetki verildiğinde, farklı politik kurumların nasıl çalışacağı konusunda yapılacak pozitif ve prediktif analizlere dayanmaktadır. Alternatif politik kuralların işleyişi teorisi bulunmadığı sürece bilimsel ve anlamlı bir anayasalar teorisi kurulamayacaktır.

6. ANAYASA-SONRASI POLİTİKA

Anayasa-sonrası (postconstituti-onal) bir ortamda, tanımlanmış bir yasal düzenle, her iki tarafın da yararına olan «politik mübadele» olanakları varolmaya devam edecektir. Bu şu anlama gelmektedir; değişik bir biçimde, «koruyucu», «asgari» veya «gece bekçisi» devleti olarak adlandırılmış bulunan anayasal «sözleşme» tasarlandıktan sonra bile toplumdaki tüm kişiler arasında etkinlik-verim artırıcı karmaşık mübadele devam edecektir. «Üretken devlet», üretimden toplumdaki üyelerin hiçbirinin mahrum bırakılmayacağı ve yine ortaklaşa üretiminden tek başına üretilebileceğinden daha ucuza elde edilebilecek olan «kamusal mal»ları üretmek suretiyle ortaya çıkarılabilir.

Bu süreç içerisinde, kamusal

mallardan yararlanacakların, net kazançlarını güvence altına almak için karmaşık politik mübadeleler nasıl örgütlenmelidir? Özel mallar için geçerli bir mübadeleyi açıklayan, alıcı ve satıcıların karşılıklı çiftler şeklinde eşlenmesine benzer gönüllü bir mübadele mümkün olmayabilir. Devletin faaliyeti için önerilen şudur: Devletin kararları nasıl ve kim tarafından alınmalıdır? Ve hangi kurallara göre? Ve kuralların işleyeceği önceden nasıl bilinebilir?

Teori burada, birbirinden farklı iki soru biçiminde gelişmiştir. İlk olarak teori, birbirinden farklı bireysel tercihlerin ortak sonuçlarıyla nasıl uyduğunu veya bağdaşabileceğini anlamaya çalışmaktadır. Yani, birey grupları farklı kurallar altında kolektif karar almaya nasıl ulaşılabilir? Bu tür teori, belirtildiği şekilde devlet ile bir ilişki kurmuş değildir ve etki yönünden, kendisine eşlik eden bir «arz» teorisi olmadan, kamusal mal ve hizmetler için oluşturulmuş bir talep teorisi görünümündedir. İkinci ve daha yeni olan teorideki gelişme; vatandaşlar tarafından talep edilebilecek olan mal ve hizmetlerin arz edilmesi yetkisiyle donanmış kişilerin davranışlarına ilişkin tamamen farklı bir dizi soruyu gündeme getirmiş bulunmaktadır. Anayasa sonrası politik analizlerin her bölümünü ayrı ayrı özetlemek yararlı olacaktır.

Oylama Kuralları Teorisi :

Aşağıdaki basit soruyu sormuş olan Black'in çalışmasıyla konuya başlayabiliriz. Komiteler basit çoğunluk oylama kuralıyla nasıl karar almaktadır? Yalnızca Condorcet, Lewis, Carroll ve diğer birkaç kişinin müjde veren çalışmalarına dayanarak Black,

çoğunluk oylamasının özelliklerini analiz etmeye girişti ve basit çoğunluk oylamasında sorunu keşfetti. Seçici grupların tüm üyelerinin tercih demetlerinin uyuşmasına karşın, muhtemel seçeneklerin hiçbirinin seçme bakımından diğer bütün seçeneklerden daha ağır gelecek çoğunluk desteğini bulamadığı durumlarla karşılaşılabilir. Böyle bir durumda, çoğunluk kuralıyla ulaşılabilir herhangi istikrarlı bir grup kararı bulunmamaktadır. Grup, kolektif kararını alamaz ve karar çıkaramaz.

Black ile aynı zamanda ve fakat başka bir amaçla, «sosyal refah fonksiyonu» üzerine çalışan Arrow, böyle bir fonksiyonun bir dizi bireysel tercih fonksiyonlarından oluşup oluşmayacağını belirlemeye çalışıyordu. Arrow, asgari kabul edilebilecek özellikleri temin edebilecek böyle bir fonksiyon bulunamayacağı sonucuna ulaşıyordu ve esas itibarıyla aynı nedenlerden dolayı Black'in basit çoğunluk kuralı ile ulaşılmış olduğu sonuçlara yaklaşık bazı yakın sonuçlar elde etti. Arrow, kurumların nasıl çalıştığıyla değil, fakat kolektif ya da sosyal tercihin mantıksal yapısıyla ilgilendiğinden, onun çalışmasını dar anlamda, bizim «kamu tercihi geleneği» olarak adlandırdığımız disiplin içerisine koymak doğru değildir. Bununla birlikte, sosyal bilimcilerin üzerine büyük bir etki yapan şey, Arrow'un çalışmasıydı; onun çalışması –eğer çalışma, standart iktisatçının tercihte uyuşma ölçütü bakımından tanımlanıyorsa– devletin çalışmaya çağının ispat edilmesi şeklinde yorumlanıyordu. Black Metodu'nda içerisinde bireysel tercihlerin birbirinden ayrıldığı bir kolektif ortamda grupsal veya kolektif karara ulaşamaz.

Arrow metodunda hem uyumlu hem de bireysel istemleri yansıtan tüm olası sonuçları düzenleyecek bir sıralama böyle gruplara yüklenemez. 1950'lerden beri, Arrow ve Black'tan bu yana toplumsal tercih teorisyenleri, Arrow imkânsızlık teorisinin sonuçlarından kurtulmak için muhtemel yol ve araçları derinlemesine mantıksal ve matematiksel yöntemlerle araştırdılar; ancak, ya hiç başarı elde edemediler, yahut da yok denecek kadar az bir başarı elde ettiler. «Sosyal tercih teorisinin kendisi, henüz görünürde olmayan bir denge yapısı ile hızla gelişen bir araştırma alanı olmuştur.

Basit çoğunluk oylamasındaki dalgalanmaların beklentisi ile karşı karşıya kalındığında, bazı tercih biçimlerinde böyle dalgalanmaların ortaya çıkmayacağını keşfeden Black'ın çalışmasına dönelim. Eğer kolektif tercihler için alternatifler, bu alternatifler üzerindeki bireysel tercihlerin tek zirveli olması şeklinde sıralanabilirse gruptaki tüm oy verenler için bir dizi çift usul çoğunluk oylarla, başka herhangi bir sonucu yenilgiye uğratacak tek bir çoğunluk sonucu çıkacaktır. Sonuç, tercihte bulunan seçmenlerden oy verenler arasında ortanca seçmenleri en iyi bir biçimde tatmin eden veya bunlar tarafından en çok tercih edilen bir sonuç olacaktır. Tek zirvelik için gerekli koşullar, kolektif tercih için alternatiflerin tek bir boyut çerçevesinde nicel değişikliklere indirgenebilir olduğu koşullarda makul bir şekilde uygulanabilir olmaktadır. Örneğin, mevcut bir kamu hizmeti üzerinde teklif edilmiş kamu harcama miktarı üzerinde üyelerden birinin eğitime yüksek, diğerinin orta düzey, üçüncü üyenin de düşük dü-

zeyde harcama yapmasını tercih ettiği üç üyeli bir okul yönetim kurulu ya da komitesi düşünün. Yüksek harcamayı savunan, düşük harcama yerine orta düzey harcamayı, ve düşük harcamayı savunan da, yüksek harcamaya yerine orta düzey harcamayı, ve düşük harcamayı savunan da, yüksek harcama yerine orta düzey harcamayı tercih ettiği sürece çoğunluk oylaması, üç üyeli bir komitede istikrarlı bir orta düzey harcama sonucu ortaya çıkaracaktır.

Çoğunluk oylama kurallarının, belirli koşullar altında ortanca seçmenin tercihlerini yansıtan belirleyici sonuçlar sağlama eğilimi, özellikle, kamu tercihi uygulamasının kamu maliyesi uygulamasında ve özellikle mahalli idare bütçeleriyle ilgili olarak alınan kararlarda hem analitik ve hem de amprik birçok çalışmanın yapılmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, belli bir ölçüden fazlası sözkonusu olduğunda ortanca seçmen modelleri, basit bütçe dağıtım mekanizmasında bile başarısız kalmaktadır. Seçmenler ya da bir komitenin üyeleri aynı anda birkaç sorun ya da karar konusu üzerinde dururlarsa –örneğin, eğitim için harcama yerine polis idaresi için harcamayı düşünelim– çoğunluk oylamasındaki dalgalanmaya yeniden dönmüş olur. Ve bu çoğunluk oylaması sorununda, geriye dönüş ile ilgili olarak, karar konularının çokluğu, analizi, kamu tercihi teorisinde bu teorinin ortaya çıkışından bu yana önemli bir konu olan «oy ticareti» (log-rolling) ile, yani seçmenlerin birbirleriyle karşılıklı pazarlık yaparak yardımlaşmalarına olanak sağlamaktadır.

Daha önce belirttiğim gibi, burada özet olarak tanımlanan oylama te-

orisi ve oylama kuralları kesinlikle bir devlet ya da politika teorisi değildir. Tersine bir kurum tarafından sunulan mallardan «talep» edilebilecekler üzerinde insan gruplarının tercih ya da karara nasıl ulaştıklarına ilişkin teori veya teori demettir. Zımnen, analiz; talep edilen mal ve hizmetlerin pasifçe sağlandığı ve arz edenlerin motivasyonlarının ihmal edileceği varsayımı üzerinde ilerlemektedir. Bu bir bakıma, kapalı bir oda da termostatın ayarlanması konusundaki bir grup toplantısında alınan kararlara benzemektedir. Bir kez ortak bir karara varıldıktan sonra, ısıtma ya da soğutma sistemi, sözkonusu taleplere otomatik olarak ve pasifçe cevap verecektir.

Temsil ve Seçim Rekabeti :

Bir kez basit komite ve kasaba toplantısı ortamında daha ötelere gittikçe, realiteyi biçimlendirdiği izlenimini veren herhangi bir politik teoride, arz edenlerin pasif tepkisinde başka şeylerin hesaba katılması gerekmektedir. Eğer kasaba toplantısı demokrasısından temsili demokrasiye doğru yalnızca bir adım daha attığımızda, grup üyelerinin kendi çıkarlarıyla, grup adına hareket etmek üzere seçilen ya da atanan temsilci ya da kurumun çıkarları arasında muhtemel farklılıkları ortaya koymak zorundayız.

Bir kurum olarak seçim rekabeti, bir ekonomideki piyasa rekabetine oldukça benzemektedir. Ekonomide şayet satıcılar yeteri ölçüde rekabetçi iseler, tüketici egemenliği ilkesi hâkim olur. Bu ideal ölçü sınırları dahilinde, hiçbir satıcı, alıcılara üzerinde herhangi bir baskı uygulayamaz. Ancak bir seçim rekabeti sistemi ne de-

receye kadar tüketici egemenliğine benzemektedir? Temelde, bulunan benzerliklere rağmen, ortaya çıkarılması gereken önemli farklılıklar bulunmaktadır. Seçmenlerin çıkarlarını temsil etmeye çalışan kişiler ya da partiler, eksik rekabetçi piyasalardaki ürün satıcılarının özel mal ve hizmet için yaptığına benzer bir şekilde beğenilme ya da yarar için yarışır. Fakat, politika burada, kategori olarak piyasalardan ayrılmaktadır. Politik rekabette, karşılıklı tek kaybedenler ve kazanan gruplar bulunmaktadır. Yalnızca bir aday, ya da parti kazanır; ötekilerin hepsi kaybeder. Yönetime gelen sadece bir partidir. Buradaki temel ayrılığı ifade etmenin bir yolu şudur: Ekonomik mübadelede kararlar az veya çok marjinal noktada alınır. Oysa politikada kararlar ya tümüyle alınır veya hiç alınmaz. Seçmen, pazar mübadelesinde bir anlamda, adayı ya da partisi veyahut da politik önerileri kaybettigi zaman, hayal kırıklığına uğrayabilir.

Seçim rekabeti olsa olsa, seçim sonucunda bir devlet makamını garant edenler tarafından ihtiyari gücün kullanılması üzerine sınırlamalar koyar. Yeniden seçilme beklentileri, politikacıların kişisel çıkarlarını, makul sınırlar içerisinde tutma eğilimine yol açar. Ancak sonuçları, orta yol dışındaki seçmen gruplarının gereksinimlerine kanalize edecek herhangi bir yol bulunmamaktadır.

Bürokrasi Teorisi :

Yasama meclisi üyelerinin çıkarları ile seçmenlerin kendi çıkarları arasında olası ayrılıkları hesaba katmadığımızda etkili bir yönetim modeline varamayız. Çünkü, devlet hima-

yesiyle bilfiil mal ve hizmet «sunan» kişilerin davranışlarını açıklamış bulunuyoruz. Seçmenler meclis üyelerini, yani parlamenterleri seçerler. Meclis üyeleri, koalisyonlar veya partiler aracılığıyla çeşitli politika alternatifleri üzerinde tercihte bulunurlar. Fakat yönetimin fiili işlemi olan politikanın yürütülmesi bürokrasideki makamları işgal eden kişilere kalmaktadır. Bu kişiler nasıl davranıyorlar? Bunların kendi çıkarları ile seçmenlerin çıkarları nasıl uzlaştırılabilir?

Kamu tercihi teorisindeki son gelişmeler, bürokrasinin takdir yetkisi üzerindeki yasama kontrolünün sınırlarını ortaya koymaktadır. Çağdaş devlet, karmaşık ve çok yönlüdür. Yasama organı için gerçek politika kararlarının yalnızca çok küçük bir bölümünden daha fazlasını gerçekleştirerek olmaktadır. Bürokratlara karar almada geniş seçim veya takdir hakkı tanınmak zorunda kalmaktadır. Bürokrasi, yasama organı faaliyetleri gündemini kendi çıkarlarına uygun sonuçlar vermesini güvence altına alacak biçimde ustalıklı yönlendirebilir. Bürokrasi, bir kısım yasama organı üyelerini, diğerlerine karşı, bütçelerin makul etkinlik limitlerinden çok daha yukarılara kadar yükseltmesi konusunda yönlendirebilir.

Kamu tercihi araştırmacıları, giderek artan bir biçimde rekabetçi koşullardan ziyade devleti tekel koşullarında model olarak almaya başladılar. Seçim rekabeti hızlandıkça, başarılı teklifte bulunma davranışını karakterize ettiği varsayılan kâr maksimize etme özelliği, tümü kendine özgü tek bir imtiyaz için teklif veren muhtemel tekelciler arasında varolan rekabet olarak algılanmaya başlanmış

bulunmaktadır. Devletler, vatandaşlara en iyi ortak ya da kollektif mal ve hizmet sağlayan bir araç olmaktan ziyade onları sömüren organlar olarak görülmektedir. Hem modern analiz ve hem de gözlenen amprik çalışmaların sonuçları devletin gerçekten elden çıkmış bir hale geldiğini göstermektedir.

Leviathan Sınırlandırılabilir mi?

Detaylı kişisel tercihlerin bir bileşiminden tutarlı kollektif sonuçlara kadar uzanan bir yapı içerisinde kamu tercihi teorisi, politik kurumların idealize edilmiş biçimlerinin işleme nasıl başarısız kaldıklarını birçok modeller aracılığıyla inandırıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunlara ilaveten politikanın temel ekonomik modelini doğrulayan amprik çalışmaların sonuçları modern insanın devlete ve politik işlemlere bakış açısını değiştirmede etkili olmuştur. Macera bitmiştir, belki de hiç geri gelmeyecektir. Sosyalizmin boş emelleri kaybolmuştur. Politikacılar ve bürokratlar daha çok biz sıradan insanlar gibi görülmekte, «politika» da, birçok oyuncunun içerisinde oynadığı tamamen farklı hedefleri olan ya içsel tutarlılığı ya da etkinliği bulunmayan bir oyun gibi görülmektedir.

Burada değişen bu imaj dolayısıyla, kamu tercihi teorisinin pek fazla bir katkısı olduğunu iddia etmek istemiyorum veya iddia ediyor izlenimi vermek istemiyorum. Sosyal bilimciler, araştırmacılar ve aydınlar için bir alternatif politik süreç modelinin bulunması, büyük ölçüde öneme sahip bulunmaktır. Fakat genel olarak, halkın, devletin vaatlerini yerine getirmek hususunda başarısız olduğunu gözlemesi, bu fikirleri değiştir-

mede herhangi bir fikir demeti ya da ideolojisinden çok daha fazla öneme sahip olmuştur.

19. ve 20. yüzyıl politik düşünce-sinin yanlışlığının, devletin Leviathan eğilimlerini kontrol altında tutmak için yalnızca seçim kısıtlamalarının yeterli olacağı inancına dayalı olduğunu daha önce belirttim. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Batı ülkelerinde yaşanan deneyim, bu yanlış düşünce-nin gerçek yüzünü ortaya çıkarmıştır. Ve şimdi biz yeniden devlet üzerine, demokratik seçim sınırlamaları yoluyla uygulanmış olandan çok daha ileri ve anayasal sınırlar koymaya çalışıyoruz. Asgari çabalar ötesinde, Avrupa'da bu konuda karşılaştırılabilir bir çalışma yapıldığından emin değilim. Bu hedefe başarılı bir şekilde ulaşılabilceği bana hayli kuşkuyla görünüyor. Başlangıçtaki demokratik sosyalist öngörülerin pembe dünyasında bile hayal edilemeyecek derecede milli gelirden ya da hâsıladaki paylara kumanda edecek bir duruma gelmiş bulunan devlet bürokrasisi, toplumdaki göreceli mevzilerinin mücadelesiz bırakmayacaktır.

Ne var ki, bu konuda çaba harcanıyor ve harcanacak da. Amerika'da Kaliforniyalı seçmenler 2-1'lik bir sınırla kamu harcamalarını ve vergi artışlarını 1978 yılında Teklif 13 (*) kanalıyla geri çevirmeyi başardılar. Bu olay Batı dünyasının bir başından diğer başına politik şok dalgaları göstermiştir. ABD şimdi (1979), bütün kademelerde, devletin yetkisinin sınırlanması için düzenlenmiş bulu-

nan çeşitli teklifler ile karşı karşıya bulunuyor. «Hükümdarın hırslarına gem vurmak» (Bridling the passions of the sovereign), bu 18. yüzyıl sloganı politik saygınlığa kumanda etmek için tekrar su yüzüne çıkmaktadır.

Kamu tercihi teorisindeki gelişmelerin bürokrasiye, politikacılara ve devlete karşı gösterilen tutum ve davranışlarda değişiklik yaratmada az da olsa etkili olduğunu göstermeye çalışmış bulunuyorum. Fakat, kamu tercihi teorisinin, geleneksel politik kurumlara karşı artan güvensizlik karşısında ne tür bir katkı yapabileceği sorusu henüz ortada durmaktadır. Kamu tercihi analizinin bir parçası olarak daha önce tartışılmış bulunan kurumların ekonomik teorisi işte burada göreceli olarak can alıcı bir önem taşımaktadır. Batılı toplumlar **Yeniden Yapılanma** görevi ile karşı karşıya bulunuyorlar. Temel politik kurumlar; vatandaşları olduğu kadar, devleti de hoşgörür sınırları içerisinde tutmak yönünde yeniden gözden geçirilmeli ve yeniden inşa edilmelidir. Fakat bu eleştirinin yeterli olmadığı bir döneme yaklaşıyoruz. Eleştiri, tek başına ancak kademeli olarak yıkılma, ya da şiddetli bir çöküş biçiminde bir kaos yaratabilir. Kurumlarımızdaki yeniden yapılaşma reformu, sol ya da sağ bir devrim yapılmadan başarılabilir. Fakat geleceğe giden bu yolda, halkın değişikliğinin sınırlarının değerini de kavramasını gerektirmektedir. Politikaya, devlete ve kurumların işleyişine karşı olma sonucunda doğan partizanlık bizi Hobbes'in belirttiği vahşi ormana, yani anarşik teröre götürebilir. Elden çıkmış gibi görünen düzenlemeleri değiştirmek için yol ve araçlar ararken, sosyal düzen

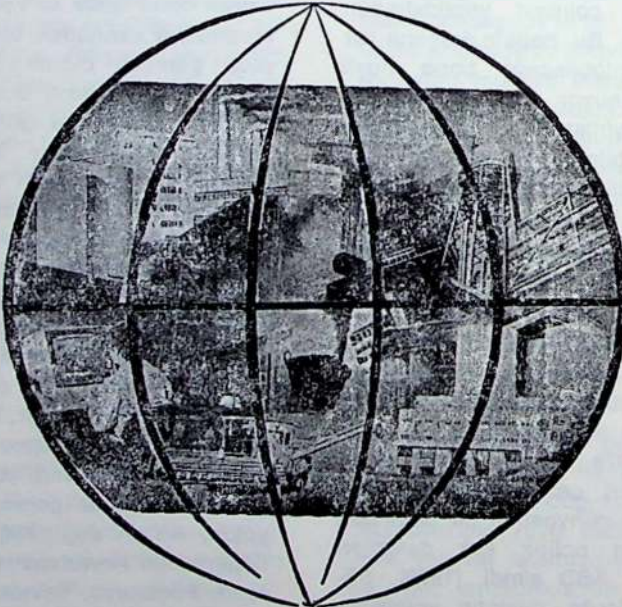
(*) **Çevirenin Notu:** Teklif 13 (Proposition 13), Kaliforniya'da vergileme yetkisine sınır getiren bir yasa teklifinin kısaltılmış adıdır.

«mucizesi»ni gerçekten aklımızda iyi tutmalıyız. Kamu tercihi teorisinin, önemli sosyal maliyetlere neden olmadan bize anayasalarımızda yeniden yapılanmayı tartışmamıza olanak sağlayan analitik bir ortam sunduğunu sanıyorum.

REFERANSLAR

- Anow, K.; Social Choice and Individual Values, New York 1951.
- Black, D.; Theory of Committees and Elections, Cambridge 1958.
- Buchanan, J. M.; The Limits of Liberty, Chicago 1975.
- ...; From Private Preferences to Public Philosophy: The Development of Public Choice. The Economics of Politics, London 1978, 1-18.
- Buchanan, J. M. and G. Tullock; The Calculus of Consent, Ann Arbor 1962.
- Downs, A.; An Economic Theory of Democracy, New York 1957.
- Mueller, D.; Public Choice: A Survey, Journal of Economic Literature 14 (2), 1976, 395-433.
- Raw's, J.; A Theory of Justice, Cambridge 1971.
- Tullock, G.; The Politics of Bureaucracy, Washington 1965.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Mutluyuz, gururluyuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

DAHA İYİ BİR SÜRÜNME (*)

BİRÇOK Amerikalı, ülke ekonomisinin uzun büyüme döneminin sonuna gelmesinden dehşete düşmektedir. 1989'un son çeyreğinde, yıllık GSMH'daki artış yalnızca % 0.5 olmuştur. Rahatlayın: Federal Fon tarafından kontrol edilen istatistiksel göstergeler, önümüzdeki 6 ay içinde gerileme olasılığının yalnızca % 6 olduğunu söylemektedir.

30 Ocak 1990'da toplanan Komite'de Federal Fon Başkanı Alan Greenspan Amerikan ekonomisinin durumu hakkında eğlendirici mesajlar veren bir konuşma yaptı ve deliller sundu. Niçin?

Bay Greenspan'ın yorumları ekonominin birçok bölümündeki yavaşlama işaretlerini hakıyla gözler önüne serdi. Otomobil üretiminin yılın başından bu yana ani olarak düştüğüne ve geçen yılın gayretli teşvikleri ve fiyat indirimlerinden sonra piyasanın çöküntü içerisinde olduğuna dikkatleri çekti. Ticari bina ve konut inşa sektörünün kısmen daha önceki fazla yapılaşma, kısmen de yeni aile kurma hızının yavaşlaması nedeniyle zayıfladığı belirtildi. Satış tahminlerindeki karamsarlığı yansıtabilecek biçimde, yılın dördüncü çeyreğinde ofis donanımı harcamalarının yıllık olarak % 4'den daha fazla düştüğü açıklandı.

Tüm bunlara karşılık, Bay Greenspan büyümenin devam edeceğini gösteren bulguları bir bir sıraladı. Sivil uçak sipariş yığını hâlâ çok büyük. Firmalar daha önceki gerileme dönemlerinde yaptıkları hammadde ve mamul madde stoklarını artırma işini gerçekleştiremediler. Dış talep, kısmen doların değer kaybetmesi sebebiyle güçlü. İmalat sanayiinde iş imkânlarının azalmasına rağmen, genel olarak istihdam artmaya devam etmektedir.

(*) The Economist, 10 Şubat 1990.

Evet ama bir gerileme olacak mı? Bunu cevaplamak için, resmi istatistikçilerden sürekli olarak gelen bilgiler arasındaki uyumsuzluk noktalarını birleştirerek tek bir rakam gibi, istatistiksel bir risk tahmininin elde mevcut olması uygun düşer. Bunu istemek çok gülünç. Böyle birçok ölçü var ve Bay Greenspan bu modası geçmiş ekonomik teknikler yelpazesinden iki adedini beyanatında nakletti.

Federasyon ekonomistleri, Ticaret Bölümü'nün başlıca ekonomik göstergelerinin aşına olduğumuz endeksini, gelecek 6 ay için tahmin edilen gerileme olasılığı oranına nasıl çevireceklerini çözmeye çalışmaktalar. Şu andaki yorum % 20 bu, geçen ilkbaharda % 30 idi. Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu tarafından hesaplanan bir diğer endeks ise daha cesaret verici. Bunun Aralık ayı için yorumu (bir diğer ifade ile Amerika'nın gelecek Haziran'da gerileme içinde olma olasılığı) sadece % 6'dır; bu, yaz aylarında % 16 idi. Bu oran Amerika'nın daha önceki 4 gerileme döneminden önceki aylarda % 50'den fazlaydı. Yani Bay Greenspan'ın kendisini endişeden kurtulmuş gibi hissetmesinde şaşılacak bir şey yok.

Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu'nun ölçüsü «tecrübi gerileme endeksi», neleri içerip neleri içermediği açısından hayli ilginçtir. Ekonometriciler de bunu anlık teknik uygulamalarda faydalı bulurlar, diğer uygulamalarda ise ihmal ederler. Oysa bu konuda ne kadar az şey söylenirse, o kadar iyidir. Bu endeks şu andaki ekonomik aktiviteleri yansıtmayı amaçlayan iç içe geçmiş 4 göstergesi ile gelecekteki çalışmaları tahmin etmeyi amaçlayan başlıca 7 ekonomik göstergiyi içermektedir.

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

YENİ ÇIKTI

ES Yayınları - Telefon : 526 34 11

Hepsi büyüme oranı olarak ifade edilen iç içe geçmiş göstergeler aşağıda sıralanmıştır:

- Endüstriyel üretim,
- Transferlerden elde edilen net kişisel gelir,
- İmalat ve perakende satışlar,
- Tarım dışı kuruluşlarda çalışılan süre (adam/saat).

Aksi belirtilmedikçe büyüme oranı olarak ifade edilen 7 adet başlıca ekonomik gösterge ise şunlardır:

- Verilen yeni iskân ruhsatı (seviye),
- Dayanıklı tüketim malı üreticilerinin yerine getirilmemiş siparişleri,
- Ticaret ağırlıklı dolar,
- Tarım dışı endüstrilerdeki yarı-zamanlı iş,
- On Yıllık Hazine Bonusu getirisi (değişim),
- Altı aylık tüzel borçlar ve Hazine Bonusu faiz oranları arasındaki fark (seviye),
- On yıllık Hazine Bonusu ile bir yıllık Hazine Bonusu faiz oranları arasındaki fark (seviye).

İki faiz oranı farkından ilki, yani özel sektör ve kamu kesimi borçlarına uygulanan faiz oranları arasındaki fark, özellikle alışılmamış bir konudur. Genellikle bu fark oldukça küçüktür. 1959-1988 yılları arasında bu fark ortalama % 0.6 kadardı. Ancak, 1970 ve 1980'deki gerileme dönemlerinden önce ve bu dönemler boyunca aradaki fark % 1,5'ten fazla oldu ve 1975 yılında % 3,5'u geçti. Bu fark, özel sektör borçlarının ihmal riskini tahminen ölçmekte; kendilerinden borç alan kuruluşların gelecekleri ile ilgili olarak borç veren kuruluşların ortak bakış açılarını ortaya sermektedir.

Birçok araştırmadan sonra gerileme göstergesi kapsamına alınmayan değişkenler çok şaşırtıcıdır. Ekonomistler, örneğin hisse senedi fiyatlarına bakarak yaptıkları tahminlerin daha iyi olmadığını gördüler. Bu gariptir; çünkü, Borsa'nın tüzel kazançları önceden haber verdiği varsayılır. Beklentilerle ilgili bilgilerin faiz oranları ölçülerini de içine alan diğer değişkenlerden kolaylıkla türetilileceği açıktır. Bazı moneteristler de para ve kredi ölçülerinin yokluğundan rahatsız olabilirler. Para ve kredi ölçülerinin dahil edilmesinin daha iyi tahminlerin üretilmesine olanak sağlamaması gibi basit bir sebepten dolayı bunlar göz önüne alınmamıştır. Bunun sebebi, yapılan düzenlemelerin para ile verimlilik arasındaki ilişkiyi değiştirmesi, para beklileri ve endeks yaratıcılarının zorlanarak sayılardan bir anlam çıkarmaya terkedilmesi olabilir.

Gerileme tahminleri, geçmiş tahminin geleceği tahminden her zaman için çok daha kolay olmasına rağmen şimdilik etkileyici şekilde doğru görünmektedir. Fakat neticede bu tahmin kendi kendini tekzip edecek mi? Eğer Bay Greenspan gerileme olasılığının hızla yükseldiğini görürse, parasal politikayı hızla serbest bırakmalı ve bu nedenle sayısız bilgisayar saatinin yanlışlığını kanıtlamalıdır.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplam Fiyatlar *	Üretile Kazançlar *	İçişlik Oran (%) (Bn Scm)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası 3 Aylık	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.4	5.8	4.5	5.3	-108.7	-113.9	8.14	10.00	8.23
Avustralya	5.4	6.5	7.5	6.2	- 3.6	- 15.8	16.23	20.00	16.23
B.Almanya	3.9	1.8	4.0	7.7	71.5	51.9	8.35	10.50	7.60
Belçika	b.d.	6.7	4.2	10.1	0.4	3.9	10.56	13.25	10.45
Fransa	3.2	5.0	4.0	9.5	- 7.5	- 4.8	11.00	11.00	11.19
Hollanda	3.3	1.0	1.8	5.5	4.5	6.1	9.05	10.75	9.05
İngiltere	2.1	5.2	9.3	5.7	- 37.7	- 33.4	15.16	16.00	15.13
İspanya	b.d.	3.6	5.3	15.9	- 27.0	- 11.6	15.44	16.25	7.25
İsveç	1.9	6.3	10.1	1.6	2.7	- 5.0	15.95	b.d.	15.50
İsviçre	2.9	2.2	3.6	0.6	- 6.2	6.7	9.31	10.75	8.75
İtalya	2.8	5.4	6.3	11.1	- 12.3	- 11.2	13.75	14.00	b.d.
Japonya	5.2	3.7	7.0	2.1	76.9	56.1	6.24	4.88	2.04
Kanada	2.3	0.2	6.0	7.8	4.0	- 14.9	13.10	14.25	13.10

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada İthalat P.O.B., İhracat P.O.B. ; Diğerleri C.I.F / P.O.B.

MALİYE POLİTİKASININ KALKINMA VE TİCARET POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YRD. DOÇ. DR. NURDAN ASLAN

GİRİŞ

SON yıllarda dünya ekonomik gelişiminin önemli ölçüde yavaşlama eğilimine girdiği dikkati çekmektedir. 1960-1970 döneminde ekonomik büyüme oranı sanayi ülkelerinde ortalama % 4, kalkınmakta olan ülkelerde ise %5,5 düzeyinde bulunmakta iken; bu oran, 1980'li yıllarda, bu iki ülke grubu için sırasıyla % 2,5 ve % 4 olarak belirlenmiştir.

Uluslararası koşullardaki değişmeler, bu eğilimlerin ortaya çıkışını açıklayan önemli faktörler olmaktadır. Nitekim uluslararası ticaret artışı 1980'li yıllarda yavaşlamaya başlamış, petrol fiyatları büyük ölçüde düşmüş, reel faiz oranları görülmemiş derecede yükselmiştir. Ayrıca, 1983 yılından sonra, uluslararası sermaye girişinin ciddi olarak sınırlandırıldığı ve net kaynak transferlerinin negatife döndüğü de dikkati çekmektedir.

Sanayi ülkelerinin kamu maliyesi ve ticaret politikaları, kalkınmakta olan ülkelerin kamu maliyetleri, ticaret ve kalkınma düzeyi üzerinde doğrudan etki yapmaktadır. Sanayi ülkelerinde korumacılığın artması, kalkın-

makta olan ülkelerin piyasaya girişini azaltırken, tarımsal ürün sübvansiyonlarının artması da ihracat fiyatlarını zayıflatmaktadır. Öte yandan, yüksek reel faiz oranları, kalkınmakta olan dünyada cari işlemler ve bütçe açıklarını arttırmaktadır. Sanayi ülkelerindeki büyümenin yavaşlaması ise, kalkınmakta olan dünyanın ticaret fırsatları artışını sınırlandırmaktadır. Görüldüğü gibi son yıllarda, kalkınmakta olan ülkeler, sanayi dünyasındaki ticaret politikası ve kamu maliyesinden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Buna rağmen kalkınmakta olan ülkeler büyük ölçüde kendi kaderlerinin belirleyicisi olmuşlardır. Bunun bir göstergesi de, farklı ülke grupları arasında ticaret ve büyüme performansında görülen farklılıklardır. 1970'den bu yana, Doğu Asya hem satın alma gücünü, hem de ihracat hacmini arttırırken, petrol dışı mal ihracatı ile birlikte sanayi malı ihracatında önemli bir başarıya ulaşmıştır. Oysa, Latin Amerika ve Güney Asya bu konuda daha az başarılı olmuş, Afrika ise sürekli olarak geri durumda kalmıştır. Ticaret ve kalkınma performansındaki bu farklılıkların çoğu, son

yirmi-otuz yıldır izlenen farklı politikalara bağlanmalıdır.

I — Maliye Politikası ve Makro Ekonomik Politikalar

Son yirmi yıldır ülkeler, karşılaşmaları dış şoklara farklı tepkiler göstermektedirler. Krizlerden kurtulmada, ya da ilk aşamada krizleri atlattırma başarılı olan ülkelerde izlenen istikrarlı reel döviz kurları, tutarlı mali yönetim ve ticaret liberasyonu bu başarıda önemli bir rol oynamaktadır (1).

A. Döviz Kuru

Maliye politikası ile ticaret arasındaki temel ilişki döviz kuru olmaktadır. Genellikle mali açıklar, aşırı değerlenmiş döviz kurlarının kaynağını oluşturmaktadır. Ülkede mali açıklar artarken, yurt içi talepteki ek baskılar da ücret ve fiyatları yukarı doğru itmektedir. Açığı finanse etmek için emisyonu aşırı güvenme ise fiyatları artırmaktadır. Ülkenin ticaret ortaklarındaki fiyat artışlarına nispeten daha fazla artan yurtiçi fiyatlar da reel döviz kurunda aşırı değerlendirmeye yol açmaktadır. Aşırı değerlenme ise, daha çok ticaret konusu olan üretimin lehine olmakta, böylece uluslararası piyasada rekabet gücü kaybedilmektedir. Sonuç olarak, ihracat artışı yavaşlamakta, ithalat artmakta ve cari denge bozulmaktadır. Uzun dönemde ise bu aşırı de-

ğerlendirme, ticaret konusu olan üretimin yatırımında bir düşüşe yol açmaktadır.

Birçok ülkede, hükümetler politik sebeplerle devalüasyonu sık sık ertelemektedir. Devalüasyon yerine cari işlemlerde denge sağlama aracı olarak ithalatta miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri gibi geçici önlemlere başvurma eğilimi artmaktadır. Aslında bu önlemler de aşırı değerlendirmenin bozucu etkilerini sadece güçlendirmektedir.

Kısacası aşırı değerlenmiş döviz kurlarını düzeltmek için mali reformlar gerekli olmaktadır. Ancak, devalüasyon mali krizlerden bir çıkış yolu değil, aksine dış borçların önemli olduğu bir ülkede, daha çok mali dengesizliklere bir ilave olmaktadır. Bu nedenle, öncelikli en iyi politika mali dengesizlikleri azaltmaktır. Özellikle Brezilya, Meksika gibi ülkelerde enflasyon ve borç oranlarının artmasını önlemek için mali disiplin zorunlu olmaktadır. Ülke ekonomisinin istikrarlı olduğu borçlu ülkelerde ise, enflasyonu aşağı çekme sayesinde vergi gelirlerinde artış sağlanabilmektedir. Bu gelirler, yüksek maliyetli kamu borcunu ödemedi kullanılırsa borçlu ülkeler, ekonomik istikrar sağlamak için daha az bütçe fazlasına gerek duyacaklardır (2).

Borçlu ülkeler, sanayi ülkeleri arasındaki döviz kuru dalgalanmalarından doğan olumsuz mali sonuçlardan nasıl korunabilirler? Kuşkusuz bu sistem içinde borçlu ülkeler için et-

(1) Linn, J.F. and Wetzel, D.L.; «Public Finance, Trade and Development: What Have We Learned», International Institute of Public Finance, 44 th Congress-Istanbul, Turkey, August 22-25, 1988, p. 3.

(2) Reisen, Helmut; «The Interaction Between the Exchange Rate and the Public Budget in Major Developing Countries», International Institute of Public Finance, 44 th Congress-Istanbul, Turkey, 22-25 August 1988, p. 3-6.

kin bir savunma yolu bulunmamaktadır. Ancak, borçlu ülkeler, paralarını ticaret yaptıkları ülkelerin paralarından oluşan bir sepete bağlayarak, anahtar paraların değerindeki önemli dalgalanmaların kamu bütçesi üzerindeki ve dış ticaret üzerindeki etkisini azaltabilmektedirler. Döviz risklerine karşı daha ileri bir koruma ise, resmi döviz rezervleri ve ihracatın para yapısı ile dış borcun para kompozisyonunun bir düzenlemesi yolu ile yapılabilmektedir⁽³⁾.

B. Tutarlı Maliye Politikası

Mali kısıtlamalar sanıldığı gibi zorunlu olarak dengeli bir bütçeyi ifade etmemekte, aksine açık ya da fazlayı gerektirmektedir. Bu durum, kredi değerliliğini koruma, özel yatırımları geliştirme, enflasyonu kontrol etme gibi diğer makro ekonomik amaçlara da uymaktadır.

Bir mali açığın etkisi, sadece onun büyüklüğüne değil, bu açığın nasıl finanse edileceğine de bağlı bulunmaktadır. Bilindiği gibi mali açıklar ya yurt içinden, ya da yurt dışından finanse edilebilmektedir. Yurt içinden finansmanda özel sektörden borçlanma ya da para yaratma yolu kullanılmaktadır. Ancak, aşırı yurt içi borçlanma, özel yatırımları ve dolayısıyla ticareti olumsuz yönde etkileyecektir. Bir ülkenin özel sektörden borçlanma yeteneği, bir yandan mali piyasaların gelişmişliğine, bir yandan da özel yatırımcıların devlet tahvili satın alma konusundaki istekliliğine bağlı bulunmaktadır. Bu uygulamalar,

sonuçta, faiz oranlarında artışa, yatırımlarda azalmaya yol açarken, ekonominin rekabet gücünü de azaltmaktadır⁽⁴⁾.

Öte yandan sınırlı çapta gelişen bir ekonomide, enflasyona sebep olmadan, yani para arzı artış oranı para talebi artış oranını aşmadan, emisyonla gidilerek mali açıklar finanse edilebilir. Ancak, para arzı artış oranı para talebindeki artışı aştığı zaman, enflasyon kaçınılmaz olacaktır.

Ayrıca enflasyon kamu harcamalarını da arttırarak, açığın daha fazla büyümesine yol açmakta, Arjantin'de, Brezilya'da olduğu gibi enflasyonist döngüye sebep olmaktadır. Emisyona aşırı güvenme sonucu, mali dengesizliklerle birlikte gelen enflasyon, döviz kurunun aşırı değerlenmesine yol açabilmektedir. Enflasyon da bilindiği gibi, bir yandan mal fiyatlarını arttırırken, bir yandan da hammadde fiyatlarında bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu faktörler ise kredi değerliliğinin azalmasına ve belirsiz bir politik ortama, dolayısıyla yatırım ve sermaye hareketinin azalmasına sebep olmaktadır. Üreticiler ise, yatırımların azalmasının sebep olduğu maliyet artışı ve aşırı değerlenmiş döviz kurunun yol açtığı kâr azalması gibi nedenlerle ticaret konusu olan malların üretiminden uzaklaşmaktadırlar.

Kamu açıklarının finansmanında bir başka alternatif ise, dışardan borçlanmadır. Ancak kredi değerliliği kaybedildiği zaman, dış finansman

(3) Williamson, J.; «A survey of the Literature on the Optimal Peg», Journal of Development Economics, Vol. II, September 1982, p. 42-45.

(4) Gray, Cheryl W. and Linn, J. F.; «Improving Public Finance For Development», Finance and Development, September 1988, Vol. 25, Number 3, p. 2.

piyasasına giriş oldukça güçleşmekte, cari işlemler açığında azalmayı gerekli hale getirmektedir. Kuşkusuz açığın azalması için ithalatın daraltılması gündeme gelmektedir. Nitekim 1980-1988 döneminde önemli borçlu ülkelerde ithalat ortalama olarak yılda % 6.2 düzeyinde azaltılmıştır. Ancak, ithalat azalması, yurt içi yatırımlardaki azalmalarla birlikte, ihracat yönünde yeni ticaret fırsatları geliştirilmesi açısından ülke esnekliğini sınırlandırmaktadır. Geri ödemeler vadesinde gerçekleştirilmediği zaman da, ticaret finansman maliyeti yükselmekle ya da ticaretin kesilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan tek bir ihraç malının fiyatında görülen patlama nedeniyle kamu gelirlerinde önemli artışlar olan ülkelerde mali fazlaların yönetimi de mali açık yönetimi kadar önemli olmaktadır. Bu tür gelişmeler petrol ihraç eden ülkelerin tümünde gözlenmiştir. Bu dönemde ülkeye sermaye akımlarının ve ihracat gelirlerinin artması nedeniyle, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri yükselmektedir. Bu durum ise, hızlı parasal artışa ve yüksek enflasyona yol açmaktadır. Birçok ülkede dış borçların bu «boom» döneminde hızla arttığı dikkati çekmektedir⁽⁵⁾.

Artan gelirleri kullanarak dış borcu azaltmak ise, döviz kurunun aşırı değerlenmesini sınırlayarak, böylece ihracat yapısını çeşitlendirmeyi teşvik ederek ve uzun dönemde dış şoklara karşı daha fazla esnek davranılarak sağlanabilecektir. Nijerya ve

Meksika «boom» dönemlerini iyi kullanamayan ülkeler olmuşlardır.

C. Ticaret Liberasyonu

Son zamanlarda liberal ticaret politikasının başarısının istikrarlı maliye politikalarına önemli ölçüde bağlı olduğu dikkati çekmektedir. Buna karşılık, başarısız maliye politikalarının, birçok ülkede liberasyon girişimlerini engellediği gözlenmiştir. Bu nedenle, ticaret liberasyonunu gerçek-

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş eski sayıları :

(1990'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi :	10.000 TL
1966 yılı cildi :	10.000 TL
1967 yılı cildi :	10.000 TL
1987 yılı cildi :	20.000 TL
1988 yılı cildi :	25.000 TL
1989 yılı cildi :	30.000 TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 1650 TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

(5) «Fiscal Policies, Adjustment and Stabilization», Finance and Development, September 1988, Vol. 25, Number 3, p. 9-11.

leştirmek için, makro ekonomik dengesizlikleri azaltacak iyi bir istikrar programı oluşturulmalıdır. Böyle bir istikrar programının temel unsurları ise döviz kuru devalüasyonları ve mali açıkların azaltılmasıdır. Makro ekonomik dengesizliklerin giderilebilmesi için de uzun dönemde ekonomik büyümeyi artıracak ve ticareti geliştirecek reformlar için uygun bir ortam yaratmak zorunlu olmaktadır.

Kısa dönemde mali açığı daraltıcı önlemler, çoğunlukla kamu harcamalarının kısıtlanmasını ve özellikle ithalat talebinin azaltılmasını gerektirmektedir. Daha sonra ise, liberasyon sürecinde kotaların ve tarifelerin indirilmesi, vergi bazının genişletilmesi politikaları, mali açıkları gidermek için kullanılabilir. Dış ticaret vergilerinin önemli bir gelir kaynağı olduğu ülkelerde liberasyon, kesinlikle zorlaşmaktadır. Çünkü liberasyonun yol açacağı gelir kaybı, makro ekonomik istikrar ihtiyacı ile çelişmektedir. Buradan görüldüğü gibi, maliye politikası, döviz kuru ve ticaret politikası arasındaki ilişki temel bir nitelik taşımaktadır.

II — Kamu Gelirleri ve Ticaret

Vergi politikası ve ticaret politikası önemli ölçüde karşılıklı ilişki içinde bulunmaktadır. Gümrük vergileri bir yandan gelir sağlarken, bir yandan da ithal ikamelerinin yurt içi üretimi için koruyucu bir görev yapmaktadır. İhracat vergileri ise, çoğunlukla tarımsal ve zirai üreticileri vergilemek için kullanılmaktadır.

A. Gellr Artışı

Özellikle kalkınmakta olan ve düşük gelirli ülkelerin sanayi ülkelerine göre ticaret tarifelerine daha fazla

güvendikleri gözlenmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, 1985 yılında, toplam vergi gelirlerinin bir yüzdesi olarak ithalat ve ihracat vergilerinin, düşük gelirli ülkelerde toplam gelirin % 36'sını, orta gelirli ülkelerde % 18'ini, sanayi ülkelerinde ise % 2'sini oluşturduğu saptanmıştır. İthalat ve ihracat vergilerinin ise, düşük gelirli ülkelerde Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın ortalama % 7'sini, orta gelirli ülkelerde % 6'sını, sanayi ülkelerinde ise % 0.5'in altında bir değeri oluşturduğu belirlenmiştir⁽⁶⁾.

Sınırlı bir vergi idaresinin sözkonusu olduğu ekonomilerde ithalat ve ihracat malları vergilemesi, önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. Ayrıca, ticaret vergilerinin toplanabilme kolaylığı, hızla harekete geçirilebilme avantajları da bulunmaktadır.

B. Tarifeler ve Yurtiçi Üretim

Ticaret vergileri, bugün birçok ülkede yurtiçi üretimi koruma ve arttırma için önemli bir araç olarak görülmektedir. Bilindiği gibi ithalat tarifeleri, çoğunlukla ödeme krizlerine bir tepki olarak, ithalat miktarını azaltıcı bir görev yapmaktadır. İthalat tarifelerinin ayrıca, zımni olarak bir ihracat vergisi gibi de işlev gördüğü bilinmektedir. Tarife oranlarındaki bir artış, döviz kurunun değeri kazanmasına yol açabilmektedir.

Öte yandan ithalat tarifeleri, ülkenin nihai tüketim malları ithalatına bağımlılığı azaltabilirken, yurtiçi üretim için zorunlu olan ara malı ithalatına ülkenin bağımlı kalmasına yol açabilmektedir. Çünkü yurtiçi üretimin önemli bir kısmının temelini oluş-

(6) Linn, J. F. and Wetzel, D. L.; a.g.k., p. 8-9.

turan bu ithalatın finanse edilememesi durumunda, üretim ciddi biçimde kısılma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir.

C. İhracat Vergileri

İhracat vergilerinin son on yılda giderek azaldığı görülmektedir. 1985 yılında düşük gelirli ülkelerde toplam vergi gelirlerinin yaklaşık % 18'ini ihracat vergileri oluştururken, bu oran orta gelirli ülkelerde % 1, sanayi ülkelerinde ise % 0.5 dolayında gerçekleşmiştir. İhracat vergileri genellikle arazi vergileri ile ulaşılması güç olan tarımsal ve zirai üreticilerin vergileme araçları olmuşlardır. Ayrıca bu vergilerin, ihraç mallarının yurtiçi fiyatlarına da yansıtıldığı gözlenmiştir. İhracat vergilerinin üreticilere yansıtılması durumunda ise, ihraç ürünleri üretiminin azalacağı gözönüne alınmaktadır. Bu nedenle, bu vergilerin çok selektif olarak kullanılması ve aşama aşama kaldırılması gerekmektedir (7).

D. İhracat Teşvikleri

Birçok kalkınmakta olan ülkenin özel ihracat teşvikleri uyguladıkları bilinmektedir. İhracat geliştirme politikalarının en başarılı örneklerinden birini Güney Kore oluşturmaktadır. Bu teşvikler ekonomide çarpıklıklar giderilirken, ihracatın karşısında olan eğilimlerin ortadan kaldırılmasında bir geçiş süreci rolü oynamaktadır. İhracat teşvikleri, ihracatı geliştirme nin yanı sıra, pazarlama hünelerini, bilgi transferlerini ve altyapı yatırımlarını geliştirmede önemli dışsal ekonomiler yaratmaktadır. Bu dışsallık-

ların varlığı ise, ihracatın geliştirilmesinde devlet müdahalesini gerekli kılmaktadır.

Ancak, ihracat geliştirme politikaları, dikkatleri genel ticaret politikası reformlarından başka yöne çekmektedir. Ayrıca bütçe açıklarının bulunduğu ve yönetim kapasitesi yetersizliğinin görüldüğü ülkelerde ihracat vergilerinin sorun yarattığı da gözlenmektedir. Kısacası, ihracat teşviklerinin vergi yapısını karmaşık hale getirdiği (komplike yapabildiği), özel çıkar gruplarının oluşmasına yol açabildiği ve böylece ticaret reformlarını olumsuzluğa götürdüğü söylenebilmektedir. Ancak, bu sorunlara rağmen, ticaret liberasyonunun ilk aşamalarında ihracat teşvikleri yararlı olabilmektedir.

Kamu gelirleri ve ticaret politikalarının bu kısa incelemesinden bazı sonuçlar çıkarılabilir: Görülmektedir ki, birçok kalkınmakta olan ülke idari avantajları nedeniyle önemli bir gelir kaynağı olarak ticaret vergilerine güvenmektedir. Buna rağmen ticaret tarifeleri, önemli ekonomik maliyetlere sahip bulunmaktadır. Vergi politikası, gelir artışı sağlamakla birlikte, ayrıca bir koruma aracıdır. Yurtiçi vergiler ile birlikte, ticaret vergilerinin ortak etkisi, gelir düzeyi kadar koruma düzeyini de belirlemektedir. İhracat vergilerinin ihracat hevesini kırma özelliği nedeniyle bu vergi türünün selektif olarak kullanılması ve daha sonra aşama aşama kaldırılması gerekmektedir. Özellikle ihracat politikası reformunun ilk aşamalarında özel ihracat teşvikleri, ihracatı geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Ancak, bu teşviklerin başarılı olabilmesi için hızlı ve etkin bir yönetim gerekmektedir.

(7) Linn, J. F. and Wetzel, D. L. a.g.k., p. 13-14.

III — Kamu Harcama Politikası

Kamu maliyesi ve ticaret ekonomisi konuları, genellikle, kamu bütçesinin gelir yönü üzerinde yoğunlaşmış, kamu harcama bileşimi ve düzeyi üzerinde pek durmamıştır. Kamu harcamaları ticaret ve kalkınma arasındaki ilişki biraz komplekstir, karmaşıktır. Çünkü, kamu harcaması, ticarete konu üretimle desteklese bile; etkin özel faaliyetleri devre dışı bırakarak etkin olmayan üretim ya da ticareti teşvik ederse; bu tür harcama, amaca zarar verici olabilir. Ayrıca kamu harcamaları, genellikle, sulama, ulaşım, enerji, telekomünikasyon, eğitim ve sağlık gibi, ticaret konusu olmayan üretime yönlendirilmektedir. Ancak bu gibi alanlar, ticaret konusu olan üretim için temel girdi niteliği taşımaktadır. Altyapıyı oluşturan bu sektörlerde görülecek darboğazlar, ülkenin ticaret ve kalkınma girişiminde önemli bir fren rolü oynamaktadır.

Kalkınmakta olan ülkelerde, kamu harcamaları, genellikle özel girişimi etkisiz bırakacak kadar aşırı düzeyde olabilmektedir. Ancak, son yıllarda birçok kalkınmakta olan ülkede kamu harcamaları ciddi mali krizlere bir tepki olarak kısılmaktadır. Özellikle altyapı faaliyetlerinde duraklamalara yol açan bu kısılmalar, uluslararası ticaret fırsatlarını geliştirmeye tepki olarak kalkınmakta olan ülkelerin esnekliğini engellemektedir. Ülkede altyapının bozulması, ihracatın canlanmasına da bir engel oluşturmaktadır⁽⁸⁾.

(8) Ram, Rati; «Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross Section and Time-Series Data», American Economic Review 76, March 1986, p. 191-203.

Etkin bir kamu harcaması dağılımının özellikle şu açılardan önemli bir rol oynadığı gözlenmektedir:

a) Kalkınmakta olan ülkelerde, ticaret konusu olan üretim artabilmektedir.

b) Bu ülkeler, uluslararası ticaret fırsatlarını değiştirme esnekliğine cevap verebilmektedir.

c) Yine bu ülkeler, uluslararası ticaret fırsatlarını tehlikeye atmadan, büyük mali krizlerini çözmeye çalışabilmektedir.

Ancak, kamu harcamaları özel üreticilere ve ticaretçilere verilecek etkin teşvikleri sadece tamamlayabilmekte, onları ikame edememektedir.

SONUÇ

Gelişmiş bir ticaret performansı, rekabetçi bir reel döviz kuru ve ticaret liberasyonu, ancak tutarlı bir maliye politikası temeli üzerinde kurulabilmektedir. Ayrıca, gelişen rekabetçilik ve azalan koruma, hem ticaret tarifelerini ve hem de yurtiçi vergileme reformlarını gerekli kılmaktadır. Etkin olarak düzenlenen tüketici vergileri de ülkenin uluslararası rekabetçiliğini güçlendirmeye yardım etmektedir.

Kamu harcamaları ise, ticaretin ve ticaret konusu olan malların üretiminin destekleyici olmaktadır. Başarılı bir maliye politikası, sadece iç dengeyi korumak için değil, aynı zamanda dış dengeyi ve uzun vadeli ticaret performansını geliştirmek için de önem taşımaktadır.

Öte yandan, ticaret politikası ve dış ticaret şokları da mali denge ve makro ekonomik istikrarı önemli derecede etkilemektedir.

Türkiye'de bir kredi kartı var!

İş Bankası Kredi Kartı

Günlük yaşantınızı ►
kolaylaştırın

Türkiye'de sizi para taşıma zahmetinden ve risklerinden kurtaran bir kredi kartı var. İş Bankası Kredi Kartı. İş Bankası yaygınlığında. İş Bankası saygınlığında.

Kartınızı tüm ihtiyaçlarınız için kullanabilirsiniz. Her türlü alışverişte para yerine geçer.

Kartınızı Bankamatik'lerde kullanabilir, Bankamatik'lerin bütün imkânlarından yararlanabilirsiniz.

Dilerseniz İş Bankası Yurtdışı Kredi Kartı olarak seyahatlerinizde de alışveriş yapabilir, nakit ihtiyacınızı karşılayabilirsiniz.

İş Bankası
Kredi Kartıyla

► Yurtdinde ve yurtdışında yapacağınız harcamaları, sizin seçtiğiniz taksitlerle ödeyebilirsiniz.

İş Bankası Kredi Kartına sahip olmak için, bir İş Bankası şubesine uğrayınız.

"Bu kartla her şeyi yapabilirsiniz"

TÜRKİYE İŞ BANKASI

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Enflasyon Geriliyor mu?

DEVLETİN gelirlerinin harcamalarına yetmemesi, vergi tahsilâtının önemini tekrar artırmış, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın eleştirilmesine yol açmıştır. Diğer taraftan devletten ve belediyelerden alacaklarını alamayan müteahhitlerin toplam alacakları geçen yıllara göre çok artmış ve yaklaşık 2,5 trilyon liraya ulaşmıştır. Devletin içinde bulunduğu mali sıkıntı, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nun işlerliğini de kısıtlamaktadır. Devletin iç borçlanma yolu ile finansman gücü sağlaması da, iç borç yükünün 52 trilyon lirayı aşmasına neden olmuştur.

Enflasyonun % 50'nin altına düşeceği iddialarının, yılbaşından beri gerçekleşen fiyat indeksleri dolayısıyla, doğru çıkması temenni edilmektedir. 1990 Ocak ayında tüketici fiyat indeksi % 3.8, toptan eşya fiyatları indeksi ise % 4.4; Şubat ayında sırasıyla % 4.4 ve % 5.5 olmuştur. 12 aylık dönemler itibariyle yapılacak karşılaştırmada, toptan eşya fiyatları indeksi geçen yılın % 5.3, tüketici fiyatları indeksi ise geçen yılın % 4.6 oranının gerisinde kalmıştır. Bu durumun devamı dileği ile 1990 Şubat ayında meydana gelen ekonomik olayları ve ekonomiyi ilgilendiren kararları şöyle özetlemek mümkündür:

İhracatla İlgili Konular

- 10 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 90/2 sayılı Tebliğ ile, bedelsiz ihracata ait esaslar yeniden düzenlenmiştir. Tebliğ, bedelsiz ihracat kapsamına giren maddelerin değerlerindeki sınırlamaları 1000 dolardan 10.000 dolara çıkarmıştır. Bu değere kadar olan maddelerin ihracına gümrük veya posta gümrükleri idareleri izin verecektir. 25.000 dolara kadar olan malların ihraç işlemleri ilgili meslek kuruluşlarınca, 25.000 doların üzerindeki talepler ise Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca sonuçlandırılacaktır. İhraç süresi izin tarihinden itibaren bir yıl olup bu tür işlemlerde ihracat belgesi aranmayacaktır.

- 13 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de 2 ayrı sirküler yayınlanmıştır. Anılan sirkülerler, Sovyet Rusya'ya doğal gaz karşılığı ihraç edilecek mallara ve Sovyetler Birliği ile yapılan Dış Ticaret Anlaşması'na ilişkindir. Buna göre, Rusya'ya 1990 yılında tahakkuk eden kredi ve faizlerin ödenmesini teminen, bazı tarım ürünleri ve giyim eşyalarından 27 milyon dolar tutarında ihracat yapılması öngörülmüştür.

- 14 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 90/6 no.lu İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği'ne ek Tebliğ ile, ihracat teşviklerinde

değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, ihracat süresinin başlangıcında ihracat teşvik belgesi tarihi esas alınacaktır. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı, 12 ay süreli ihracat teşvik belgelerine 3 aylık ek süre verebilecektir.

Öte yandan, yatırım programında yer almayan, ancak savunma sanayii açısından önem arzeden savunma araç ve gereçlerinin yurt içinde üretilerek tesliminde, % 50 gümrük muafiyeti uygulanacaktır. Ayrıca bu tür üretimin vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılması öngörülmüştür.

Tebliğe göre, ithalatı doğrudan teşvik edilen yatırım malları listesi ile ihracatı Teşvik Tebliği'nin ilgili listesinde yer almayan yatırım malı, makine ve teçhizat da teşvik tedbirlerinden yararlanabilecektir. Bu arada, yıllık cirasu 500 milyon liranın üzerindeki sermaye şirketleri için tanınan bir yıllık satış süresi 6 aya indirilmiştir.

• 1990 Şubat ayında ihracatla ilgili olarak alınan tedbirlerin ihracatımızı geliştirmeye yeterli olamayacağı gerçektir. İhracatla ilgili vergi iadesi teşvikleri gibi teşviklerin getirilmemesi ve döviz kurlarının da ihracata itici bir güç olamayacak düzeyde seyretmesi; beklentilerin gerçekleşmemesine yol açmaktadır. Bu bakımdan, doküma, demir-çelik ve gıda maddeleri gibi başlıca ihracat mallarımızda, hiç olmazsa mevcut teşviklerin artırılması beklenmektedir.

Sınır Ticaretine İlişkin Karar

8 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, sınır ticareti yapan Türk ve yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'ye girişlerinde 1000 dolar tutarında sınır ticaretine konu eşyayı beraberlerinde getirmelerine imkân tanınmıştır. Bu gibi eşyanın tek ve maktu vergi miktarı «sıfır» olarak tespit edilmiştir.

Kamblyo Rejimi'nde Değişiklik

25 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın bazı maddeleri değiştirilmiş ve Kamblyo Rejimi'ne daha geniş imkânlar getirilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak, 27 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de bir de tebliğ yayınlanmıştır. Buna göre:

• Türkiye'de yerleşik kişilerin döviz bulundurmaları, döviz satın almaları, bunları yurt içinde ve dışında tasarruf etmeleri sınırsız olarak serbesttir.

• Yurt dışına çıkışlarda döviz çıkarma 3000 dolardan 5000 dolara yükseltilmiştir.

• Türk Lirası ile yapılan ihracatın bedellerinin 180 gün içinde yurda getirilmesi zorunludur.

• İthalat ve görünmeyen işlemler bedellerinin Türk Lirası veya döviz ile transfer edilmesi imkânı sağlanmıştır.

• Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışında iş yapmak veya ticari ortaklığa katılmak için 5 milyon dolara kadar nakdi sermayeyi bankalar kanalı ile ihracat etmeleri serbest bırakılmıştır. 5 milyondan 50 milyon dolara kadar sermaye

ihracı ilgili bakanlığın, 50 milyon doların üstünde sermaye transferi ise Bakanlar Kurulu'nun kararına bağlanmıştır.

• Yabancıların, ihracına izin verilmiş kamuya ait menkul kıymetleri, Türklerin de yabancı menkul kıymetleri satın almaları serbest bırakılmıştır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi Tebliği

9 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de Türkiye Kalkınma Bankası'nın bir tebliği yayınlanmıştır. Anılan tebliğde; yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ilişkin 90/2 ve 90/4 sayılı tebliğlere istinaden yatırımlara ödenecek Kaynak Kullanımı Destekleme Primi ile ilgili uygulama esasları belirlenmiştir. Tebliğ, teşvik belgeli ve belgesiz yatırımları destekleme primi oranlarını, destekleme priminden yararlanmayan yatırımlar ve harcamaları, destekleme primi ödeme ve başvuru esaslarını açıklamaktadır.

Tütün Alım Fiyatları Açıklandı

Tütün üreticilerinin uzun süreden beri bekledikleri tütün alım fiyatları, 12 Şubat 1990 tarihinde açıklanmıştır. Açıklanan fiyatların geçen yıla göre % 39 - % 64 oranları arasında artırılmış olması, üreticilerce beklenen fiyatların çok altında bulunmuş, bu nedenle büyük tepkilere yol açmıştır. Tütün üreticilerinin aldıkları zamlar ve mevcut enflasyon oranı göz önünde tutulacak olursa, tütün alım fiyatlarının üreticileri zor durumda bırakacağı, tarım yetkililerince ifade edilmektedir.

Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

20 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (seri no. 39), Kurumlar Vergisi Kanunu'nun geçici 10'uncu maddesinin uygulama süresinin 1990 yılı sonuna kadar uzatılmasıyla ilgili olarak bazı açıklamalar getirmektedir. Tebliğde, tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin 1990 yılında satışından doğan kazançların tamamının sermayeye ilave edilmesi halinde, bu kazançların Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmesi ile ilgili uygulamalar örnekler verilerek açıklanmaktadır.

Serbest Muhasebecilik, Yeminli Mali Müşavirlik Tebliği

18 ve 22 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazetelerde yayınlanan tebliğlerde; Katma Değer Vergisi Kanunu'na yapılacak iade ve mahsupların tasdiklerine ilişkin usul ve esaslar ile bilanço esasına göre defter tutan Kurumlar Vergisi mükelleflerinin Vergi Usul Kanunu uyarınca yaptıkları yeniden değerlendirme işlemlerinin tasdikine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Ödeme Kaydedici Cihazların Kullanılması

Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazların Kullanılması Mecburiyeti Hakkında Kanun ile ilgili iki tebliğ, 10 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazete'de çıkmıştır. Seri no. 20 Tebliğ ile, bahis konusu cihazları kullanma mecburiyetinde olan mükelleflere uygulanacak cezalar ve buna ilişkin usul ve

esaslar belirlenmiştir. Seri no. 21 Tebliğ'de ise, «Ödeme Kaydedici Cihaz Özel Hesabı» ile ilgili açıklamalar yapılmakta ve özel hesaptan yapılacak harcamalar ve işlemlere ait usul ve esaslar belirlenmektedir.

Zamlar Devam Ediyor

1990 Şubat ayı, kamu kuruluşlarının ürettikleri bazı malların zam gördüğü bir ay olmuştur. Başlıca zamlar şöyle özetlenebilir:

- Tekel İdaresi sigara ve içkiye 20 Şubat 1990 tarihinden itibaren önemli oranlarda zam yapmıştır. Zamların oranları, sigaralarda % 11 ile % 44, içkilerde ise % 9 ile % 80 arasında değişmektedir.
- Konutlarda kullanılan elektriğe 1 Mart 1990 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere % 26.3 oranında zam yapılmıştır.
- 6 Mart 1990 tarihinden itibaren şeker fiyatları % 27 oranında artırılmıştır. Buna göre kristal şekerin kilosu 1000 liradan 1350 liraya, torba küp şekerin kilosu ise 1690 liradan 2145 liraya yükselmiştir.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayarı istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisiyyle sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

Şimdi siz de tanıyordunuz.

Türk-Alman dostluğu geleceğe bakıyor.

NIXDORF
COMPUTER

Şimdi Türkiye’de iki “gerçek” kredi kartı var! İkisi de kredili, ikisi de Yapı Kredi’den!

Bugün batı ülkelerinde kredi kartlarından yalnızca ödeme aracı olarak yararlanılmıyor. Gerçek bir kredi kartı kredi de sağlıyor.

Türkiye’de de Yapı Kredi, VISA’dan sonra MasterCard/Eurocard ile şimdi iki “gerçek” kredi kartı sunuyor.

Yapı Kredi VISA ve Yapı Kredi MasterCard/ Eurocard ile:

► Türkiye’nin dört bir yanındaki binlerce işletmede bir imzayla alışveriş yaparsınız.

► Yaptığınız alışverişler için, ortalama bir ay boyunca hiçbir ödemede bulunmaz, bu süre için faiz ödemezsiniz.

► İsterseniz ödemelerinizi belirli bir süreyle sınırlanmadan, bütçenize göre ayarlıyorsunuz. Harcamalarınızın dörtte birini ödediğinizde, kalan miktarı geniş bir zaman dilimine yayabilir, Yapı Kredi’den gerçek anlamda kredi kullanırsınız.

► Hesabınızda para olmasa bile, 594 Yapı Kredi şubesinden, change bürolarından ve 170 TELEBANKA’dan nakit çekebilirsiniz.

► TELEBANKA’da ödeme yaparken, nakit çekerken çalışma saatlerine bağlı kalmazsınız. Yapı Kredi’nin kredi kartlarını TELECARD gibi de kullanır, günün 24 saati, yılın 365 günü, TELEBANKA’lardan hizmet alırsınız.

Yapı Kredi’nin VISA ve MasterCard/ Eurocard yurtdışı kredi kartları ise 160 ülkede kabul görür, para yerine geçer.

Yapı Kredi’ye gelin, bilgi alın. Yapı Kredi VISA ve MasterCard/Eurocard’ları yakından tanıyın. Dilerseniz birine, dilerseniz hepsine birden sahip olun.

Dünyada kredi kartı kolaylığından yararlanan 350 milyon kişi arasına siz de katılın.

Bugün “yeni bir hayat” a adım atın.

YAPI KREDİ
“hizmette sınır yoktur”